

STŘEDOŠKOLSKÁ ODBORNÁ ČINNOST

Islámské právo a fatwa nad Salmanem Rushdiem

Rozálie Horká

Uherské Hradiště 2010

STŘEDOŠKOLSKÁ ODBORNÁ ČINNOST

17. Obor – filozofie, politologie a ostatní humanitní a společenskovědní obory

Islámské právo a fatwa nad Salmanem Rushdiem

The islamic law and the fatwa on Salman Rushdie

Autor: Rozálie Horká

Škola: Gymnázium Uherské Hradiště

Velehradská třída 218

686 17, Uherské Hradiště

Třída: Oktáva B

Konzultant práce: Mgr. Petr Machala

Uherské Hradiště 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou práci vypracovala samostatně a použila jsem pouze podklady (literaturu, SW atd.) uvedené v příloženém seznamu a postup při zpracování práce je v souladu se zákonem č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) v platném znění.

V Uherském Hradišti dne 15.3. 2010

Rozálie Horká

podpis: .....

Poděkování

Děkuji konzultantovi práce Mgr. Petru Machalovi a Mgr. Janu Duškovi za jejich cennou pomoc, připomínky, rady a konzultace. Děkuji také svým rodičům za jejich toleranci během mého psaní práce a svému otci za podnětné poznámky. V neposlední řadě bych chtěla velice poděkovat Dr. Jasserovi Audovi za jeho pomoc a objasnění některých aspektů islámského práva.

Anotace

Práce se snaží popsat a vysvětlit aféru vyvolanou vydáním fatwy, právního doporučení, nad Salmanem Rushdiem. Je rozdělena do dvou hlavních částí. První část je pojata jako úvod do tématu islámského práva a systému, vysvětluje historii, vznik a znaky šari'yy a popisuje její hlavní prvky, jako je například rozdělení na ší'itský a sunnitský islám nebo existenci čtyř sunnitských právních škol. Druhá část pak pojednává o samotné fatwě. Obsahuje popis kontroverzních symbolů a situací vyskytujících se v knize Salmana Rushdieho „Satanské verše“, rozbor faktické „ilegálnosti“ Chomejního rozsudku nad Salmanem Rushdiem a jeho knihou. Hlavním bodem je analýza pohnutek Chomejního vedoucích k vydání fatwy a rozbor událostí, které tato aféra způsobila jak v Íránu, tak v celém světě.

Klíčová slova

Salman Rushdie, islám, Satanské verše, islámské právo, Chomejní, Írán, 1989

Annotation

The thesis seeks to describe and explain the affair provoked by issuing a fatwa, a juridical recommendation, on Salman Rushdie. It is divided into two main chapters. The first chapter is conceived as an introduction to the topic of islamic law and system, it explains the history, origins and main characteristics of sharia and describes its main aspects, such as the division into shia and sunni islam or the existence of four sunni's law schools. The second chapter deals with the fatwa itself. It consists of the description of controversial symbols and situations in Salman Rushdie's book „Satanic Verses“, also the analysis of factual „illegality“ of Khomeini's verdict on Salman Rushdie and his book. The main part is the analysis of Khomeini's grounds leading to the fatwa and description of what this affair invoked both in Iran and in the whole world.

Keywords

Salman Rushdie, islam, The Satanic Verses, islamic law, Khomeini, Iran, 1989

Obsah

Úvod.....	8
Metodika práce.....	9
1. ČÁST: ISLÁMSKÝ PRÁVNÍ SYSTÉM:.....	10
1.1 Historie a vývoj islámského práva.....	10
1.2 Systém islámského práva - šari'a.....	14
Neměnnost.....	14
Závaznost.....	15
Univerzálnost (všeobsažnost).....	15
Omezená právní vynutitelnost.....	16
Princip personality a teritoriality.....	16
Heterogenost.....	17
„Utopie“ islámského práva.....	17
1.3 Prameny a metody islámského práva.....	18
1.3.1 Korán (qur'án).....	18
1.3.2 Sunna.....	19
1.3.3 Konsensus (idžmá').....	20
1.3.4 Analogie (Qijás).....	20
1.3.5 Osobní názor (Idžtihád).....	21
1.4 Vykладаči práva v sunnitské a ší'itské větvi.....	21
1.5 Sunnitské právní školy.....	23
2. ČÁST: FATWA NAD SALMANEM RUSHDIEM.....	26
2.1 Rouhavé Satanské verše Salmana Rushdieho.....	26
I Salman Rushdie.....	27
II Co bylo „satanského“ na Satanských verších?.....	28
III Historie fatwy.....	32
2.2 Fatwa.....	32
I Fatwa?.....	32
II Co tedy Chomejní vyhlásil?.....	38
2.3 Chomejního důvody?.....	40
I Vnitropolitická situace.....	42
II Zahraničně-politická situace.....	45

III Válka hodnot.....	48
IV Osobní urážka.....	51
Závěr.....	52
Seznam použité literatury.....	53
Seznam internetových zdrojů.....	55
Seznam příloh.....	56
Přílohy.....	57

Úvod

Dnešní evropská společnost řeší kromě svých ekonomických problémů jeden společný, velmi choulostivý problém, a to otázku přístupu k muslimským přistěhovalcům. V médiích jsou nám slova „Západ“ a „islám“ předkládány jako protiklady čím dál častěji, ať už tak popisují válku USA a spojeneckých sil proti Tálibánu v Afghánistánu nebo jsou používány k popisu vnitropolitické situace mnoha evropských zemí.

Evropské extremistické strany získávají postupně sice malou, ale alarmující podporu od voličů. Například nizozemská „Strana pro svobodu“¹ radikála Geerta Wilderse získává v této dříve ukázkově tolerantní zemi až neobvyklý počet hlasů, v parlamentních volbách plánovaných na červen 2010 předpovídají průzkumy straně PVV zisk až 17% hlasů, tedy 25 křesel.²

Zákaz přístavby minaretů ve Švýcarsku³ nebo zákaz nošení burek v Itálii či Francii jsou jen jedny z více typických příkladů citelného konfliktu „západu s islámem“.

Na druhé straně stojí muslimové brojící proti „ničení“ jejich víry a ideálů. Události kolem vydání dánských karikatur, teroristické útoky ve Spojeném království, Spojených státech amerických a dalších zemích, to vše jen poukazuje na zjevnou „neschopnost“ přistěhovalců islámského vyznání přizpůsobit se svobodným západním zemím.

Kde se tento rozpor v nahlížení na právo a svobodu v jednání a myšlení lidí začíná poprvé projevat tak explicitně? Prvním mezníkem byla zřejmě kauza, jež proběhla už před více než 20 lety. Jedná se o aféru trestu smrti vyslovenou iránským ajatolláhem Chomejním nad britským spisovatelem Salmanem Rushdiem. Ta poprvé uvrhla sekulárně myslící svět do opozice proti radikální muslimům.

Cílem této práce je pokusit se analyzovat právě události předcházející vydání fatwy a její důsledky v celosvětovém měřítku. Pro správné pochopení je nutné, alespoň povrchně, uvést čtenáře do problematiky islámského práva. Ve druhé části pak přijde na řadu analýza samotné fatwy. Proč byl román tak nepřijatelný, že autor musel být odsouzen k smrti? Co bylo na příběhu tak pobuřujícího, když mnoho dalších nadmíru kritických protiislámských děl projde dnešním světem téměř bez vyvolání jakéhokoliv rozruchu?

Navíc, byla fatwa vůbec legální z hlediska islámského práva? Měl ajatolláh Chomejní, tehdejší Nejvyšší duchovní vůdce Íránu, právo požadovat Rushdieho smrt? A byly to vůbec pasáže z knihy, které jej vedly k vydání fatwy, nebo zde existovaly nějaké jiné pohnutky?

Úkolem této studie je tedy analýza a zodpovězení těchto a dalších otázek. Výsledkem by mělo být lepší pochopení všech událostí a také vysvětlení tendencí, které aféra vyvolala a které v Evropě i muslimských státech, nejenom v Íránu, přetrvávají a ovlivňují světové dění až dodnes.

1 Partij voor de Vrijheid, PVV

2 zdroj: Hudalla, Anneke: *Malá noční můra*. Respekt, 10/2010. Respekt Publishing, a. s., s. 24-25

3 odhlasované v celostátním referendu v listopadu 2009

Metodika práce

V práci čerpám zejména ze zahraničních odborných publikací. Česky psané publikace zabývající se událostmi okolo románu *Satanských veršů* bohužel téměř neexistují. Stejně těžko lze najít české odborné práce zabývající se pouze islámským právem. Vycházím tedy z děl právně komparatistických jako např. *Velké právní systémy* od Viktora Knappa nebo z pasáží z mnoha děl významného českého islamisty Luboše Kropáčka.

Pro lepší pochopení problematiky odpadlictví od islámu, z něhož byl Salman Rushdie obviněn, a na kterém se zakládalo celé jeho odsouzení, se mi podařilo kontaktovat odborníka na islámské právo *Dr. Jassera Audu*. Díky němu jsem získala informace doposud neexistující v českých textech, které vysvětlují právní podmínky a problematiku legálnosti takovýchto případů odsouzení. Všechny poznatky pak podrobně popisují v jedné části své práce.

Jako stěžejní publikace jsem použila knihy převážně britských autorů, a to *From Fatwa to Jihad* od Kenana Malika a *The Rushdie affair: the novel, the Ayatollah, and the West* od známého komentátora dění v islámském i evropském světě Daniela Pipese.

Čerpala jsem také z encyklopedií islámu, např. z publikace *Judaismus, křesťanství, islám* od Heleny Pavlincové nebo z *Encyclopedia of Islam* od Juana E. Campa, a také z českých i zahraničních novin a časopisů.

Jako přílohu jsem k práci připojila časovou linku událostí souvisejících s románem *Satanské verše* od Salmana Rushdieho. Také jsem přidala k práci slovníček pro lepší orientaci v základních pojmech, jež jsou užity v první části zabývající se islámským právem.

1. ČÁST: ISLÁMSKÝ PRÁVNÍ SYSTÉM:

Dříve než začnu s detailnějším popisem systému islámského práva, je třeba zdůraznit, že nejzákladnějším a největším specifickým islámského právního řádu je téměř neexistující separace státu od náboženství, jak jsme na to zvyklí u států západního typu. „Náboženství“ a „stát“ je v podstatě jedno a totéž. Islámské právo bylo vytvářeno z náboženských pravidel. Stejně tak je až dodnes kontrolováno a případně vymáháno náboženskými autoritami nebo „duchovními“ soudci. Tento fakt se promítá do celé islámské společnosti a historie. Nese s sebou mnoho důsledků, které všechny znesnadňují lidem vychovaným k západnímu způsobu myšlení islámské právo pochopit.

Je nutné také podotknout, že islámské právo není synonymem pro „státní právo“ v jednotlivých arabských státech, ale spíše jen jeho ideálním (a snad i utopickým) vzorem, a je v mnoha otázkách „porušováno“. V současné době šari'u zcela přestalo užívat Turecko⁴, jinde jsou islámské zákony uplatňovány jen omezeně a v upravené verzi. Přesto ve většině muslimských zemí s ústavou je v její preambuli slaběji nebo silněji definováno, že zákony respektují *šari'u* – soubor islámského práva.

1.1 Historie a vývoj islámského práva

Pro správné pochopení všech zásad ovlivňujících dnešní vývoj právní vědy v islámských zemích je třeba začít rozbořením již předislámské situace. V arabském světě neexistovala kolem 5. - 6. stol. žádná zákonodárná, výkonná či soudní moc. Společnost byla kmenového rázu. Veškeré „právní akty“ se řídily podle nepsaného zvykového práva, předávaného většinou pouze ústní tradicí, a teritoriálně se lišícího. Neexistovaly legislativní prameny, lidem „vládly“ tradice, které dodržovali jejich předci, a tudíž nebylo pochyb o tom, že by se měly dodržovat i nadále. Spory se řešily různě, mezikmenové rozepře jednoduše válkou či dohodou. Při neshodách uvnitř kmene buď rozhodovali sami „aktéři“ nebo měl tento „kvazi-soud“ na starost *káhin*.⁵ Zvykovým právem se lidé tehdy podle všeho řídili jak v otázkách obchodního práva, tak i trestního. To mělo generacemi ustálenou podobu *krevní msty*. Rodinné právo prakticky neexistovalo, manželství mohlo být polygamní, polyandrické, byl povolen rozvod. Neexistovaly žádné postihy za lichvu ani hazardní hry. Naopak však i tradiční *beduínské ctnosti* - „oddanost rodu, statečnost v boji, důraz na čest, štedrost chudým, ochrana hosta, věrnost přísaze“⁶ významně ovlivňovaly charakter a chování tehdejších obyvatel.

Roku 571 n. l. se narodil prorok Muhammad, tvůrce islámské věrouky, který se během svého života stal nejenom duchovním, ale i politickým vůdcem. V této době z náboženského hlediska v Arábii soupeřily o moc původní animistické a pohanské kultury⁷, judaismus a také rychle se

4 „R. 1924 byly zrušeny osmanské soudy, jež soudily na základě šari'y, dále úřad šajch al-isláma, ministerstvo spravedlnosti a islámské náboženské nadace (wakf). ... Dne 1. července 1926 přijalo Turecko nové trestní zákonodárství a 4. října téhož roku nový občanský zákoník.“

zdroj: Reinhard, S: *Dějiny islámského světa ve 20. století*, v českém vyd.: Atlantis, Brno, 2007, s. 87 – 88

5 „kněz“ polyteistického kultu

6 Pelikán, P.: *Sunna, pramen islámského práva*. Ediční středisko PF UK/nakl. Vodnář, Praha: 1997, s. 9

7 jako uctívání černého kamene z Kaaby či pohanských bohů al-Lát, al-Uzzát a dalších

rozmáhající křesťanství. Některým Arabům se již tehdy nelíbily polyteistické náboženské představy, a proto zde žilo mnoho zastánců monoteistické víry. Z tohoto náboženského základu vychází Muhammad a začíná prosazovat svoji víru v jediného, transcendentního Boha. Počátek islámu se datuje kolem roku 610, kdy se Muhammadovi poprvé údajně zjevuje anděl *Džibríl* během měsíce ramadánu a začíná mu předávat boží poselství. Muhammadova víra nebyla obyvateli Mekky přijata a roku 622 Prorok a jeho první následovníci prchají do Mediny.⁸

Medina, tehdy ještě nazývaná Jasrib, se stává kolébkou islámské expanze. Jasribské kmeny s Muhammadem uzavřely písemnou smlouvu⁹, kde slíbily přijetí islámu jako jakéhosi „kmenového“ náboženství a uznaly Muhammada jako náboženského a politického vůdce, který bude v Medíně od této chvíle zastávat moc zákonodárnou, výkonnou i soudní. Celá tato listina je nazývána medínskou ústavou a obsahuje i základní právní omezení a povinnosti lidí neislámské víry, tedy *lidí Písma* – křesťanů a Židů.¹⁰

Roku 632 prorok Muhammad umírá. Nikdy se nevyjádřil k otázce svého nástupnictví, proto po jeho smrti následuje spor o moc a vedení islámské obce – *ummy*, která se tehdy rozkládala již po celé střední Arábii. Tento spor je základem rozkolu a islámská obec se tříští na větve – *ší'itskou*, *sunnitskou* a další. Této problematice se budeme věnovat později, nicméně abych upřesnila důvody tehdejších rozepří – po smrti Proroka byl vůdcem zvolen Abú Bakr.¹¹ Ten se stal prvním *chalífou*¹² a byl tak zároveň nejvyšší světskou a náboženskou autoritou. Abú Bakr o titul neusiloval, ale byl nezávisle zvolen medínskými kmeny. Jeho vůdcovství bylo přijato drtivou většinou všech muslimů a tento prvek, volení chalífy, prohlásili za součást tradice – *sunny*. Začali se také sami označovat za „lid tradice a společenství“, *ahl as-sunna wa l-džamá'a*, zkráceně tedy *sunnité*.¹³ Menšina muslimů přesto stále zastávala myšlenku, že pouze potomci vycházející z přímé Prorokovy linie jsou schopni vykládat „Boží zákon“ a jsou tedy schopni vést islámskou obec. Tato menšina založila stranu Alího¹⁴ – v arabštině tedy *ší'at Alí*, neboli *ší'ité*.

Smrtí Muhammada se uzavírá řetězec zjevení, která do té doby ukazovala cestu danou Bohem. „V souhrnu nazývaném *qur'án* se zjevení stávají základem morálky a vodítkem pro život věřících.“¹⁵ Je zcela zřejmé, že Muhammad nechtěl vytvořit právní řád a že verše Koránu měly zůstat pouze náboženského a etického charakteru.¹⁶ Přesto se právě v tomto období začíná vyvíjet pravá islámská

8 *hidžra* – od roku 622 je počítán islámský letopočet – A.H. - tj. *anno hegirae*, po hidžře zdroj: Britské listy, Jan Potměšil, z článku: *Průvodce šari'ou – historický vývoj islámu*, dostupné na: <http://www.blisty.cz/art/38149>

9 v tehdejší době naprosto nevídané – málokdo uměl psát, naprostá většina smluv a dohod byla tehdy ústního charakteru

10 A. Guillaume, *The Life of Muhammad – A Translation of Ishaq's Sirat Rasul Allah*, Oxford University Press, Karachi, 1955; s. 231-233, dostupné na: http://www.constitution.org/cons/medina/con_medina.htm

11 otec Muhammadovy nejoblíbenější ženy Á'íši a jeho blízký přítel

12 arab „zástupce posla božího“, „náměstek posla božího“

13 Kropáček L.: *Duchovní cesty slámu*, Praha: Vyšehrad 1993, s. 26

14 Alí byl bratranec a zeť Muhammada, později se stal 4. chalífou

15 Britské listy, Jan Potměšil, z článku: *Průvodce šari'ou – historický vývoj islámu*, viz. výše

16 To je doložitelné v samotném Koránu. Některé „právní otázky jsou zde řešeny nahodile, tak jak se objevují konkrétní problémy, které bylo třeba vyřešit. Někdy mají i souvislost s Prorokovým osobním životem či životem jeho nejbližších.“ Muhammad sám vycházel z tradičního zvykového práva a reformoval jen ty oblasti, které se mu zdály na dosavadní

právní nauka. Zřejmě i kvůli Muhammadově dvojí roli v životě lidí, jak náboženského vůdce, tak i vůdce politického, arabská *umma* si neoddělitelně spojila právo s Koránem. To bylo už tehdy velmi problematické. Jak již bylo řečeno, Korán nebyl pro právní výklad snadno použitelný. Před i po smrti Proroka bylo Boží slovo předáváno pouze ústně.¹⁷ „Koránská legislativa“ byla také naprosto nahodilá, šlo ve většině případů jen o etické doporučení nebo mravní zásady, neobsahovala ani žádné upřesnění sankcí, které by měly následovat po provinění.

Jednoduše řečeno – Korán vznikl jako ideál chování stanovující, jak by mělo lidské jednání v praxi asi vypadat, pokud chtěl věřící jít po smrti do ráje. Muhammad také patrně předpokládal, že v situacích, které sám Koránem nezměnil, se nadále bude společnost řídit zvykovým právem. Mnohé koránské příkazy jsou navíc příliš symbolické na jednoznačné převedení do praxe.

První z těchto problémů vyřešil třetí vůdce islámské *ummy*, *chalíf* Usmán (či 'Uthmán, 644 – 656), který nechal sepsat Prorokova zjevení do písemné podoby, a tak vznikla závazná a jediná verze Koránu. Usmán ji poté nechal mnohokrát přepsat a rozeslat do všech provincií, aby všichni muslimové jednali jen podle tohoto dokumentu. Korán nikdy nebyl znovu sesbírán či upravován a ve stejné formě se dochoval až dodnes. Nicméně Usmánovo zachycení Koránu má své chyby, například řazení *súr*; tj. jednotlivých „kapitol“ svatého textu, podle jejich délky a ne podle data jejich vzniku. Výsledek je poměrně matoucí, například *súra* 96 je pravděpodobně první zjevené Boží slovo.¹⁸

Po smrti Usmána, nastupuje jako 4. *chalíf* Alí, bratranec a zeť Muhammada. Po jeho zavraždění se k moci dostává dynastie Umajjovců. S nimi přichází období označované historiky jako „světská vláda“, kdy islámské etické zákony zastávaly spíše druhořadou roli a byly zneužívány státní mocí podle toho, jak to tehdejší dynastii zrovna vyhovovalo. Je zaváděn také post soudce, tzv. *kádí*. Ten je jmenován *chalífou* a jeho úkolem je rozhodovat a soudit na základě zvykového práva a vlastního rozumu, ve stejnou chvíli by ale měl být v souladu s Koránem. Kvůli nejasnostem ve svatém textu byl způsob odsouzení po celé říši stále velmi heterogenní. V této době začínají být také *kádím* jmenováni první právní specialisté. Ti zkoumali náboženský pohled na právo a vztahy mezi nimi. Začíná proces islamizace platného práva. Do práva se dostávají nové etické a morální normy, které ještě z Koránu nebyly přeneseny, v městech Medíně či Kúfě se objevují také první islámští *muftí*¹⁹ a s nimi se i objevují první právní doporučení – *fatwy*.

I přes tyto snahy byl proces „převodu“ *Koránu* do práva stále velmi nahodilý a nesystematický. To se nelíbilo zbožným muslimům, kteří začínali být nespokojeni s vládnoucí dynastií a s jejím

---

společnosti nespravedlivé a zkažené. Zlepšil pozici žen ve společnosti, také se zabýval otázkou sociálně slabších.

zdroj: Britské listy, Jan Potměšil, z článku: *Průvodce šari'ou – historický vývoj islámu*, viz. výše

17 odtud název: *qu'rán* – to, co má být recitováno a hlasitě přednášeno

zdroj: Pavlincová, Helena. *Judaismus, křesťanství, islám*. Praha 1994, Mladá fronta, s. 397

18 Jedinou výjimkou je Fátíha (tzv. Otvíratelka), což je vstupní *súra*. Ta je vždy součástí modlitby a některými autory je nazývána „islámským otčenášem“.

19 označení pro „znalce právní vědy a vykladaše“, jejich prestiž vzrostla zejména až za Osmanské říše v sunnitské větvi islámu

lhostejným přístupem k náboženským otázkám. Ve velkých městech²⁰ se začínají formovat první právní školy, ty jsou zakládány nábožensky smýšlejícími učenými a právníky. Stále nicméně nejde o právní instituce v dnešním slova smyslu, spíše by se tyto školy daly popsat slovy „neformální spolky odborníků zajímajících se o možnost sladit právo s náboženskými principy islámu“²¹. Korán přestává být dostačující a objevuje se druhý zdroj islámské právní vědy – *sunna*, tzv. „živá tradice“. „*Sunna* je soustava precedentů týkajících se náboženského i společenského chování.“ Jsou to příklady závazného chování z života či hovorů samotného Muhammada, které měly sloužit jako vodítko pro život *ummy*. Nutno podotknout, že původně *sunny* vznikaly jako kombinace lokální praxe a náboženského vzoru, později jim bylo dodáno na vážnosti tím, že byli prohlášeni za činy jednoho z prorokových přátel a až po té byly prohlášeny rovnou za činy Proroka. „*Sunna* je tak ve skutečnosti spíše než svědectvím o životě Prorokově souborem pohledů a názorů pozdějších generací, získává ale pozici nejautoritativnější interpretace *Koránu*,...“²²

Po dynastii Umajjovců přichází v 8. století Abbásovcí. Během jejich vlády pokračuje systemizace právní vědy (*fikh*) a je dokončen vznik sunnitských právních škol (*mazhabů*), z nichž čtyři jsou uznávány dodnes. Zpočátku se školy vymezují zejména na základě jejich místa vzniku, vytvářely se díky neoficiálním seskupením odborníků převážně ve větších a kulturně bohatších městech. Existující školy se sice navzájem odlišovaly, ale respektovaly své odlišné názory ve výkladech *Koránu* a *sunny*. Jejich činnost se zaměřovala na sběr, třídění, hodnocení a výklad *sunny* a *hadísů*.²³ Během raně abbásovské doby se tak ukončuje období vzniku nových škol, mnoho z nich se stává redundantními²⁴ a jsou uznány čtyři sunnitské právní školy – hanafijská, málíkovská, šáfíkovská a hanbalovská. Po jejich založení škol se tehdejší autority rozhodly zabránit dalšímu individuálnímu rozboru svatého textu²⁵ a zakázaly vlastní hledání významů Koránu. Právníci dalších generací tak již nemají povoleno užívat vlastního výkladu. Mohou jen odpovídat na otázky právním dobrozdáním, tzv. *fatwou* či *fetvou*, a to vždy jen podle vzorových právních předloh a principů daného *mazhabu*. Tato změna ve volnosti výkladu byla nazvána „uzavření bran *idžtihádu*“.²⁶ Přibližně od 10. století zůstaly islámské právní prameny v sunnitské tradici nezměněné.

Až od druhé poloviny 19. století se začínají ozývat hlasy poukazující na nutnost obnovení rozumového výkladu a povolení *idžtihádu* kvůli rigidnosti islámských právních pramenů.

Islámské právo bylo tímto tedy uzavřeno a další historie jej příliš neovlivnila. Právo je stabilizováno a postupem času se stává více a více nepraktickým a je nutné jej více a více komentovat.

20 Kúfa, Basra, Medína či Mekka

21 Schacht, J.: *Introduction to Islamic Law*. Clarendon Press, Oxford: 1964, s. 28

22 Goldziher, I.: *Introduction to Islamic Theology and Law*. Princeton University Press, Princeton: 1981, s. 38

23 Kropáček L.: *Duchovní cesty slámu*. Praha: Vyšehrad 1993, s. 119

24 např. rozličné školy v ší'itské větvi

25 rozšířil se názor, že zakladatelé 4 dosavadních *mazhabů* byli absolutními *mudžtahidy*, znalci islámského práva

26 *idžtihád* – volný úsudek

Ší'itská větve přesto povolovala *idžtihád* i nadále. U sunnitů nicméně už nelze získat titul *mudžtahid*, protože ten musí mít právo používat *idžtihád*. V ší'itské větvi *mudžtahidové* působí stále až dodnes – dnes jim připadá titul *marđža* (a většinou zastávají hodnost *ajatolláha*).

Důležitou roli mají už od 10. století *muftíové* a jiní představitelé vyššího duchovenstva, kteří jsou náboženskými odborníky vydávajícími *fatwy*. O *fatwách* bude pojednáno dále v textu, nicméně pro upřesnění je důležité poznamenat, že většina *fatew* má význam pouze v rodinném a osobním životě, například v otázkách čistoty či práce.

1.2 Systém islámského práva - šarí'a

Termín označující islámské právo je *šarí'a*, z arabštiny v doslovném překladu „cesta ke zdroji vody“ nebo „vyšlapaná stezka“.²⁷ Tento arabský termín je navíc ještě podpořen *Koránem*: „*každému z vás jsme určili pravidla a dráhu vyšlapanou*“ (5:48).

Šarí'a je právo čistě náboženského charakteru a je tedy zcela odlišné od našeho, kdy české nebo obecně evropské právo stojí na základech římského práva, navíc je historicky silně podmíněné. Spojení *šarí'y* a samotné náboženské víry nejlépe dokazují výroky některých současných muslimských učenců, jež prohlašují své náboženství za jednotu tří prvků: dogmatu, práva a kultury.

„Ztělesňuje ve struktuře islámu souhrn Božského řádu přikázaného lidstvu, neproměnný morální Zákon.“²⁸ Je souborem vyžadovaných pravidel, které jsou lidem dány od Boha prostřednictvím Proroka. Kvůli tomu je také celá *šarí'a*, stejně jako *Korán*, brána jako věčná – je vůlí Všemohoucího a jediného Boha Alláha a nezávisí na autoritě žádného pozemského vládce ani právníka.²⁹

Pro výklad *šarí'y* se vyvinul vědní obor nazývající se *fikh*.³⁰ Právní věda *fikh* vznikla v průběhu 2. až 3. stol. *hidžry*³¹ především za dynastie Abbásovců. Právníci, *fukahá*,³² musí být soukromými osobami, které právo nevykládají pro stát, ale kvůli náboženské a morální spravedlnosti. Stát je tak pouze výkonná moc, která ale nesmí, alespoň teoreticky, zasahovat do výkladu a zákonů.

Základními prvky islámského práva tedy jsou: jeho neměnnost (jde o právo jednou a provždy zjevené Bohem), jeho závaznost a nutnost podřízenosti, jeho univerzálnost (všeobsažnost v lidském životě), jeho omezená právní vynutitelnost (u většiny právních nálezů zcela chybí sankce), jeho princip (nebo spíše jeho absence principu) teritoriality a personality, jeho heterogenost, a jako znak bychom také mohli označit jeho značnou utopičnost.

Neměnnost

V naší tradici práva je možné přizpůsobovat právní řád, odebírat či pozměňovat nefungující právní normy a nahrazovat je novými, které vznikly pod tlakem aktuálních společenských otázek. Nicméně tato možnost v systému *šarí'y* téměř zcela chybí. Právo bylo dáno člověku prostřednictvím svatého textu jednou a provždy, nelze jej tedy již měnit. Měli by se měnit jenom lidé, aby znovu vyhovovali

27 Campo, Juan E.: *Encyclopedia of Islam*. Facts On File Inc. United States, 2009 s. 620

28 Kropáček L.: *Duchovní cesty islámu*. Praha: Vyšehrad 1993, s. 117

29 Kótz, H.; Zweigert, K.: *An Introduction to Comparative Law*. Clarendon Press, Oxford: 2002, s. 303, 304

30 „poznání“, „uvědomění“

31 po odchodu Muhammada z Mekky

32 *šakíh* (pl. *fukahá/fuqahá* nebo někdy nesprávně používané fákihové): znalec islámského práva, odborník na *fikh*, dalo by se přirovnat k našemu obecnému označení „právník“

božím představám. Právní věda *fikh* sice uznává, že Boží slovo bylo těžké pochopit a vyložit. Proto se jí až po velkém „úsilí“ podařilo z etických zásad a legislativních norem v Koránu vytvořit uznávané systémy výkladu. Právě fakt, že výklad *Koránu* skončil okolo 10. století a začíná být jen s velkými obtížemi obnovován až v posledním století, způsobuje rigiditu a přehnaný tradicionalismus islámského práva. Dlouhá tradice je také důvodem, proč se v šarí'y objevily také některé iracionální prvky. Vysvětlení je jednoduché – tyto normy platí, protože existují.³³

Závaznost

Šarí'a v arabštině znamená „cesta“. Cesta, kterou Bůh určil svým věrným.³⁴ Princip přísného dodržování pravidel není v arabské kultuře ničím neobvyklým. Obyvatelé Arábie byli v předislámské době kočovní beduíni, jejichž přežití vyloženě záviselo na následování tradičně daných pravidel pro život v poušti. Arabové tedy sami vyžadovali svět plný pravidel určujících, co je dobré a co je špatné. To vše je zachyceno i v samotném etymologickém výkladu slova islám. Roger Scruton ve svém díle podotýká, že islámská civilizace „sama sebe definuje nikoli z hlediska svobody, ale podřízení. Slova *islam*, *salm* a *salaam* - „podřízení“, „mír“ a „bezpečí“ - jsou všechna odvozena od slovesa *salima*, jehož základní význam je „být v bezpečí“, „nezraněn“, „bezúhonný“, ale jež má odvozený význam znamenající „vzdát se“. *Muslim* je někdo, kdo se vzdal, podřídil se, a tak získal bezpečí.“³⁵

Univerzálnost (všeobsažnost)

Jelikož jde o „cestu“ danou samotným Bohem, je tedy zcela pochopitelné, že by po ní člověk měl jít celý život. *Šaría* je tudíž velmi obsáhlý souhrn právnických textů usilující o regulaci celého lidského života. Udává pravidla nejenom pro vztahy mezi lidmi navzájem (*mu'ámalát*), ale také povinnosti člověka vůči Bohu (*'ibádát*). Určuje život muslima v soukromém a veřejném dění, nejen v jeho jednání, ale i myšlení. Na všeobsažnost *šarí'y* je většina moderních fundamentalistů neskrývaně pyšná. Pro ilustraci uvádím citaci z díla iránského ajatolláha Chomejního:

„Pro všechny záležitosti má islám zákony a předpisy. Vyhlásil lidem zákony, které obsáhnou jejich celý život od doby před narozením až po pohřeb... Žádnou důležitou otázku života neponechává bez zákonné úpravy... Cílem je vychovat dokonalého, vzdělaného člověka, který je živým ztělesněním zákona a zákony naplňuje dobrovolně a samostatně. ...“³⁶

Tato všeobsažnost lidem pocházejícím z jiných kultur někdy připadá až směšná – právní řád upravuje i pro nás naprosto „nesmyslné“ podrobnosti lidského života, například zakazuje čtení novin nebo časopisů na záchodech³⁷ a podobně. Právě z tohoto důvodu je právníká literatura co do kvantity

33 Schacht, J.: *Introduction to Islamic Law*. Clarendon Press, Oxford: 1964, s. 204

34 Deny F., *Islám a muslimská obec*. Praha: Prostor, 2003, s. 23

35 Scruton R., *Západ a ti druzí*. Brno, Barrister & Principal, 2007: s. 6

36 citace z: Chomejní, *Velaját-e Faqih* (Vláda duchovenstva/Islámský stát); překlad z knihy Kropáček L.: *Duchovní cesty islámu*, s. 117, viz. výše

37 čerpáno z: <http://www.fatwa-online.com/fataawa/miscellaneous/miscellaneous/0060615.htm> (9.1. 2010)

nesrovnatelně objemnější než jakékoliv jiné arabské literární výtvořiny dohromady. Právní vztahy se nepodobají západnímu způsobu formulace, spíše připomínají gradující sérii případů. Tady záleží zcela na fantazii islámského právníka, jaké všechny možnosti vývoje situace vymyslí. Předepsané chování je sepsáno v odborných textech majících podobu vyčerpávajícího řetězce variant. Někdy jsou zpracovávány i situace, které, alespoň podle všeobecného názoru, nejsou vůbec možné.³⁸

Samotní muslimové prohlašují, že „lidstvo nemá žádná práva, jen samé povinnosti.“³⁹

Omezená právní vynutitelnost

Kvůli obrovskému množství právnických norem a nařízení je zcela nemožné, aby jakákoliv moc mohla důsledně dohlédnout na jejich dodržení a jejich porušování nějakým způsobem trestat. Většina norem z právní struktury „hypotéza – dispozice – sankce“ dokonce zcela postrádá jakoukoliv sankci. Takové činy jsou pak označeny jako „doporučené“ nebo „zavrženíhodné“. Samotná sankce je přenechána až vlastnímu svědomí porušovatele právní normy a Bohu. Trest tedy nenastává hned a je metafyzický. Hříšníci se podle islámu dostanou do pekla⁴⁰ nebo je to trest ve formě jakési *infamie* či *turpitudi*⁴¹ – v těchto případech např. nemůže být dotčený brán jako svědek u soudu a není už nikdy považován za zbožného a čestného.

Zajímavým prvkem šari'yy je též existence jakéhosi „prvku odměny“. Ten samozřejmě vychází z jejího náboženského založení a, stejně jako většina sankcí, i tato odměna přichází až v životě po smrti.⁴²

Princip personality a teritoriality

Jedním ze základních rysů islámského práva je její naprostá nezávislost na geopolitických podmínkách, ale vždy jen na náboženské orientaci. Šari'a je zavazující pro všechny islámské věřící na celém světě. Je zamýšlena jako prvek spojující celou muslimskou společnost – tzv. *ummu*.

Z tohoto poznatku vychází ještě jedna skutečnost – totiž že islámské právo se nevztahuje na jinověrce. Islámská obec navíc lidi Písma, tj. křesťany a Židy, respektovala. Ba naopak, v počátcích islámu byla konvertace nežádoucí. Dobyta území by totiž přestala dávat bohatství svým arabským opanovatelům. Věřící nemuseli platit daně, pouze měli za povinnost dodržovat pět pilířů islámu, z

38 Např. právní odpovědnost démona v lidské podobě. To bylo z pohledu muslimů nutně zřejmě proto, že Korán i sunna se zaobírá i otázkou džinnů (arabští démoni, mají tradici v arabském folkloru už z doby předislámské).

39 Denny, F. M.: *Islám a muslimská obec*. Prostor, Praha: 1999, s. 18

40 *peklo* (arab. *džahanna*): trest pro hříšníky a nevěřící, spojován s představou jámy a ohně. Peklo je tvořeno sedmi sestupnými stupni, na kterých narůstá intenzita uchystaného utrpení... Nejnižší patro pekla, kde se oběti setkají s mukami nejtěžšími, patří pokrytým. Peklo věčně čeká nejen na nevěřící, ale i na hříšníky, kteří se za své spáchané špatné skutky včas a účinně nekají. Účinné pokání, což znamená obrát k Bohu v pravé podobě, tj. po způsobu muslimů, může znamenat únik z okruhu věčného zatracení a dává naději, že peklo bude jen dočasným posmrtným místem pobytu. Bůh bude posuzovat lidské činy individuálně a upřímnou lítost neponechá bez povšimnutí.
zdroj: Pavlincová H., *Judaismus, křesťanství, islám*. Praha 1994, Mladá fronta, s. 420)

41 *infamie*: z římského práva: právně ustálená újma na cti

turpitudi: z římského práva: faktická újma na cti, odsouzení občany za hanebné jednání, člověk přestává být brán důvěryhodným u soudu, atd.

42 Korán (4:13): „Toto jsou omezení Boží a kdokoliv poslouchá Boha a Posla Jeho, tomu Bůh dá vstoupit do zahrad, pod nimiž řeky tekou, a v nich nesmrtelný bude – a to je úspěch nesmírný.“

nichž jeden je náboženská daň – tzv. *zakát*.⁴³ Jinověrci naproti tomu museli odvádět islámskému lidu daň z hlavy (*džizja*) a daň z půdy (*charádž*). Stále byli podřízeni jurisdikci vlastních náboženských autorit.

Pobývání na určitém území má ale důležitý význam v otázce stíhatelnosti. Není povoleno stíhat muslima (ani jinověrce) za trestný čin, který nebyl spáchaný na území daného státu. Nelze nikoho stíhat v zahraničí, i kdyby byla činnost daného člověka jakkoliv silně namířena proti zájmům muslimů nebo obyvatel islámského státu. „Ve své plně šíří se tedy šari'a uplatňuje pouze na území islámského státu (*dár al-islám*), v některých případech, jako je válečný stav, i na území nepřítelů (*dár al-harb*).“⁴⁴

Dnešní snahy islámských fundamentalistů zavést právo *šari'a* i pro jinověrce⁴⁵ nemají podložení v tradici. Snaha vynutit dodržování právního řádu i ostatními občany státu je cizorodý prvek přijatý, pradoxně, ze západních právních systémů.

Heterogenost

I přes to, že *šari'a* vznikala jako nový spojující prvek náboženského hnutí, vývojem historie se *umma* rozdělila na různé větve⁴⁶ a samotná právnícká nauka je v *sunnitské větvi* vykládána podle čtyř různých právních škol (*mazhaby*). Islámské právo tedy můžeme nalézt ve většině muslimských států, jeho podoba se ale liší v určitých aspektech. Neexistuje obecné islámské právo.⁴⁷ Můžeme hovořit jediné o sdílené islámské právní kultuře či základech a tradicích.

„Utopie“ islámského práva

Jak již bylo řečeno, islámské právo nikdy nebylo a zjevně ani nebude zcela dodržováno. Mnozí tamější despotičtí vládcové islámským doporučením a normám vůbec nenaslouchali a nenaslouchají. Ostatně, některé části právních norem jsou naprosto iracionální a nepředstavitelné v normálním životě.⁴⁸ V dnešní moderní době je dokonale dodržována jen oblast *šari'y* stanovující základní náboženské povinnosti, tj. pět pilířů víry.⁴⁹

Šari'a se, ačkoliv tak byla původně zamýšlena, „nestala výrazem politické a náboženské jednoty, jak byla vnímána prvními muslimy. Zůstala spíše určitým ideálem, ke kterému je nutno se přibližovat.“⁵⁰ „... fungovala spíše jako etika a výzva k morálnímu jednání než jako právo v moderním slova smyslu. ... Působila především na formování psychologie muslimů a měla silný vliv na utváření

43 jakási almužna, která byla určena výhradně pro dobročinné účely, většinou ve formě příspěvků chudým a sociálně slabým

44 Schacht, J.: *Introduction to Islamic Law*. Clarendon Press, Oxford: 1964, s. 199; Britské listy, Jan Potměšil, z článku:

Islámské právo šari'a, 4.1. 2008, dostupné na: <http://www.blisty.cz/art/38111.html>

45 například hnutí aš-Šabáb v Somálsku

46 nejznámější jsou *sunnité* a *šii'té*, nicméně existuje nespočet malých sekt, odnoží a zcela nových hnutí

47 Knapp, V.: *Velké právní systémy. Úvod do srovnávací právní vědy*. C.H.Beck, Praha: 1996, s. 190

48 např. podle *šari'y* je potřeba pět očitých svědků pro potvrzení cizoložství

citace z Koránu (24:4): „Ty, kdo vrhají podezření na počestné ženy a pak nepřivedou čtyři svědky, zbičujte osmdesáti ranami a nepřijímejte od nich již nikdy žádné svědectví, neboť to jsou hanebníci.“

49 *pět sloupů víry*: termín islámské právní vědy označující pět hlavních povinností věřícího: vyznání víry, provádění pěti denních modliteb, dodržování 30-denního půstu o měsíci ramadánu, poskytování předepsané almužny a pout' do Mekky. - citace z: Pavlincová, Helena. *Judaismus, křesťanství, islám*, Praha 1994, Mladá fronta, s. 421

50 Křikavová, A.: *Islám.: ideál a skutečnost*. 2. rozšířené vydání, Praha: Baset, 2002, s. 39

jejich vztahu k náboženským povinnostem, chování v rodině a mezi lidmi ve společnosti. ...⁵¹

1.3 Prameny a metody islámského práva

V předchozích částech byly nastíněny základní znaky právního systému a právní vědy v islámských zemích. Pro *šari'u* je ovšem nejdůležitější otázka, odkud jsou normy a příkázání čerpány. Nejdůležitější dva prameny⁵² jsou *Korán* a *sunna*. Jsou označovány jako primární. Sekundární, doplňující prameny jsou konsensus (*idžmá*), analogie (*qijás*), ale také mnohé další.⁵³

V této práci je rozebráno pět pramenů, nicméně dalších pramenů a metod výkladu *šari'y* existuje mnohem více. Islámské právo nemá jejich taxativní výčet. Někteří učenci a *mudžtáhidové* uvádějí přes čtyřicet a někteří pouze čtyři. Všichni učenci se každopádně shodnou na platnosti nebo alespoň existenci čtyř pramenů – *Korán*, *sunna*, *qijás* a *idžmá*'.

1.3.1 Korán (*qur'án*)

Slovo *qur'án* bývá etymologicky odvozováno od arabského *qara'a* neboli „přednášet, číst, recitovat“.⁵⁴ *Korán* je svaté písmo muslimů, veškeré jeho texty⁵⁵ jsou považovány za zjevené slovo Boží, které bylo lidem předáno prostřednictvím Proroka Muhammada. Muslimové věří, že Boží slovo existovalo od pradávna. V nebi by měla, podle legendy, existovat původní kniha *Koránu* (*umm al-kitáb* - „matka knihy“)⁵⁶. Podle *Koránu* člověk není schopen komunikovat přímo s Bohem, důležitou roli v předání proto musel sehrát anděl *Džibríl*, který Muhammadovi během jeho samotářského rozjímání v jeskyni *Hirá'a* při měsíci *ramadánu* Svaté písmo začal pravidelně zjevovat.⁵⁷

Korán byl oficiálně písemně zaznamenán za vlády *chalífa* Usmána a od té doby už nebyl měněn. Co do rozsahu je srovnatelný s křesťanským Novým zákonem. Skládá se ze 114 kapitol (*súr*), základní jednotkou kapitol je verš (*ája*). *Korán* se dá označit za velmi chaotický, neboť řazení *súr* není chronologické, ale je podle délky veršů od nejdelšího po nejkratší.⁵⁸ Téměř⁵⁹ každá *súra* začíná tzv. *basmalou*.⁶⁰ *Súry* můžeme dělit na mekkánské a medínské, podle odhadovaného období jejich seslání. Rozdíl je mezi nimi poměrně markantní. *Súry* seslané Muhammadovi ještě v Mekce mají poetický

51 Kropáček, Luboš. *Islám a západ: historická paměť a současná krize*. Praha, Vyšehrad 2002, s. 148-149

52 jak je nazývá Jan Potměšil: „normativní ohniska“ či snad dokonce islámská „ústava“
Britské listy, Jan Potměšil, z článku: *Průvodce šari'ou – cesta k pramenům islámského práva*, 9.1. 2008, dostupné na:
<http://t.blisty.cz/art/38220.html>

53 Možnost využití záleží na větvi nebo právní škole, ke které právník náleží. Každá z nich uznává jiné metody a jiné zdroje.

54 internetová encyklopedie Wikipedia: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Korán>

55 snad s výjimkou *Fátíhy*, o které se ale stejně vedou spory – někteří islámští vykladači práva, neboli exegeti si myslí, že i na jejím začátku byla původně slova „Recete...“, což by znamenalo, že i tato *súra* je zcela božského původu

56 „Nebeský korán“, předloha koránu pozemského, je zde střezena anděly.

57 *Korán*, *súra* 96: „Přednášej ve jménu Pána svého, který stvořil, člověka z kapky přilnavé stvořil! Přednášej, vždyť Pán tvůj je nadmíru štědrý, ten, jenž naučil perem, naučil člověka, co ještě neznal.“

zdroj: Reflex 12/2006, Břetislav Tureček, z článku: *Prorok Mohamed*. zdroj: <http://www.reflex.cz/Clanek23169.html>

Podle pověsti Muhammad první slyšel jemné našeptávání. „Čti, čti...“, ale Prorok číst neuměl, tak mu byl obsah Svaté knihy předán ústně.

58 Jedinou výjimkou je vstupní *súra al-Fátíha* („Otevíratelka“, „muslimský Otčenáš“), která má pouze sedm veršů, ale v *Koránu* je vždy řazena jako první.

59 jen s výjimkou *súry* 9

60 'lláhi 'r-rahmání 'r-rahími (Ve jménu Boha Milosrdného, Slitovného), pravděpodobně sloužilo ke značení, kde končí jedna kapitola a začíná nová

charakter, jsou hodně symbolické a abstraktní a zabývají se především náboženskými otázkami a vírou nebo také Prorokovým posláním a morálkou. Medinské *súry* mají více právní charakter a pojednávají o konkrétním řešení nastalých situací a otázek. Tato změna je logická, v Mekce Muhammad vystupoval jako „snílek“ a poeta, zatímco v Medině už je politickým a náboženským vůdcem.⁶¹

Důležitým prvkem Koránu je také *teorie rušení veršů – nasch*. Verše, které byly seslány později mají vyšší hodnotu než verše předcházející a mohou i rušit dřívější význam.⁶² To je logické, když si uvědomíme, že jak se Muhammadův život vyvíjel a měnil, tak se měnily i očekávání a potřeby společnosti.⁶³

Korán je brán jako nejzákladnější a nejdůležitější pramen práva, tím pádem má nejvyšší právní sílu a dal by se velmi laicky přirovnat k ústavě. Přesto ale jako právní literatura nepůsobí a ani nebyl stvořen za tímto účelem. Je spíše poetický.⁶⁴ Pouze asi 350 z 6200 *súr* má právní charakter, otázky řeší nahodile a nesystematicky, podle toho jak vyvstaly v Muhammedově životě. Většina *súr* (asi 140) se zabývá otázkami náboženskými, dále také rodinnými a obchodními. K trestnímu nebo finančnímu právu se vyjadřuje, aspoň ve srovnání s předchozími, jen velmi stručně.⁶⁵

Je nutné si uvědomit, že navzdory dnešnímu názoru *Korán* byl na svou dobu velmi pokrokový. Muhammad výrazně redigoval zejména jednání v některých sociálních otázkách.⁶⁶

1.3.2 Sunna

Sunna v arabštině znamená „stezku, vyšlapanou cestu“. „*Sunna* je rozsáhlý soubor závazných naučení a norem, řazený často přímo po bok *Koránu*.“⁶⁷ Termín *sunna* původně označoval jen obvyklé jednání a zvyk, nicméně v užším slova smyslu se *sunna* váže jen na Proroka Muhammada a jeho nejbližší Druhy.⁶⁸ Jedná se o souhrn Muhammadových výroků a činů. Muslimové předpokládají, že Prorok by nikdy neudělal nic trestného nebo zavrženíhodného, proto se jeho vlastní činy staly závaznou předlohou pro chování každého věřícího.⁶⁹ *Sunna* a *Korán* se společně nazývají *usúl al-usúl*, tedy v doslovném překladu „kořeny kořenů“, a jsou to dva nejdůležitější právní prameny.

61 Britské listy, Jan Potměšil, z článku: *Průvodce šari'ou – cesta k pramenům islámského práva*, 9.1. 2008, viz. výše

62 Kamali, M.H.: *Principles of Islamic Jurisprudence*. Islamic Text Society, Cambridge: 1991, s. 16 – 18

63 Tímto způsobem se například změnila otázka konzumace alkoholu – nejprve byl alkohol povolen, poté byl brán jako morálně zavrženíhodný a nakonec byl zakázán úplně. Změny veršů také proběhly u tzv. *satanských veršů*. „Jeden z nejcitlivějších bodů koránské exegeze i vědeckého rozboru z pozice evropské islamistiky.“ ... Jednou verzí veršů Muhammad povolil víru ve tři pohanské bohyně (al-Lát, al-Uzzá a Manát) a označil je za dcery Boha, nicméně později tyto verše upravil a prohlásil, že „bludné“ verše mu našeptal samotný Iblís (Dábel).

Pavlincová, Helena. *Judaismus, křesťanství, islám*. Praha 1994, Mladá fronta, s. 435

64 v arabských zemích tehdy byla velmi silná tradice básnictví, které se šířilo zejména ústním podáním

65 Britské listy, Jan Potměšil, z článku: *Průvodce šari'ou – cesta k pramenům islámského práva*, 9.1. 2008, viz. výše

66 např. zakazování zahrabávání zrovna narozených dcer v poušti, zabíjení prvorozených dcer nebo zabíjení žen v období hladomoru

67 Kropáček, L.: *Duchovní cesty islámu*. Praha, Vyšehrad, 1993, s. 47

68 tamtéž, s. 47

69 Toto je podloženo i samotným Koránem. Např.: Korán (33-21): „A věru máte nyní v poslu Božím příklad překrásný pro každého, kdo doufá v Boha a v den poslední a kdo Boha hojně vzpomíná.“ Můžeme uvést i další verš: Korán (59:7): „To, co vám dá Posel, to si vezměte! Ale toho, co vám odepřel, toho se zdržujte!“

Se *sunnou* souvisí pojem *hadísy*.⁷⁰ *Hadísy* označují konkrétní zprávy o činech a výrociích Proroka. Soubor *hadís* je pak nazýván *sunnou* a ta už slouží jako právní zdroj.⁷¹

Velmi diskutovaná je pravdivost a věrohodnost *hadís*. Tento problém řešili už středověcí islámští učenci, kteří se snažili rozpoznat a odstranit podvrhy. To, že tradice byly vymyšleny podvodně, mělo rozličné důvody, jak politické, tak někdy poněkud zlomyslné, kdy tvůrci jenom schválně mátlí tehdejší prosté muslimy. Proto jsou *hadísy* děleny na různé kategorie podle spolehlivosti a právní závaznosti. *Hadís* má dvě části: 1. řetěz tradentů – tedy osob, které si povídání o Prorokově životě předávaly, a 2. vlastní sdělení.⁷² Podle řetězce tradentů pak rozlišujeme důvěryhodnost *hadísu*. Znalci rozřídili vyprávění do tří skupin s klesající právní silou na: 1. *sahih* (správné), 2. *hasan* (dobré), 3. *daif* (slabé).⁷³ Avšak mnoho islámských právních autorit připouští, že mnohé zprávy jsou nepůvodní a jen někdy jsou založeny na pravdě.⁷⁴ To ale nezlehčuje pozici *sunny* v islámském právu a v životě věřících muslimů.

1.3.3 Konsensus (*idžmá'*)

Třetí pramen islámského práva je *idžmá'* neboli konsensus. *Idžmá'* je zřejmě odvozeno od *adžma'a*, z arabštiny „dohodnout se“, „shodnout se“. „Právnicky je pojem *idžmá'* definován jako jednomyslná shoda mudžtahidů muslimské komunity v jakékoliv otázce, ohledně jejíhož řešení bylo dosaženo konsensu během období následujícím o smrti Proroka Muhammada.“⁷⁵ Samotný princip konsensu je možný podle *Koránu* i podle *sunny*.⁷⁶ Muhammad údajně prohlásil, že jeho obec se nikdy nesjednotí na nějakém bludu. Není ale jisté, mezi kým má tato shoda doopravdy nastat. Původně zřejmě konsensus znamenal shodu všech věřících v *ummě*. Ta se ale s rozmachem islámu stala nemožnou. Dnes je *idžmá'* brána jako konsensus odborníků v dané otázce – *mudžtahidů*. Musí být při ní dodrženy jisté podmínky. Např. *mudžtahidů* musí být při rozhodování více než jeden. Také se musí naprosto všichni shodnout.⁷⁷ Aby nabyl konsensus právní síly, musí být buď slovně nebo činem vyjádřen.

1.3.4 Analogie (*Qijás*)

Qijás je čtvrtým pramenem islámského práva. Podle všeho vznikl ještě dříve než *idžmá'*, ale je mu

70 v arabštině „vyprávění“, „hovor“

71 Zde se již projevují rozpory mezi islámskými větvemi. Ší'ité hadísy nazývají *chabar* nebo *rijáwa* a neuznávají *sunny* pocházející od prvních tří chalífů, ale řídí se jen *chabary* od Alího a jeho potomků.

72 Podle toho, o čem se ve vlastní zprávě píše, rozdělujeme *sunny* na *verbální* (*qawlí*, výrok Muhammada o konkrétní věci), *skutkové* (*fi'li*, jak řešil konkrétní problém nebo plnil povinnost) a *konkludentní* (mlčky schválená, *taqríri*, věci, o kterých Prorok věděl a mlčky je schválil).

73 Kropáček, L.: *Duchovní cesty islámu*. Praha, Vyšehrad, 1993, s. 50

74 Schacht J., *A Revaluation of Islamic Traditions*, Journal of the Royal Asiatic Society, 1949: s. 143-154, dostupné na: <http://answering-islam.org/Books/Schacht/revaluation.htm> (čerpáno naposledy: 9.1. 2010)

75 Britské listy, Jan Potměšil, z článku: *Průvodce šari'ou – cesta k pramenům islámského práva*, 9.1. 2008; viz. výše Drgonec, J.: *Právne kultúry Ázie a Afriky*. Veda, Bratislava: 1991, s. 38

76 Korán: (3:110): „Vy jste národ nejlepší, jenž kdy povstal mezi lidmi; vy přikazujete vhodné, zakazujete zavrženíhodné a věříte v Boha ...“

77 Protože i kdyby nepatrná menšina nesouhlasila, pak to značí, že jedna ze stran nemá pravdu – přítom ale nelze určit, která se mýlí.

dávána menší právní síla.⁷⁸ Zřejmě pochází z židovského práva halacha a do islámské právní vědy ho patrně přinesli židovští konvertité.

Qijás v arabštině znamená „měřítko“, „vzor“ či „analogie“. Vykладаči práva při použití metody *qijás* hledají v Koránu či sunně právní normu, kterou nelze použít na hledaný případ, ale má podobnou podstatu. Pak je vytvořena analogie. Jedná se tedy o hledání společného *ratio legis*⁷⁹ u starého a nového případu, nevytváří se žádné nové pravidlo.

Qijás je problematický, některé školy ho naprosto odmítají a nevyužívají. Podle kritiků analogie použití této metody naznačuje, že Korán a sunna jsou nedostatečné a neúplné, což je kacířská myšlenka.⁸⁰

1.3.5 Osobní názor (*Idžtihád*)

Idžtihád v arabštině znamená „snažení“ či „úsilí“, vychází ze stejného kořene jako *džihád*. *Idžtihád* je nejdůležitější zdroj islámských právních norem hned po Koránu a sunně. Je to použití vlastního racionálního myšlení a osobního úsudku, z něho vlastně vycházejí některé předešlé metody *fikhu* jako *idžmá'*, *qijás*, atd. *Mudžtahid* vynakládá maximální možné úsilí na odvození norem *šari'y*, kdy používá veškerých možných metod a vlastních znalostí. Důležité je zdůraznit, že „předmětem *idžtihádu* mohou být pouze víceznačné, spekulacím otevřené formulace svatých textů.“⁸¹

Jak již bylo řečeno, *idžtihád* byl po zformování hlavních právních škol v sunnitské větvi zakázán. Od 19. století se začínají projevovat snahy jej obnovit a „otevřít znovu brány *idžtihádu*.“⁸²

1.4 Vykладаči práva v *sunnitské* a *ší'itské* větvi

V islámském světě mají pravomoc vykládat právo a působit jako nezávislý právník jen určité osoby, většinou vysokého náboženského postavení. Pro pochopení tohoto systému si musíme uvědomit rozdělení islámského světa na *sunnitskou* a *ší'itskou* větev.

Ší'ité (z arab. Ší'at Alí - „strana Alího“ nebo „přívrženci Alího“)

Ší'ité tvoří v rámci islámského světa menšinu, většinou je vyznáváno pouze v Íránu – tam je *ší'itské* náboženství vyhlášeno rovnou státním. Významné *ší'itské* menšiny jsou v Ázerbajdžánu, Bahrajnu nebo Iráku. Rozpor se *sunnitskou* větví nastal po Muhammadově smrti. Ší'ité chtěli za legitimního vůdce *ummy* uznat pouze vůdce pocházejícího z Muhammadovy krevní linie, tedy jeho bratrance a zetě *Alího ibn Abú Tálíba*, a neuznávali chalífu Abú Bakra, ani Umara či Uthmana.

78 Drgonec, J.: *Právne kultúry Ázie a Afriky*. Veda, Bratislava: 1991, s. 38

79 citace z http://iuridictum.pecina.cz/w/Ratio_legis (čerpáno 28.12. 2009): *Ratio legis* (lat. smysl zákona) je právní termín odpovídající českému výrazu úmysl zákonodárce. Tím se myslí účel, jehož chtěl zákonodárce vydáním zákona dosáhnout. Zjistit úmysl zákonodárce (např. pomocí materiálů) je důležité zejména tehdy, nastanou-li pochybnosti jak obecně formulovanou normu aplikovat na konkrétní případ.

80 Korán (49:1): „Nesnažte se předejít Boha a Posla Jeho!“

81 Britské listy, Jan Potměšil, z článku: *Průvodce šari'ou – cesta k pramenům islámského práva*, 9.1. 2008

82 Díky tomu se dnes objevují nové formy výkladu práva. Nejvíce markantní je jeho použití při vytváření práva pro finanční a bankovní sektor. Podle *šari'y* je zakázáno „vydělávat peníze z peněz“, tak chtěl Muhammad zabránit lichvě a jiným podvodným obchodům. *Idžtihád* pomohl vzniku „islámských dluhopisů“ nazývaných *sukuk*, které nejsou v rozporu s *šari'ou*. Také díky němu mohou dnes banky využívat úroků (neboli v řeči islámského práva podílů na zisku).

Neuznáním prvních *chalífů* ale spor mezi *ší'ity* a *sunnity* neskončil, spíše započal. Vyvrcholením tohoto sporu lze označit rok 680 n. l., kdy byl zabit *imám*,⁸³ Prorokův vnuk Husajn, vojskem tehdejšího umajjovského sunnitského *chalífy* na území dnešního Iráku. *Ší'ité* si tuto událost dodnes připomínají při oslavách *ašúrá*. Tyto pašijové hry jsou oslavou mučednictví a utrpení – lidé se bičují, řezou a zraňují jako důkaz jejich pokání a lítosti nad tím, že nezabránili Husajnově smrti. Přitom explicitně dávají najevo svoji nenávisť k *sunnitské* větvi a během průvodů je proklínají.⁸⁴

„Nejvýznamější institucí ší'itského islámu v Íránu v náboženských i právních otázkách je *Shromáždění ulamá*, jehož privilegovanou vrstvou je sbor *mudžtahidů - ajatolláhů*. Na rozdíl od *sunnitů* mají velké pravomoci – jsou oprávněni na základě Koránu samostatně rozhodovat, mají tedy právo na *idžtihád*.“⁸⁵ V ší'itské větvi je tedy „brána idžtihádu stále otevřená“. Nicméně právo samostatně se rozhodovat a vydávat *fatwy* má jen malý počet nejvýznamějších *mudžtahidů*, nazývaných dnes *mardžové*.⁸⁶

Další zajímavostí ší'itského práva je, že v dnešní době zcela odmítají princip *idžmá'*, protože podle jejich výkladu byl povolen jen členům Prorokovy rodiny, tedy 12 *imámům*.⁸⁷

Sunnité (*Ahl al-Sunnah wa'l-ljma*, lidé Sunny a konsensu)

Sunnitská větev tvoří v muslimském světě většinu.⁸⁸ *Sunnité* odvozují své jméno z arabského slova *sunna*, tj. „zvyk“, „cesta“, přeneseně také „příkladné chování Prorokovo“.⁸⁹

Sunnitské právo se dělí na další čtyři právní školy – hanafijskou, malikovskou, šafijskou a hanbalovskou. Jednotlivé školy nemají rozdílné názory v zásadních otázkách, proto se navzájem uznávají a dokáží se dohodnout. Společná všem *sunnitům* je idea legitimity prvních chalífů Abu Bakra, Umara a Uthmara a uznávání jejich *hadísů* jako vhodné následování a tedy i jako platné právní prameny.

Důležité je vědět, že „*islám nemá v našem slova smyslu církevní organizaci*“.⁹⁰ V islámském světě existují uznávané duchovní autority, které mají každá jinou vážnost a postavení v církevní hierarchii, ale muslimská „církev“ nemá jednotné ústředí. V právně-náboženských otázkách se věřící musí obracet na učence (*ulamá*) nebo právníky (*fuqahá/fukahá*). Většina sunnitských států má také jednoho

83 vůdce ummy, dnes vysoce postavený duchovní

84 Reflex 13/2004, Dan Hrubý, 31.3. 2004, *Ší'ité*, dostupné na: <http://www.reflex.cz/Clanek15864.html>

85 Pavlincová, H.: *Judaismus, křesťanství, islám*. Praha 1994, Mladá fronta, s. 443

86 *mardža at-taqlíd* (arabsky „zdroj následování“), podle vlastního výběru muslima; mardža, zpravidla jeden z velkých ajatolláhů, je prominentní všeobecně uznávaný doktor ší'itské jurisprudence, který má mezi zhruba 160 miliony ší'itů velký počet studentů a následovatelů

zdroj: Hesová, Zora: článek *Konfesionalismus a vliv ajatolláhů*, Revuepolitika, 20.10. 2005, dostupné na: <http://www.revuepolitika.cz/clanky/594/konfesionalismus-a-vliv-ajatollahu>

87 tedy 12 imámům – 12 potomků z Muhammadovi krevní linie, kteří byli právoplatní vůdci ummy. Ší'ité věří v existenci 12. imáma (který ale nikdy nebyl historicky prokázán) a jenž se měl podle všeho narodit roku 868. Jmenuje se Muhammad ibn al-Hassan (al-Mahdí) a věřící ho nazývají „Pán času“. Podle tradice se jednoho dne vrátí jako mesiáš (mahdí) a povede ší'ity do závěrečného džihádu (proti sunnitům a nevěřícím) a na zemi zavládne království Boží (zajímavost: někteří ší'ité prohlašovali za mahdího ajatolláha Chomejního)

88 podle *The Oxford Dictionary of Islam* je to až 85% z celkového počtu až 1,2 miliard muslimů na celém světě

89 čerpáno 28.12. 2009 z: http://www.oxfordislamicstudies.com/article/opr/t125/e2280?_hi=2&_pos=2

90 Kropáček, L.: *Islám a západ: historická paměť a současná krize*. Praha, Vyšehrad 2002, s. 75

„právníka“ ve funkci jakéhosi nejvyššího vykladače práva – *muftího*. Ten ale ovlivňuje pouze muslimy jedné země.

V *sunnitské* větvi jsou uznáváni někteří *ulamá* dokonce mezinárodně, například šejch káhirské islámské univerzity al-Azhar, Sajjid Muhammad Tantáwi, nebo nejvyšší egyptský islámský právník – *muftí*⁹¹, Nasr Faríd Wásil.

V *ší'itské* větvi je využíván systém mnoha *mudžtahidů*⁹² vydávajících nezávisle na sobě *fatwy*. Od 20. století je v Íránu hierarchie právníků, v čele stojí nejautoritativnější osobnosti, které dostávají titul *ajatolláh*, neboli „znamení Boží“.⁹³

Situace se v dnešní době ještě více zkomplikovala modernizací a rozšířením vzdělanosti. Dnešní muslimští absolventi vysokých škol se začali považovat za schopné vykládat Korán podle svého. Začíná tak vznikat liberální muslimská inteligence vydávající se na rozličné dráhy, někteří se stávají politickými vůdci, někteří oslovují a přesvědčují své čtenáře a posluchače pomocí internetu.⁹⁴

Zde se mi zdá vhodné ještě upřesnit další titul související s islámským právem. Je to post *kádího*. *Kádí* je islámský soudce. Soudní řízení je veřejné. *Kádí* musí mít vystudované islámské právo, jeho rozhodnutí musí být vždy naprosto v souladu se *šari'ou* a výkladem *šari'y* podle právní školy, která je v dané zemi určující a oficiální. Během procesu žalobce musí přinést dostatečně usvědčující důkazy o vině obžalovaného. Také neexistuje odvolání, *kádí* rozhoduje s konečnou platností.

Od 20. století sice postupně dochází k sekularizaci islámského práva a zavádění některých institutů podle západního vzoru, nicméně jako efekt postkolonializace a obnoveného fundamentalismu přichází od 70. let 20. století opětovná islamizace některých zemí. To má za následek oživení tradičních procesů a některých „zastaralých“ forem tělesných trestů.

1.5 *Sunnitské* právní školy

Jak už bylo několikrát zmíněno, při výkladu Koránu a sunny v 9. - 10. století vznikaly *sunnitské* právní školy. Tehdy vznikaly stovky škol, jako nejúspěšnější do dnešních dob přetrvaly zejména tyto čtyři *mazhaby*:⁹⁵ hanafíjský, málikovský, šafi'ovský a hanbalovský. Rozdílné názory jednotlivých škol jsou nejvíce zřetelné zejména v právu rodinném a dědickém.

91 *muftí*: islámská duchovenská hodnost, vyvinula se až v procesu určité institucionalizace sunnitského islámu, zejména za osmanské říše. Muftí je znalec právní vědy a přední exegeta. Formálně je jmenován radou *ulamá*, ale prakticky musí být přijatelný pro světskou moc. Je nejvyšším duchovní hlavou dané islámské země s právem vydávat *fatwy* k zásadním otázkám, jež zpravidla vysvětlují a ospravedlňují praxi režimu. Proto muftí bývají často terčem kritiky z pozic fundamentalistů.

zdroj: Pavlincová, Helena. *Judaismus, křesťanství, islám*. Praha 1994, Mladá fronta, s. 411

92 *mardžú*

93 *ajatolláh*: nejvyšší hodnost v ší'itské větvi islámu pro *mudžtahída* (znalce islámského práva, který má možnost *idžtihádu* – osobního úsudku), poprvé byl tento titul použit asi ve 13. století, rozšířený je až asi od 20. století; většina *ajatolláhů* je v Íránu (asi 5000), přibližně 80 z nich působí ve státní moci; nejvýznamější *ajatolláhové* jsou označováni jako „velcí *ajatolláhové*“, duchovním vůdcem je pak „Nejvyšší vůdce“ nebo také „Vůdce revoluce“, který je volen Radou dohlížitelů (12 nejvyšších *ajatolláhů*)

94 nejznámější „internetový duchovní“ je dnes pravděpodobně Júsuf al-Qaradáwi

95 Islámské ekumenické snahy uvažují o ší'itském právu jako o *pátém mazhabu*. - citace z: Malina, Jaroslav a kolektiv. *Slovník pro studenty antropologie II M-Z*, Brno, 2007, Akademické nakladatelství CERM, s. 1033

Hanafijský mazhab (hanafija)

Hanafijský *mazhab* byla jedna z prvních založených právních škol. Zakladatelem byl imám Abú Hanífa (89 – 157 AH) působící v Bagdádu. Je známý kladením velkého důrazu na roli vlastního úsudku, *idžtihádu*, a lehce liberálnějším přístupem než ostatní školy. Vyznačuje se svou mírností v otázkách trestního práva a vyjímečná je i jeho tolerance vůči jinověrcům.

Hanafijský *mazhab* je převládající právní školou v celém současném muslimském světě. V historii sloužil jako úřední právní systém v Osmanské a Mughalské říši. Dnes je využíván v Sýrii, Iráku, Turecku, Egyptě, také muslimy na Balkáně, ve Střední Asii, v Afghánistánu, Pákistánu a Indii.⁹⁶

Málíkovský mazhab (málíkija)

Tato právní škola vychází z práce Imama Malika, který je autorem souboru platných *hadís* nazvaného *Al-Muwatta'* (Upravená cesta). Tyto *hadísy* o činech a rozmluvách Prorokových Druhů tvoří základ právních norem jeho školy. Od ostatních škol se tedy Málíkovská právní škola odlišuje zejména zdroji. Na rozdíl od ostatních *mazhabů* vychází i z právních výnosů prvních čtyř volených *chalífů*,⁹⁷ zejména pak Umara, také používá *idžmy*,⁹⁸ *qijásu* a *'urfu*⁹⁹.

Málíkovská právní škola je třetí nejpočetnější co do počtu věřících (přibližně 15% muslimů).¹⁰⁰ Byla praktikována v dřívějším muslimském Španělsku, dnes je dodržována v arabském Maghribu¹⁰¹ a v muslimských oblastech subsaharské Afriky, ale také muslimskými komunitami v Severní Americe anebo v některých částech Spojených arabských emirátů.¹⁰²

Šáfí'ovský mazhab (šáfí'ija)

Zakladatel této školy, Muhhamad b. Idrís aš-Šáfí'i, byl původně žákem Málíka, později začal působit v Káhiře. Jeho hlavním dílem se stala kniha *Risála fí usúl al-fiqh* (Traktát o základech fikhu). Zde stanovil své hlavní zásady, určil meze využitelnosti každého ze čtyř hlavních zdrojů práva. Snažil se rozřešit spory mezi zastánci lpění na tradici a zastánci práva založeného na vlastním názoru.

Během Abbásovské dynastie byla šáfí'ovská právní škola velmi oblíbená, avšak v 16. století ji v oblíbenosti a rozšíření překonal *hanafijský mazhab*. Dnes tuto druhou nejrozšířenější právní školu praktikuje asi 29% muslimů. Dominantní postavení má v Sýrii, palestinských teritoriích, Libanonu, Spojených arabských emirátech, Čechně, Kurdistánu, Egyptě, Džibuti, Eritrei, Somálsku, Jemenu, Indonésii a mnohých dalších.¹⁰³

96 Kropáček, L.: *Duchovní cesty islámu*. Praha, Vyšehrad, 1993, s. 119

97 *volení chalífové* vedli ummu hned po Prorokovi; Abú Bakr, Umar, Uthmar/Usmar, Alí ibn Abú Tálíb, nazývaní také *al-chulafá' ar-rášidín* (chalífové beroucí se správnou cestou)
zdroj: Tauer, Felix, *Svět islámu*, Praha, Vyšehrad, 1984., s.)

98 zde ovšem požaduje jednoznačný souhlas mezi obyvateli Mediny, protože jenom oni byli svědky činů samotného Muhammada

99 zvyk, zvykové právo

100 zdroj: <http://en.wikipedia.org/wiki/Maliki>

101 citace z wikipedia.cz: *Maghreb* znamená arabsky „západní“. Je to region v Africe na severu Sahary, západně od Nilu. Konkrétně jsou to státy Maroko, Západní Sahara, Alžírsko, Tunisko, Libye a více či méně Mauritánie.

102 Kropáček, L.: *Duchovní cesty islámu*, Praha: Vyšehrad, 1993, s. 120

103 tamtéž

Hanbalovský *mazhab* (*hanbalíja*)

Zakladatelem je Ahmad ibn Hanbal. Tato nejpřísnější, až fundamentalistická škola, založená v Bagdádu je nejméně rozšířená. Není povolen *qijás*, odmítá i *idžmu*, naprosto zakazuje právo na vlastní úsudek a nejvíce klade důraz na *sunny* o Prorokových Druzích. Hanbal sám byl sběratelem a ověřovatelem pravosti *hadís*, které vydal v knize *Musnad*. Z hanbalovského směru se časem vyvinuly nové odnože, jako např. *wahhábismus*.¹⁰⁴

Tento směr byl dříve využíván v oblasti od Egypta po Irák. Dnes je využíván zejména v Saúdské Arábii.¹⁰⁵

---

104 *wahhábíja* (*wahhábismus*), puritánské islámské reformní hnutí, které vzniklo v polovině 18. století v Arábii s cílem obrodit islám návratem k jeho zdrojům; zakladatelem byl Muhammad ibn Abd al-Wahháb (1703 – 1792). Hnutí wahhábovců získalo podporu dynastie Saúdovců a jejich učení se stalo oficiální doktrínou Saúdské Arábie.
zdroj: *Slovník pro studenty antropologie II M-Z*, Brno, 2007, Akademické nakladatelství CERM, s. 1907

105 Kropáček, L.: *Duchovní cesty islámu*, Praha: Vyšehrad, 1993, s. 121

2. ČÁST: FATWA NAD SALMANEM RUSHDIEM

Moderní historie vztahů „západní“¹⁰⁶ civilizace a islámského světa je velmi komplikovaná. Postupná dekolonizace a s ní se projevující otevřená nenávisť vůči „imperialistickým“ západním velmocem, vzestup islamismu a radikálních islamistických (a často teroristických) skupin – to vše jsou základní charakteristiky vývoje muslimského světa ve 20. století.

Ve své práci se zabývám jakýmsi mezníkem, který sice z dlouhodobého hlediska nezměnil vztahy zemí západního a islámského světa, ale zásadně ovlivnil vzájemné pojetí muslimů a občanů sekulárních evropských a amerických států. Tímto zásadním okamžikem byla před více než dvaceti lety aféra *Satanských veršů*. Smrtná fatwa vyhlášená nad Salmanem Rushdiem tehdejším duchovním vůdcem Íránu, ajatolláhem Chomejním, měla důsledky, které přeměnily způsob myšlení celého světa. I když se dnes může zdát, že důležitější jsou například útoky na autory karikatur Muhammada v dánském tisku nebo samotné teroristické akce, ať se již bavíme o 11. 9. 2001 v USA nebo 7.7. 2005 ve Spojeném království, kauza Salmana Rushdieho je velmi specifická, stále velmi důležitá a je hodna podrobnějšího rozboru.

V následujících kapitolách se pokusím rozebrat tuto 'fatwu'. Mnoho lidí ví nebo tuší důvody, proč byla vynesena. Tedy přesněji řečeno, proč se o ní říkalo, že byla vynesena. Náboženský aspekt trestu smrti nad Rushdiem ale byla jen záminka vládce snažícího se využít skvělé příležitosti k udržení moci v nejisté době. V následujícím textu jsem se rozhodla soustředit právě na roli ajatolláha Chomejního a jeho důvody k vyhlášení tak závažného rozsudku. V poslední části této kapitoly jsem se pak pokusila alespoň naznačit, jak dalekosáhlé důsledky měla celá kauza na mezinárodní společnosti a ve kterých všech aspektech západního i muslimského vědomí dodnes hraje velkou roli.

2.1 Rouhavé Satanské verše Salmana Rushdieho

14. února 1989 vyhlásil iránský duchovní vůdce ajatolláh Chomejní *fatwu*, míněnou jako rozsudek smrti, nad britským autorem Salmanem Rushdiem. Podnětem byl autorův poslední román *Satanské verše*.¹⁰⁷

Fatwa zněla takto:

„*Ve jménu Boha,*

*'My Bohu patříme a my k Němu se navrátíme!'*¹⁰⁸

Sděluji zbožným muslimům celého světa, že autor knihy Satanské verše, která byla sepsána, vytištěna a zveřejněna proti islámu, Prorokovi a Koránu, a nakladatelé, kteří její obsah dobře znali, jsou

---

¹⁰⁶ nebo snad křesťanské, jak byla nazvána Samuelem Huntingtonem

¹⁰⁷ Název je odvozen od sporných koránských veršů 53. sútry Koránu. Zde měl Prorok oslavovat a přijímat tři předislámské bohyně al-Lát, al-'Uzzá a Manát jako božské stvoření a popřít tak monoteistickou víru islámu. Později tyto verše zavrhl a přepsal a prohlásil, že mu je nepředal archanděl Gabriel, ale sám ďábel, Našeptávač, který jej chtěl tak svést ze správné cesty.

¹⁰⁸ Korán: súra 2-156

odsouzení k smrti. Vyzývám každého horlivého muslima, aby je okamžitě zabil, ať se nacházejí kdekoli, aby se tak nikdo neodvážil urážet posvátné hodnoty muslimů. Každý, kdo bude na této cestě zabit, je – podle Boží vůle – mučedník. Má-li někdo přístup k autorovi knihy Satanské verše, aniž by měl moc ho zabít, musí jej předat lidu, aby mohl být za své urážky potrestán. Pokoj s Vámi, Boží milost a jeho požehnání!

(podepsán) Rúholláh Músáwí (Chomejni) – 25. bahmán 1367 (13. února 1989).¹⁰⁹

I Salman Rushdie

Sir Ahmed Salman Rushdie se narodil roku 1947 v indickém Bombaji. Vyrůstal v muslimské rodině, která žila v převážně hinduistickém městě. Když se jeho blízcí přestěhovali do Pákistánu, on odešel do Velké Británie na střední školu Rugby a později pokračoval studiem historie na University of Cambridge.¹¹⁰ Sblížil se se západní zemí natolik, že později, když začal literárně tvořit, si zvolil právě angličtinu jako svůj tvůrčí jazyk. Po dokončení školy na čas odjel za svou rodinou do Pákistánu, nakonec se ale vrátil do Londýna, kde pracoval jako novinář, divadelní herec a od 70. let se živil psaním. Dnes žije v USA.

Jeho životní příběh se zřetelně promítá také v jeho dílech. Mnoho problémů, které souvisejí s jeho přebíháním mezi rozdílnými kulturami s naprosto odlišnými žebříčky hodnot, pak Salman Rushdie řeší na stránkách svých rozsáhlých románů. V každém prostředí, kde se v průběhu celého života nacházel, si Rushdie musel připadat určitým způsobem vyloučený ze společnosti. Nejprve nábožensky jako ateista v silně hinduistické Indii, později etnicky a v neposlední řadě i kulturně.

Salman Rushdie píše romány magického realismu. Fikci kombinuje s historickými fakty a způsob chápání příběhu nechává na čtenáři. Jeho díla se dají číst mnohými způsoby a dají se v nich najít různé významy, o kterých sám autor zřejmě sám ani netušil. To byl ostatně případ jeho kontroverzní knihy Satanské verše.

Rushdie byl již dlouho pokládán za kvalitního autora. Byl známý jako spisovatel, který se nebojí a ve svých „útocích“ a kritikách míří vysoko. Za Děti půlnoci, směr magické fikce a reálných historických událostí z poválečné indické historie, byl sice oceněn prestižní britskou cenou Booker's Prize, ale také postaven před soud kvůli žalobě ze strany indické ministerské předsedkyně Indiry Gándhiové. Rushdie soud prohrál a byl nucen zaplatit značnou finanční částku, nehledě na to, že samotný román měl být pro jeho vydání v Indii přepsán. Další Rushdieho román, Hanba, byl zakázán v Pákistánu, neboť pro změnu otevřeně kritizoval tamější politický režim.

109 Schulze R., *Dějiny islámského světa ve 20. století*. Brno. Atlantis, 2007. Kapitola 6: Islámská kultura a občanská společnost 1989-2001, s. 289

110 Jeho studia v University of Cambridge jsou i z hlediska fatwy důležité. Právě na Cambridgi v rámci historie studoval podrobně okolnosti vzniku islámu a zajímal se o život proroka Muhammada. Rushdie získal přístup k rozsáhlým souborům primárních i sekundárních zdrojů o prvotním vývoji islámské komunity. Mezi těmito díly našel také mnohem odbornější interpretace Muhammadova života; zkažky vyzdvihující jeho úspěch jako obchodníka, vojevůdce i státníka, stejně tak jako duchovního vůdce. Navíc, poprvé se setkal s termínem „satanské verše“, které jsou z dnešní podoby Koránu vyškrtnuty. zdroj: *Rushdie's Satanic Verses and Khomeini's Reaction*, Erik Hutchinson, s. 5, dostupné na: <http://fundamentalismandthefuture.com/materials/Rushdie.pdf>

Satanské verše nejsou politickým dílem. Jsou románem o proměnách imigrantů v cizí zemi, kritikou radikálních a fundamentalistických režimů a rozbořem síly víry. Vše, o čem Rushdie ve svém díle psal, mu zanedlouho svým podivným způsobem odpovědělo.

Ještě než přejdu k stručnému popisu samotného díla je třeba upřesnit otázku víry samotného autora. Rushdie sice pochází z muslimské rodiny (přesněji ši'itské), ale podle všeho nikdy sám věřícím nebyl. Muslimové vedou spory o to, zda by měl být nazýván „nevěřícím“ nebo „odpadlíkem od víry“, což je označení pro člověka, který původně byl věřící muslim, ale později se od islámu odvrátil. Sám Rushdie popisuje své naprosté odvrhnutí islámu momentem, kdy jako teenager přišel do fast-foodu a šťastně si objednal typicky britský pork pie. Vzhledem k tomu, že byl tehdy ještě stále dítě, by to měl být důkaz jeho celoživotního ateismu.

Roku 1990, rok po vyhlášení rozsudku smrti, vydal prohlášení o svém přestupu na islámskou víru. To proběhlo v období, kdy celkem pochopitelně trpěl těžkými depresemi, po dlouhých měsících skrývání a neustálého dozoru ozbrojenými policisty. Jak později uvedl, pár britských muslimů jej přesvědčilo, že by se tak jeho situace zásadně zlepšila, ne-li rovnou zcela vyřešila¹¹¹ a z toho pak pramenila všechna jeho pozdější tvrzení. Později vzal své prohlášení zpět s omluvou, že by se nikdy nemohl zvat opravdovým věřícím muslimem¹¹².

II Co bylo „satanského“ na Satanských verších?

Román se zabývá „transformací“. Je o přeměně přistěhovalců v cizím prostředí a o jejich duševním vývoji. Zároveň je to příběh o víře, o zničující lásce a o lidskosti. Román je rozdělen zejména mezi osudy dvou indických přistěhovalců ve Spojeném království – Džibríla Farištu a Saládína Čamču.¹¹³ Ve snových sekvencích se rozehrává mnoho dalších příběhů, například o proroku *Muhamádovi*¹¹⁴ a jeho následovnících, o vesnici Titlipur vedené Aišou¹¹⁵ na *hadždž* do Mekky přes Arabské moře atd. Většina románu se zabývá Džibrílem a Saládínem, důležitá je úvodní pasáž o jejich přechodu z Bombaje do Londýna. Jejich let je přepaden teroristy, letadlo nakonec vybuchne ve výšce několik tisíc stop nad průlivem La Manche a během pádu proběhne u obou hlavních postav zásadní přeměna. Džibríl se stává archandělem Džibrílem, toto arabské jméno označuje anděla v Bibli nazývaného Gabriel, a Čamča se stává ďáblem. Celé *Satanské verše* nejsou navíc propojeny tradiční strukturou vyprávění, ale jsou zamotaným svazkem různě spolu souvisejících příběhů, kdy některá vyprávění mají společné postavy, zatímco některá jsou propojena s celým románem jen na základě

111 Abychom byli spravedliví: pokud by šlo o opravdové odsouzení za odpadlictví, pak by přestup zpátky k islámu opravdu Rushdieho situaci vyřešil a jeho rozsudek smrti by pozbyl platnosti. Jak ale dále uvedu, ajatolláh Chomejní nevydal pravou „*fatwú*“. Tato „*fatwa*“ měla mnoho jiných důvodů, než samotné vyznání Salmana Rushdieho, a proto by mu víra v islám, i kdyby byla upřímně míněna, vůbec nepomohla.

112 z interview z *Shift, červen-červenec 95, Cronenberg meets Rushdie*, dost.: http://www.davidcronenberg.de/cr_rushd.htm

113 V anglickém originále: *Gibreel Farishta a Saldin Chamcha*. Pro jistotu budu uvádět jména i v jejich originálním znění. Kniha je v naší zemi poměrně nedostupná, existuje pouze jedno vydání, nikdy nebyl proveden dotisk. Toto jedno vydání postrádá jméno překladatele nebo nakladatelství (údajně a Ottovo nakladatelství, tato informace ovšem v knize samotné chybí) a bylo uvedeno na trh v naprosté anonymitě.

114 Mahound

115 stejně se jmenovala i Mohammadova nejoblíbenější manželka

stejných jmen nebo různých odkazů a narážek.¹¹⁶

Svým příběhem o proměně Rushdie také vykresluje cestu od zanícené víry k pochybnosti, jeden z hlavních motivů je totiž náboženství a fanatismus. Příběhy nemají jednu možnost vysvětlení, například popis chvíle, kdy Aiša navede celou vesnici Titlipur do Arabského moře, kde se všichni zdánlivě utopí, je v knize dvakrát: jednou jako sebevražedný akt zfanatizovaného zástupu lidí, jednou jako opravdové dosažení cíle silou opravdové víry. Autor neříká, která z verzí byla ta správná a která byla pouhým „sněním“.

Naneštěstí pro Rushdieho, jeho styl psaní románů, který není pro čtenáře jednoduchý a snadno pochopitelný, se mu tentokrát vymstil. Málokterý muslim nebo kritik Satanské verše doopravdy četl a z těch, kdo je četli, je jen zanedbatelné množství opravdu pochopilo. Většina protestovala proti knize, kterou nikdy ani nedržela v ruce. Mezi duchovními kolovalo několik nepříliš správně přeložených úryvků vytržených z kontextu. Mnoho kritiků se ostatně oficiálně vyjádřilo, že ani nehodlají knihu číst, protože „se nepotřebují brodit tím odporným svinstvím, aby poznali, jaká ohavnost to je.“¹¹⁷ Pověry o samotné knize stačily vzbudit dostatečné rozhořčení a pobouření, aby vyvolaly rozsáhlé protesty v mnoha zemích jak muslimského, tak nemuslimského světa. Ve většině případů hněv provázelo jen obecné povědomí o tom, že jakýsi indický autor zavrhl svou kulturu a zemi, začal psát anglicky a svou knihou říká o Koránu, že je to dílo Satanovo.

Jaké tedy byly hlavní „chyby“ vytýkané knize?

1. samotný název a téma: *The Satanic Verses* – *Satanské verše*

Samotné téma satanských veršů je velmi citlivé. Jedná se o nepříliš zmiňovanou a velmi ožehavou stránku Prorokova učení a života, která se vztahuje k počáteční fázi Muhammadovy prorocké činnosti. Podle historických pramenů Muhammad zřejmě v určitém období recitoval jako součást *Koránu* verše, které mohly teoreticky vyjadřovat jeho ochotu zapojit do islámského „monoteistického“ učení i tři mekkánská ženská božstva – to vše pravděpodobně ve snaze vylepšit si vlastní pozici v Mekce.¹¹⁸ Nakonec ale dochází k definitivní roztržce s Kurajšovci a Muhammad odchází do Mediny.¹¹⁹ Muhammad dostává „opravné“ zvěstování¹²⁰ a starou verzi z *Koránu* vyloučil. Změna veršů byla duchovními později vysvětlena tak, že jedno zvěstování nebylo zprostředkováno *Džibrílem*, ale *Iblísem* (Děblem). Islámské autority tento příběh interpretují jako neúspěšný pokus d'ábela našeptávače, neboť Muhammad nakonec lidi navedl zpět na správnou cestu.

Celá otázka satanských veršů již byla předmětem mnoha historických bádání. Obecně je chápána

116 Například *Mount Cone* je jméno hory, na které *Mahound* uslyší poprvé posla Božího, *Allie Cone* je horolezkyň a láska *Gibreela*, atd.

117 prohlásil indický poslanec Syed Shahabuddin zdroj: Malik, Kenan: *From Fatwa to Jihad*. London, Atlantic Books, 2009, s. 2

118 jedna z verzí původních satanských veršů je: „Uvažovali jste o al-Lát a al-Uzzá a Manát, té třetí, jiné? To jsou labuť, vznášející se, jejichž přimluva se očekává, jejich možnosti a zalíbení v nich nejsou opomenuty.“

119 *hidžra*

120 *Korán* (53:19 – 53:23): „Uvažovali jste o al-Lát a al-Uzzá a Manát, té třetí, jiné? Vy syny byste měli mít a On pouze dcery? To vskutku rozdělení by bylo nerovné. Ony nejsou nic než jména, kterými jste je vy a vaši otcové nazvali a o nichž neslál Bůh žádné zplnomocnění.“

jako důkaz Prorokova praktického přístupu k otázce postavení v obci a prosazování svých reforem. V první mekkánské fázi své prorocké činnosti byl ochotem vycházet vstříc vládcům Mekky, avšak když Kurajšovci přesto nepřijali islám za svou víru, definitivně pohanské modly zavrhl a přetvořil islám v přísný monoteismus.¹²¹

Název satanské verše je pojmenování vymyšlené výhradně neislámskými historiky a islamisty z Koránu.¹²² Islámští učenci všeobecně velmi špatně snášejí západní bádání v této otázce. Sám Rushdie se jim během svého studia na Cambridge věnoval. V jeho románu pak vylíčil předání veršů *Mahoundovi*. Jenže, tyto verše tam nejsou předány *Iblísem*, ale opravdu archandělem *Džibrílem*. Navíc je naznačeno, že si stejně Muhammad verše sám vymyslel, aby se mu dostalo větší podpory v Mekce. Rushdie také popsal v románu scénu, kdy *Mahound* vítězně dobývá Mekku. Zde je další „rouhavá“ část, *Mahound* posílá do svatyně svého pomocníka, aby „zabil“ bohyni. Ta se mu doopravdy zjeví a až po její smrti *Mahound* vstupuje do Mekky. To naznačovalo, že nejenže „zakázaná“ bohyně byla pravá, ale že tomu věřil i Muhammad.

To vše by stačilo k rozdmýchání hněvu muslimské *ummy*, přesto ještě větší škodu napáchaly špatné překlady. Při překladu termínu satanské verše do urdštiny, perštiny nebo arabštiny se slovo „verše“ řekne „*ayat*“. Termín „*ayat*“ ale zároveň označuje samotné koránské verše. Jen přeložení názvu knihy vyvolalo představu, že Salman Rushdie nazývá Korán dílem satanovým.

2. pojmenování různých postav a míst úzce spojených s islámem

Postava Muhamáka, v angl. *Mahound*, sice není výslovně prorok Muhammad, *Mahoundův* životní příběh ale dokonale kopíruje příběh Muhammadův a popisuje detailně šíření islámu v počátečním období. Pro muslimy je velmi bolestivá parafráze Muhammadova jména. *Mahound* bylo totiž ve středověku hanlivé označení proroka Muhammada, které se používalo během křížáckých válek.

Muslimské svaté město Mekka je v románu nazváno *Jahilia*, což arabsky znamená „temnotu“ nebo také „čas nevědomosti“ a označovalo většinou předislámské, pohanské časy.

Hlavní hrdina *Gibreel/Džibril*, který se stává archandělem, je před proměnou povrchním a páchnoucím bollywoodským hercem. *Saládín*, pojmenovaný podle nejslavnějšího islámského středověkého bojovníka proti křižákům, se stává samotným *Iblísem*. Přeměna morálně odporné postavy v anděla a naopak postavy „dobré“ v ďábla nebyla akceptovatelná. Stejně tak Rushdieho přístup poněkud pobuřoval – v románu více soucítí právě se Saládínem, tedy ďáblem.

3. úryvek odehrávající se ve snové *Jahilii*, popisující scény z nevěstince

Podle mnoha historických pramenů, ze kterých čerpal i Salman Rushdie, bylo po přijetí islámu v Mekce nespočet problémů nejenom s hazardem nebo alkoholem, ale také s nadpočtem veřejných domů. Rushdie v jedné scéně popisuje jeden takový „podnik“, kde se rozhodl schovávat pronásledovaný básník. Když prostitutky zjistí, že všichni jejich návštěvníci každou chvíli fantazírují

121 Pavlincová, Helena. *Judaismus, křesťanství, islám*, Praha 1994, Mladá fronta, s. 435

122 V arabských textech jsou tyto verše nazvány *gharaniq ayat* („ptačí verše“).

o prorokových ženách, začnou po nich přebírat jména a identitu. Zákazníci jejich „představení“ milují, ale dívky se pomalu natolik vžívají do svých rolí, že přemluví ukrývajícího se básníka Baala, aby si je všechny „vzal za ženy“ a dělal jim manžela Muhammada. Význam samotné pasáže tedy extrémně pobuřující není. Problémem ovšem je, že většina ani celou pasáž nečetla a pochopila ji jen jako tvrzení, že všechny Mohammadovy ženy byly prostitutky. To byla pro muslimy další nebetyčná urážka - Mohammadovy ženy jsou podle Koránu „matky všech věřících“.

4. úryvky popisující kritiku Mahoundových (a tedy i Muhammadových) pravidel a veršů

Aiša v jedné části vytýká Mahoundovi: „Tvůj Bůh ti na vždycky skočí, kdykoli to potřebuješ, aby zařídil věci podle tebe.“¹²³ To je zjevná parafráze jednoho existujícího hadisu. Také jeden z Mahoundových následovníků si později v knize stěžuje, že Mahound „ze sebe chrlí zásady zásady, až věřící sotva mohli snést vyhlídku na ještě víc vnuknutí. Zásady a pravidla o každé ztráblině, uprdne-li si člověk, nechť otočí tvář svou proti větru, pravidlo, kterou rukou si čistit zadek...“¹²⁴

Objevuje se zde postava Peršana Salmana (jmenovec samotného autora, jeho možné alter ego), který je původně slepě následujícím věřícím, ale později začne o pravosti své víry pochybovat. Působí u Mahounda jako písař a začne upravovat diktované verše. Fakt, že Mahound tyto změny nepozná Salmana přesvědčí o tom, že to nejsou Bohem seslané verše, ale že si je takzvaný Prorok pouze vymyslel pro vlastní užitek.

Závěrem bych chtěla poukázat na jediný prvek, který by stačil k odmítnutí a zakázání celé knihy v muslimském světě. Samotná myšlenka zobrazení proroka Muhammada v literárním díle a práce s jeho charakterem je zakázaná.¹²⁵

Muslimové jsou velmi citliví k čemukoliv a komukoliv, kdo uráží nebo pochybuje o jejich víře a o Koránu, neboť věří, že jeho obsah byl nadiktován přímo Bohem. „Celý islámský systém se skládá z takzvaných *Hodud* neboli limitů, které věřící i bezvěrec prostě nemůže porušovat. Islám nepřipouští neomezenou svobodu projevu. Nazývejte tahle pravidla tabu, pokud se vám chce, ale islám prostě považuje mnoho témat za navždy uzavřená.“¹²⁶ Také fakt, že Rushdie „napadl“ islámskou víru a nejsvětějšího proroka Muhammada právě prostřednictvím psaného textu, byl pobuřující. „Islám je náboženstvím knihy *par excellence*. Jen málokterá kultura pojímá psané či tištěné slovo v tak uctivé

123 Rushie, S.: *Satanské verše*, 1. české vydání, neznámé nakladatelství, anonymní překladatel, s. 355

124 tamtéž, s. 336

125 Stejně je bráno i zobrazení podoby Proroka, jak bylo možné vidět i během aféry v roce 1995 s dánskými karikaturami. Navzdory tomu ale „islámský historik umění Wijdan Ali podotkl, že v žádném případě není pravda, že by islám vždy zakazoval jakékoliv znázorňování Proroka, až do nedávné doby byly jeho kresby naprosto obvyklé. Zákaz jeho zobrazení se objevuje až od 17. století. Přesto další čtyři století mnoho islámských tradic, především *šititských*, si uchovali tradici zpodobňování Proroka.“ To je ostatně vidět i v reakci na dánskou aféru. V britských novinách byly všechny karikatury upraveny, aby tvář Muhammada byla nejasná. Egyptské noviny ale karikatury vytiskly tak, jak byly vytvořeny a nikdo se nad zobrazením zrovna tváře Proroka vůbec nepozastavoval.

zdroj citace: Malik, Kenan: *From Fatwa to Jihad*. London, Atlantic Books, 2009, s. 148-149

126 Lisa Appignanesi, Sara Maitland. *The Rushdie File*. Syracuse University Press. Syracuse, New York, 1989, s. 88-89;

původně převzato z článku z The Times, Londýn, 13. února 1989, autor: Amir Taheri, název článku: *Khomeini's Scapegoat*

bázni jako muslimové. ... Co je napsáno a vytisknuto se tudíž vždy musí shodovat s Koránem nebo alespoň s ním nesmí být v rozporu.¹²⁷

III Historie fatwy

Satanské verše Salmana Rushdieho se i po dvaceti letech stále projevují v chování muslimských národů i menšin v celém světě. Shrnutí historie událostí souvisejících s *fatwou* jsem přidala do poznámkové části. Tato časová linka ale popisuje jen velmi povrchně události přímo související s rozsudkem. Obrovské množství událostí je s *fatwou* spojeno nepřímě, ať už jsou to již zmíněné dánské karikatury či jiné případy porušování západních lidských práv a svobod. Několikrát islámští představitelé komentovali dánskou aféru tím, že „kdyby byla *fatwa* nad Rushdiem doopravdy vykonána, pak by si nikdo nedovolil Proroka tak hanobit“.

Během „aféry“ kolem románu bylo zabito více než 60 lidí, ať už demonstrantů nebo obhájců a překladatelů Salmana Rushdieho. Přes 300 lidí bylo zraněno, bylo podniknuto několik bombových útoků na knihkupectví ve Spojeném království a Spojených státech amerických.¹²⁸ Kniha byla zakázána téměř ve všech islámských zemích nebo v zemích s muslimskou většinou, reakcí bylo také vydávání nových zákonů týkajících se „rouhání“¹²⁹ nebo trestů za pouhé držení zakazáného „d'áblova“ románu.

To vše kvůli jediné knize. To vše kvůli knize, která v žádném případě není nejkritičtější dílem vůči islámu. Existuje mnoho románů i vědeckých prací přímo atakujících a kritizujících celé islámské náboženství. Ty se sice setkaly s nevolí, ale takové rozhořčení jako *Satanské verše* nikdy nevyvolaly.

2.2 Fatwa

Rozsudek smrti nad Salmanem Rushdiem sice je a už od začátku celé události byl nazýván *fatwa*, ale jako pojem je značně nepřesný. Sice je používán i samotnými muslimy a islamisty, ale doopravdy to *fatwa* není. Nebo to je *fatwa* porušující většinu povinných a závazných pravidel. V této kapitole vysvětlím největší chyby *fatwy* Chomejního z právního hlediska a pokusím se nabídnout alternativy, o jaký právní nebo politický nástroj vlastně v kauze Salmana Rushdieho šlo.

I Fatwa?

Podle definice z Encyclopedia of Islam¹³⁰ je fatwa:
„náboženské doporučení v určité otázce. Fatwa se liší od soudního rozsudku, není třeba svědectví ani důkazů, také není nutné provádět vlastní soudní líčení. Spíše je to odpověď na otázku od zasvěceného duchovního, většinou se týkající osobních aspektů, například otázky víry jednotlivce, manželství a rozvodu, dědictví, odpadlictví od víry, každodenního chování, atd. ... Fatwa má pouze doporučující

127 Times, London, 13. února 1989, Amir Taheri, *Khomeini's Scapegoat*, viz. výše

128 Malik, Kenan: *From Fatwa to Jihad*. London, Atlantis Books, 2009, s. 14

129 Trest smrti za rouhání legálně uzákonil, např. Pákistán.

130 Campo, J. E.: *Encyclopedia of Islam*. Facts On File Inc. United States, 2009

charakter, proto je také často zakončena frází „a Bůh to ví nejlépe“ (*Allah aalam*).“

V ší'itském právu neexistuje *muftí*, ale pouze funkce *mudžtahida* (dnes s titulem *marja/mardža*), kterou zastával i *ajatolláh* Chomejní. Rozdíl mezi *sunnitským* a *ší'itským* právem je také v závaznosti takové *fatwy*. Pro *ší'ity* může být závazná, ale nemusí, vše záleží na osobním vztahu dotazovaného a duchovního, který *fatwou* odpovídá.¹³¹

Po *Satanských verších* západní média často používali termín *fatwa* jako trest smrti pro toho, kdo je považován za „odpadlíka od víry“ či „rouhajícího/rouhače“. To je sice u *fatwy* možné, nicméně velmi neobvyklé. Každý den je vydáváno nebo opakováno tisíce *fatew* týkajících se naprosto banálních situací každodenního života.

Díky existenci mnoha islámských států má každý z nich svůj speciální „pod-systém“ práva a svůj okruh právníků-duchovních, kteří jsou oprávněni *fatwy* pro občany daného státu vydávat. Mnoho zemí, jako třeba Egypt nebo Tunisko, má speciální hodnost *muftího*, což je uznávaný expert *šarí'y*, jehož názor je brán jako rozhodující. Nicméně „i *fatwa* oficiální autority není pro nikoho závazná, ať už pro jednotlivce nebo pro stát.“¹³²

Fatwa nad Salmanem Rushdiem nebyla první svého druhu. Přesný název je „trest za odpadlictví od víry“ (*hadd al-riddah*¹³³). Takové tresty jsou sice neobvyklé, ale v historii se objevují.¹³⁴ Většina muslimských filozofů a učenců, kteří byli příliš „pokrokoví“ nebo příliš rozebírali tabuizované aspekty víry, byli prohlášeni za odpadlíky od víry a byli trestáni smrtí.

Většina takovýchto rozsudků smrti se zakládá na *hadísech*, které mají mnoho způsobů výkladu a jakékoliv odsouzení k smrti je tudíž i v islámském právu velmi diskutabilní.¹³⁵ V Koránu není zmínka o Mohammadovi zabíjejícím nějakého odpadlíka, v *súrách* jsou odsouzení většinou, řečeno v dnešních termínech, váleční zločinci nebo vrazi. Většina duchovních se odvolává na text jednoho *hadísu*, kdy Prorok podle všeho měl říct: „Toho, kdo změní svou víru, zabijte.“¹³⁶

Zde budu vycházet z poznatků učenice hanbalovské školy Ibna Taymiyaha a jeho pohledu na otázku odpadlictví od víry a rouhání. Mezi jednotlivými školami jsou určité rozdíly, ale hlavní prvky mají podobné, pokud se k takovým radikálním rozsudkům vůbec dostávají.

Ibn Taymiyah rozlišuje dva hlavní druhy odpadlictví: 1. odpadlictví, které není ani nijak

131 v ší'itském islámu má každý muslim svého *marju* (*marja* má na starost větší množství muslimů, záleží na jeho oblíbenosti a pověsti), nemusí tedy poslouchat *fatwy* cizích *marjů*, i když jde vždy o vysoce postaveného duchovního

132 Sheikh Abdul Mohsen al-Obeikan, náměstek ministra spravedlnosti Saúdské Arábie, řekl v rozhovoru pro arabský deník *Asharq al awsat*, 9.6. 2006, zdroj: www.wikipedia.com

133 odpadlík se v šarí'y nazývá *murtadd*, ve skutečnosti ale Chomejní Rushdieho nazval poněkud odlišně, a to *mahdur ad-damm* - „ten, jehož krev je nečistá“, zdroj: Daniel Pipes: *The Rushdie Affair: The Novel, the Ayatollah, and the West*. 2. vydání, 2004, Transaction Publishers, New Brunswick, New Jersey, s. 87

134 V Osmanské říši (a Turecku) byl naposledy popraven odpadlík od víry v r. 1843. V posledních letech byly takovéto popravy hlášeny z Íránu a ze Súdánu. zdroj: Kropáček, Luboš: *Islámský fundamentalismus*. s. 77

135 v této pasáži vycházím z odpovědi na mé dotazy, které mi poskytl Dr. Jasser Auda, vedoucí výzkumného centra islámského práva Al-Maqasid v Londýně, jeden z vůdčích imámů působících v západních zemích, především v Kanadě a Velké Británii

136 Al-Bukhari (ze sbírky jeho *hadísů*)

neporuší muslimskou společnost a 2. odpadlictví, které podněcuje a vede válku proti Alláhovi, Mohammadovi a jeho učení.

V prvním případě stačí k omilostnění proviněného pouze jeho projevená lítost. V případě druhém pokání nemusí být bráno v potaz a trest může být stejně vykonán.

V přesném znění tedy islámské právo rozlišuje odpadlictví *irtidad*, tj. akt kacířství nebo nevíry, a *ridda*, tj. přechod od islámu k jinému náboženství.

Podívejme se ještě blíže na druhý, závažnější případ. Podle Ibn Taymiyaha je možné vyhlásit „válku islámu“ útoky či pomlouváním víry. Stejně je bráno i navádění ke zlým činům, ateismu nebo k jiným náboženstvím. Toto „velké odpadlictví“¹³⁷ proviněný musí projevít otevřeně ve svých skutcích, svých výrociích nebo svém psaní. Poté je možným trestem smrt.

Výčet možností, které jsou obvykle brány jako důkaz odpadlictví je rozsáhlý. Počínaje celkem zjevnými – popírání existence Boha, popírání Koránu jako slova Božího, popírání Muhammada jako posledního proroka, prohlašování Ježíše za syna Božího – a konče celkem zvláštními skutky – házení Koránu do odpadků, používání slova Božího při popíjení vína. Některé zachované „skutky“ označující odpadlické činy jsou natolik všední v dnešním světě i mezi muslimy, že se nepoužívají. Například trest odpadlictví by byl i za překlad Koránu, zesměšňování muslimských mužů nebo islámu, oslavování Nawruzu,¹³⁸ atd. *Fatwa* nad Rushdiem byla ale z pohledu muslimů zcela oprávněná, neboť urážení Proroka, jeho manželek a jeho následovníků je jeden z nejzávažnějších hříchů.¹³⁹

Proč se islám tak krutě vypořádává se svými bývalými věřícími? „Muslimská komunita je založena na bezvýhradné víře. Víra je základem její identity, její stěžejní bod. Nikdo nedovolí, aby mu někdo zničil jeho vlastní identitu a osobnost. Tím pádem je odpadlictví a prohlášením naší víry za nepravou bráno jako ten nejohavnější čin.“¹⁴⁰

Jak již bylo uvedeno, Ibn Taymiyah v závažnějším odpadlictví odmítal omluvu *murtadda* (odpadlíka) jako důvod ke zrušení poprav. Zde je základní rozkol mezi jednotlivými právníckými školami. Některé prohlašují, že zproštěna trestu smrti v závažnějším odpadlictví může být díky pokání pouze žena,¹⁴¹ některé připouští i muže a některé odmítají pokání naprosto.¹⁴² Jen v samotném ší'itském islámu platí tak trochu pravidlo: co *mardža*, to jiný názor.

Zde jsem tedy vylíčila hlavní aspekty *fatwy* a „smrtné *fatwy*“ v islámském právu. Proč ale byla

---

137 podle Prof. Yusufa al-Qaradawihho, z článku *Apostasy Major and Minor*, dostupné na:

http://www.readingislam.com/servlet/Satellite?c=Article_C&cid=1153698300174&pagename=Zone-English-Discover_Islam/DIELayout

138 iránský svátek, obdoba našeho Nového roku

139 Daniel Pipes: *The Rushdie Affair: The Novel, the Ayatollah, and the West*. 2. vydání, 2004, Transaction Publishers, New Brunswick, New Jersey, s. 88

140 podle prof. Yusufa al-Qaradawihho, *Apostasy Major and Minor*, viz. výše

141 to kvůli chápání ženy v islámském kontextu: např. západními filozofy uznávaný Avicenna se vyjádřil, že u žen vždy převládají v duši její iracionální části a nikdy tak nebude v uvažování rovna mužům
zdroj: Kropáček, Luboš: *Islámský fundamentalismus*. Vyšehrad, 1996 (1. vyd.), Praha, s. 83

142 Daniel Pipes: *The Rushdie Affair: The Novel, the Ayatollah, and the West*. 2. vydání, 2004, Transaction Publishers, New Brunswick, New Jersey, s. 88

fatwa nad Salmanem Rushdiem neplatná?

V následujícím výčtu pomínu fakt, že většina učenců sice prohlásila, že Rushdie se provinil odpadlictvím, protože otevřeně haněl a kritizoval Proroka, jeho ženy i islám, což zjevně nebyla pravda. Rushdie je spisovatel mystického realismu, veškeré postavy, ač si jejich příběhy založil na životních příbězích Proroka, byly přejmenovány. Podle Daniela Pipese si dokonce „téměř všichni britští recenzenti“ nebyli po přečtení knihy vědomi, že by byla jakýmkoli způsobem vázána k islámu.¹⁴³ I v Íránu v prosinci 1988 vyšla recenze na *Satanské verše v Kayhan Farangi*, hlavním íránském literárním magazínu. Recenzent poznamenal, že román „obsahuje řadu chybných interpretací islámu a podává mylné zobrazení Koránu a proroka Muhammada. Zobrazuje také zkarikovanou a překroucenou podobu islámských zásad a postrádá jakoukoliv uměleckou hodnotu.“ Ačkoliv byla recenze velmi kritická a odmítavá co se týče kvality románu, nikde nepadla ani zmínka o tom, že by román snad mohl být rouhačský. Literární deník *Kayhan Farangi* bral ohled na to, že kniha není nic víc než fiktivní vymyšlený příběh o zrodu jednoho velkého náboženství z pohledu sekularistického člověka. A jak prohlásil Ghayasuddin Siddiqui, který pobýval v Teheránu na podzim 1988: „Nikdy tam nebylo příliš nepřátelství vůči románu. Často se o něm diskutovalo. Dokonce se daly najít i pozitivní recenze v tisku.“¹⁴⁴

1

Salman Rushdie nepobýval v době rozsudku (ani po něm) na území žádného muslimského státu. Žil již mnoho let ve Spojeném království, které je z hlediska *šari'ý* bráno jako *dár al-harb*.¹⁴⁵ Tím pádem nemohl být stíhaný, stejně tak jako žádní muslimové žijící v evropských zemích nemohou být *šari'ou* chráněni.¹⁴⁶ Dokonce i kdyby byl zrovna v Indii, kterou velmi často navštěvuje, pak by se na něj *fatwa* nevztahovala, neboť i Indie je sekulárním státem s muslimskou menšinou, a tudíž nemůže být brána jako *dár al-islám*.

2

Za odpadlíka vyhláší tradičně muftí či *marja* nebo *mudžtahid*¹⁴⁷ muslima nebo bývalého muslima „pod jeho správou“, patřícímu k jeho sektě nebo islámské větvi. V rámci *ši'itského* Íránu byla role *ajatolláha* Chomejního ještě významně posílena íránskou ústavou. Ta je napsána zejména podle Chomejního spisu „*Vilayat-e faqih*“.¹⁴⁸ Podle jeho teorie státu tak byla založena v Íránu nová

143 Daniel Pipes: *The Rushdie Affair: The Novel, the Ayatollah, and the West*. 2. vydání, 2004, Transaction Publishers, New Brunswick, New Jersey, s. 65

144 Malik, Kenan: *From Fatwa to Jihad*. London, Atlantis Books, 2009, s. 6-7

145 území nepřítele/území nepřátelského náboženství

146 viz. předchozí část o islámském právu

147 *marja-i taqlid*, přesný překlad: „příklad k následování“ nebo „náboženský odkaz“; používaný pouze v ši'itské větvi islámu, většinou je to funkce Velkých ajatolláhů, *marjové* mají nejvyšší autoritu v rámci ši'itského práva (hned po samotném Koránu a sunně), mají možnost *idžtihádu*

Rozdíl mezi *marjou* a *mudžtahidem*: *mudžtahid* je muslim, který dokončil své učení v islámském právu a má právo provádět *idžtihád* i bez následování pokynů od svého *marjy*, nicméně většina *mudžtahidů* jsou schopni provádět *idžtihád* jen v některých otázkách a v jiných musí poslouchat svého *marju* (podobně jako když se v západních zemích někdo specializuje např. na obchodní právo a není schopen příliš posuzovat otázky práva trestního a podobně)

148 česky přepisováno také: „*velájat-e faqih*“

funkce Nejvyššího duchovního vůdce, jenž samozřejmě po uvedení v platnost připadla jemu. Nejvyšší duchovní vůdce je prakticky nejdůležitější politická funkce v celém Íránu, důležitější a mocnější než prezident. Základem je Chomejního myšlenka, že za nepřítomnosti dvanáctého imáma¹⁴⁹ musí být jeho funkce dána jiné silné autoritě, která jej na tomto světě do jeho příchodu bude zastupovat. Tím pádem byl Nejvyšší duchovní vůdce nad kterýmkoliv *ší'itským marjou* a měl mít pravomoc vést všechny *ší'ity* po celém světě.¹⁵⁰ To byla ale pouze myšlenka – ajatolláh Chomejní měl velmi mnoho následovníků i v jiných státech než Írán, stále ale tento stav nebyl nijak právně platný.¹⁵¹

Salman Rushdie přesto nikdy k *ší'itské* větvi nepatřil. Navíc, Chomejní by teoreticky nemohl vyhlásit platnou *fatwu* ani nad *ší'itou* z vedlejšího Iráku, pokud by právě onen *ší'ita* za ním nepřišel s žádostí o radu.

3

Salman Rushdie nemohl být souzen za odpadlictví od víry, neboť nikdy řádným muslimem nebyl.¹⁵²

Někteří učenci také namítají, že nebyl odsouzen za odpadlictví, ale za „rouhání“. To je ale špatný argument. Rouhání je jen jedním z projevů odpadlictví. Samotné rouhání bezvěrců je sice pro muslima odporné, ale pokud se tak neděje na území silně muslimského státu, pak je pro ně neřešitelné a netrestatelné.¹⁵³

4

Fatwa samotná je pouze doporučení. Stavba *fatwy* Chomejního je poněkud matoucí, neboť tradičně by měl pouze přednést svůj obecný názor v jisté otázce, načež by se konkrétní případ měl projednat u soudu. Chomejní to ale naprosto přehlíží a v druhé části svého výroku rovnou určuje trest jako by nevystupoval jako duchovní vůdce, ale jako soudce.

U soudu také platí závazné pravidlo: „*Krev nesmí býti prolita, pokud neproběhlo řádné soudní líčení, kde obžalovaný mohl přednést svou obhajobu a vyjádřit svou lítost.*“¹⁵⁴

Navíc pro tak závažné tresty je nutné důkladně provést rozbor důkazů. *Ajatolláhu* Chomejnímu „byl sdělen obsah Satanských veršů prostřednictvím jeho asistenta. Chomejní pak rozhodl, že Rushdie je vinen ve všech třech obviněních, a za každé z nich by podle islámského práva mohla být

149 *mahdí*, 12. imám z Prorokovy pokrevní linie, který se ztratil kolem 8. století n. l., ší'ité věří, že tento tzv. *Pán času* přijde a sjednotí celou muslimskou obec *ummu*, *mahdí* také bude mít stejné práva a moc jako měl sám prorok Muhammad, jeho činy a rozsudky se stanou automaticky pravidly pro všechny muslimy

150 Hoveyda, Fereydoun: *The Shah and the Ayatollah: The Iranian mythology and Islamic Revolution*. USA, Praegar Publishers, 2003, s. 76

151 Přesto se ší'ité v Pákistánu pokusili přesvědčit vládu, aby byli zproštěni daní podle sunnitského práva. A pákistánská vláda se podvolila. Ší'ité po celém Blízkém východě se začali více snažit o získání nových práv za Chomejního vzestupu v Íránu, ale většina demonstrací (hlavně v Saúdské Arábii) skončila neúspěšně.

Nikki R. Keddie, Rudolfs P. Matthee: *Iran and the surrounding world: interactions in culture and cultural politics*, 2002, USA, University of Washington Press, s. 139; 140-143

152 viz. první část o životě Salmana Rushdieho

153 Přesto jsou známy útoky na příliš kritické profesory a spisovatele pocházející ze západního světa. Nicméně pořád platí, že liberální a reformní muslim původem z islámské země je v daleko nebezpečnější situaci než jakýkoliv „trestuhodnější“ západní kritik.

154 Muhammad Hussan ad-Din, teolog z Univerzity al-Azhar; zdroj: Newsweek, 27.2., 1989
zdroj: http://en.wikipedia.org/wiki/The_Satanic_Verses_controversy

požadována smrt jako trest. Byl shledán „agentem zkázy na zemi“, člověkem, který „vyhlásil válku Alláhovi“ a „odpadlíkem“ – muslimem, který opustil svou víru a přešel k nepřátelům islámu.¹⁵⁵ Získávání informací prostřednictvím svého asistenta, a to zřejmě informací již velmi zkreslených, se ani v islámském právu nedá ztotožňovat s důkladným vyšetřením důkazů. Navíc všechny tři důvody se stále odsuzují jako odpadlictví, takže se jednalo jen o jedno obvinění se třemi odlišnými jmény.

5

V *šari'e* také platí pravidlo, že vykonání *fatwy* je závazné pouze pokud vyplněním není ohrožen život vykonavatele. Pokud by muslim zabil Rushdieho v západním sekulárním státě, kde je vražda trestána odnětím svobody – ve Velké Británii by trest smrti nebyl možný – pak by tento následek mohl teoreticky znamenat, že *fatwa* je neproveditelná a pozbývá platnosti. To je ale poněkud diskutabilní, nepodařilo se mi vyhledat do jaké míry je odnětí svobody bráno jako ohrožení jednotlivce z hlediska ší'itského práva.

6

„Rozkaz“ nebo takzvaná *fatwa ajatolláha* Chomejního směřovala ke všem muslimům světa. Což bylo další schválně míněné pochybení.¹⁵⁶ Své právo udělovat rozkazy si mohl uznávat Chomejní, ale *sunnitští* muslimové jej odmítali. I kdyby ho podle íránské ústavy všichni ostatní muslimští náboženští a političtí vůdci uznali za zástupce 12. imáma, nikdy by nemohl vydávat pravidla nebo doporučení a tedy v žádném případě ani rozkazy celé muslimské *ummě*. I v případě, že by byl uznán jako zástupce 12. imáma všemi, stejně by měl moc jen nad *ší'itskou* menšinou. Ta ale tvoří asi jen 10 – 15%¹⁵⁷ světových muslimů.¹⁵⁸

7

Proti *fatwě ajatolláha* Chomejního vystoupil jiný významný představitel íránského *ší'itského* duchovenstva, *ajatolláh* Montazeri. V době vyhlášení *fatwy* byl tento dříve nejoblíbenější žák Chomejního již v nemilosti.¹⁵⁹ Na *fatwu* reagoval v rozhovoru pro BBC slovy „Lidé ve světě si tak jenom začnou myslet, že jedině, co my v Íránu děláme, je, že zabíjíme lidi.“¹⁶⁰ Chomejní Montazeriho za toto prohlášení napadl, později mu odebral titul a funkci velkého *ajatolláha* a odmítl jej považovat za svého nástupce.

Montazeriho komentář k *fatwě* byl následující. „Co by se mělo stát s těmi, kteří napadli islám? Pokud jej napadli otevřeně, pak by se jim mělo dostat stejné odpovědi – knihou proti knize, názorem proti názoru. Pouze pokud ho napadli lstivě, se záměrem svést ostatní věřící nenápadně, pak by mohl být trest násilný. Ale i tehdy, pokud by se útočníci proti islámu upřímně omluvili, pak by jim mělo být

155 Amir Taheri, Khomeini's scapegoat. Times, Londýn, 13.2. 1989, viz. výše

156 bude probíráno dále v textu

157 tedy asi 130-190 milionů

158 Nasr, Váli: The Revival of Shia Islam. The Pew Forum on Religion, dostupné na: <http://pewforum.org/events/index.php?EventID=R120>

159 1987 začal požadovat zlegalizování opozice v Íránu, neustále požadoval větší svobodu a stavěl se proti masovým popravám, veřejně kritizoval Chomejního a jeho přílišnou aktivitu v politice

160 Wright, Robin B. *The last great revolution: turmoil and transformation in Iran*. New York: A. A. Knopf. 2002. s. 20

odpuštěno.¹⁶¹

8

Poslední závažnou chybou Chomejního „rozsudku“ byla jeho platnost i pro všechny nakladatele, překladatele a další lidi, které pracovali na jejím vydání. Jak píše Daniel Pipes: „Šari‘a jasně říká, že šíření falešných informací není to samé jako jejich vyslovování.“ Navíc všichni překladatelé a nakladatelé dokonce ani nevyrostali v muslimském prostředí, *šari‘a* se jich tedy vůbec nedotýká a oni by podle ní nemohli být nikdy trestáni.¹⁶²

Zpráva vyslaná do světa 14.2. 1989 tedy v žádném případě nebyla *fatwou* v přesném slova smyslu.

II Co tedy Chomejní vyhlásil?

Odborníci se shodují, že jsou zde 3 další možnosti, o co se mohlo v případě Satanských veršů jednat. Soudní rozsudek, nařízení a vyhlášení války.¹⁶³

1 – Soudní rozsudek

Chomejního „*fatwa*“ měla podobu rozsudku, tedy obsahovala provinění a trest, ale jak již jsem vysvětlila v minulé části, k vydání soudního rozhodnutí je třeba soudu. Ten nikdy neproběhl. Chomejní navíc, i když byl Nejvyšším duchovním a měl téměř neomezenou moc v zemi, neměl pravomoci jednat jako platný soudce. Soudní rozsudek jako možnost tedy můžeme vyřadit.

2 – Rozkaz nebo nařízení

Jako Nejvyšší vůdce Chomejní mohl vydávat i vojenské rozkazy, ale bez souhlasu prezidenta,¹⁶⁴ předsedy parlamentu a dalších náboženských autorit, nemohl vydat rozkaz k zabití kohokoliv.¹⁶⁵ Pravdou zůstává, že Chomejní natolik ovládal celou iránskou vládu,¹⁶⁶ že pokud by jejich souhlas potřeboval, bylo by pro něj jednoduché ho získat.

3 – Vyhlášení války

Jedinou možností zůstává 'vyhlášení války'. To je totiž jediný prvek islámského práva, který se vztahuje na *dár al-harb*, je možné jím postihnout i nemuslimy sekulárního státu. Pozdější komentáře a dodatky k *fatwě* toto označení ještě podporují.

Chomejního funkce mu ústavně povolovala vyhlášení války.¹⁶⁷ Ačkoliv mnozí odborníci

161 Yapp, Malcolm: *The hubris of the hidden imam*. Independent, 22.2. 1989; zdroj: *The Rushdie File*, viz. výše, s. 91-94

162 Daniel Pipes: *The Rushdie Affair: The Novel, the Ayatollah, and the West*. 2. vydání, 2004, Transaction Publishers, New Brunswick, New Jersey, s. 91

Přesto můžeme v mnoha zemích vidět změnu v chápání islámského práva. „Pod vlivem západních právních systémů převzali soudobí islámští radikálové bezděčně za základ jurisdikce územní princip a domáhají se plošného zavedení *šari‘y* pro všechny, kdo žijí na území jejich států.“

zdroj: Kropáček, L.: *Islámský fundamentalismus*. Vyšehrad, 1996 (1.vyd.), Praha, s. 68

163 Mozaffari, Mehdi: *Fatwa, Violence and Discourtesy*, Aarhus University Press, 1998, s. 16-17 a 48-55

164 v Íránu byl tehdy prezidentem Chameneí, s Chomejním se rozcházel v některých názorech na Rushdieho aféru, Chameneimu stačila omluva, aby byla fatwa odvolána, Chomejnímu zjevně nestačila

165 Mozaffari, Mehdi: *Fatwa, Violence and Discourtesy*, Aarhus University Press, 1998, s. 61

166 a již od počátku své vlády se také plánovitě zbavoval jakékoli opozice

167 viz. iránská ústava, Kapitola 8: Vůdce a Shromáždění učenců (*The Leader or Leadership Council*), článek: 110 (Vůdcovy povinnosti a pravomoci): „5. Vyhlášení války a míru a mobilizace Ozbrojených sil.“, dostupné na:

http://www.servat.unibe.ch/law/icl/ir00000_.html

prohlašují, že vyhlášení války musí následovat činy vojenského charakteru, v moderním světě se tak většinou neděje. Válka může být vedena i jinými než konvenčními nebo snad chemickými a nukleárními zbraněmi. Chomejní rozpoutal válku ideálů a hodnot. Zatímco si svět chtěl oddechnout po konci „studené války“, přišla nová konfrontace. Západ versus Východ už nadále neplatilo. Ale začal se pomalu rýsovat konflikt Západu a Islámu¹⁶⁸.

„...Jak zjišťujeme ze současných informací, Satanské verše byly vytvořeny na žádost britských zpravodajských služeb najatým člověkem indického původu, který žije v Anglii a je znám jako Salman Rushdie. Po vydání byl tento román stejnými zpravodajskými službami¹⁶⁹ vydán jako kniha roku v Británii.¹⁷⁰ Také bychom měli podotknout, že Salman Rushdie je členem britské Královské literární společnosti.

... Je zde jasně vidět práce tajných zpravodajských služeb arogantního světa.¹⁷¹ Na základě jejich hanebného programu se snaží rozdmýchat škodlivou a podlou kampaň proti islámu a Koránu.

... (svět) Arogance chce zmírnit živou a vlivnou roli islámu svou nepříjemnou propagandou a svým urážením muslimských svátostí.

... Naštěstí muslimové svým hněvem ukázali, že plně odhalili celý rozsah tohoto spiknutí.

... Hlavním bodem, který je třeba zdůraznit, je fakt, že piliře jakékoli škody a zla páchaného na islámu jsou Británie a Spojené státy a stejně tak i muslimové, kteří je zjevně nebo tajně podporují a ještě sami podněcují takovéto nekalé jednání. Povinností muslimů je reagovat, neboť pokud zůstaneme tiši a lhostejní, musíme poté očekávat mnoho dalších podobných událostí. Měli bychom si uvědomit roli, kterou mají Británie a Spojené státy ve všech těchto činech, a měli bychom najít efektivní metody, jak rozdrtit nelidské a protiislámské snahy těchto dvou vlád.“

(Teheran domestic service, 15. 2. 1989)¹⁷²

„Svět arogance již použil všechny prostředky ke zničení revoluce a jejích institucí. Politické, vojenské, ekonomické, kulturní, propagandistické i všechny další způsoby, které má arogance k dispozici, již byly použity. Od naprostého začátku byla základní metodou jejich útoku kultura. My muslimové bychom měli být obezřetní před kulturními zbraněmi nepřítele, neboť se neustále nacházíme na válečné frontě. Stejně tak jak nás útok nepřítele na našich hranicích přiměje k protiútoky, tak by i útok na našich kulturních hranicích měl vyprovokovat reakci na stejné úrovni, ne-li ještě vyšší.

¹⁶⁸ konflikt již mnohokrát probíran různými odborníky, viz. např. nejznámější Samuel Huntington a jeho dílo *Sřet civilizací* (poprvé vydáno 1994)

¹⁶⁹ v původním textu je použit výraz *British Intelligence services*, který by mohl být mylně brán za *Secret Intelligence Service*, tajné služby, česky známé spíše jako MI6; ve druhé zmínce ale jako stejné *intelligence services* asi mluví miní média, jde o chybné (zda schválně nebo nevědomky posoudit nemůžeme) spojení dvou různých institucí

¹⁷⁰ *Satanské verše* nezískaly žádnou cenu kniha roku. Několikrát byly nominovány, dokonce na Booker's Prize, ale ocenění nezískaly.

¹⁷¹ *world arrogance*, velmi často termín označující západní svět a jeho „imperialistické“, „arogantní“, „kolonizační“ chování

¹⁷² Foreign Broadcast Information Service, 16.2. 1989, zdroj: Lisa Appignanesi, Sara Maitland. *The Rushdie File*: viz. výše, s.69-70

... Jeden takový případ je kniha *Satanské verše*, která je bezpochyby veršemi Velkého Satana (USA) a jednoho z jeho spojenců, a kterou byl donucen napsat člen britské Královské literární společnosti.¹⁷³

(výňatky z kázání prezidenta Chameneiho na Teheránské univerzitě, 17. 2. 1989)¹⁷⁴

„Bůh chtěl, aby byla rouhavá kniha *Satanské verše* vydána teď, aby arogantní, namyšlený a barbarký svět odhalil svou pravou tvář a odhalil své dlouhotrvající nepřátelství a nenávisť vůči islámu. To aby nás vyvedl z naší naivity a aby nás ochránil před přisuzováním všech špatných událostí chybám jednotlivců, špatnému vedení a nedostatku zkušeností.¹⁷⁵ To abychom si plně uvědomili, že takové události nejsou našimi chybami, ale jsou prací světových „požiračů“, snažících se vyhladit islám a muslimy.“

(prohlášení ajatolláha Chomejního, 23. 2. 1989)¹⁷⁶

2.3 Chomejního důvody?

Aféra *Satanských veršů* možná vznikla hněvem několika jednotlivců, kteří po přečtení pro ně urážlivé knihy rozdmýchali celosvětovou zášť vůči spisovateli. Takové reakce ze strany islámských věřících ale nejsou ničím neobvyklým. Kdyby Chomejní nezasáhl vydáním své *fatwy*, pak by se aféra přehnalá bez dalekosáhlých důsledků. I protesty a demonstrace, které probíhaly v Pákistánu a v Indii a které si vyžádaly krvavé oběti, byly vyvolány aktivitou proislámských politiků. Přesto by se pravděpodobně vše utišilo. Salman Rushdie dostával výhrušné dopisy již před *fatwou*, ale nikdy jim nikdo nepřisuzoval příliš velkou váhu. Jenže Chomejní aféru zcela vygradoval. Jeho „*fatwa*“ byla čistě politická. Pro jeho záměry a plány se celý případ s rouhavou knihou náramně hodil. Nejspíš ale ani Chomejní si však neuvědomil, jak dalekosáhle změnil politický a společenský vývoj ve světě.

Abychom lépe pochopili Chomejního důvody, je třeba nastínit vnitřní politickou situaci v Íránu na konci 80. let a samozřejmě také íránské vztahy s ostatními státy.

Již po Chomejního triumfálním návratu 1.2. 1979 a po oficiálním vítězství islámské revoluce¹⁷⁷ byla ustanovena celkem pevná zahraniční politika, která v této podobě zůstává až dodnes. Chomejní začal prosazovat svou myšlenku *velájat-e faqih*¹⁷⁸ a implikoval ji do chystané ústavy, která byla nakonec navzdory kritice nakonec o pár měsíců později přijata. Další roky íránské politiky by se daly

173 myšlenka, že Salman Rushdie nejednal z vlastního popudu, ale na rozkaz západní vlády; proč je tedy pronásledován a trestán smrtí on, když Chamenei sám tvrdí, že knihu napsat nechtěl, to zůstává záhadou

174 BBC Summary of World Broadcasts, 20.2. 1989, zdroj: *The Rushdie File*: viz. výše, s. 72-73

175 snaha odpoutat pozornost od vlastních chyb a chyb vlády po ekonomických a vojenských neúspěších, které velmi zdeptaly celý íránský lid, více dále v textu

176 BBC Summary of World Broadcasts, 24.2. 1989; zdroj: *The Rushdie File*: viz. výše s.74-76

177 11.2. 1979, kdy kapitulovali šáhovi vojáci

178 Spis Chomejního – *Velájat-e faqih* označuje islámskou vládu (*velájat* znamená poručnictví, *faqih* je náboženský soudce). Podle Chomejního připadá duchovenstvu za nepřítomnosti oprávněného vládce – tedy 12. imáma, *mahdího* – funkce vykladačů a prosazovatelů Zákona. Jde o nedědičné, prolidové a tedy republikánské zřízení.
zdroj: Kropáček, Luboš: *Islámský fundamentalismus*. Vyšehrad, 1996 (1.vyd.), Praha, s. 187

charakterizovat jako opak všeho, co prosazoval režim šáha Rézy Pahlavího. Pahlaví byl proamerický, Íránská islámská republika tedy musela být protiamerická. Během šáha byla politika westernizace, ženy nesměly nosit tradiční zahalující šátky, po íránské revoluci přišla politika odmítání všeho západního¹⁷⁹ a nábožensky motivovaných nakazání a zákazů.¹⁸⁰ Íránští vůdci považovali svoji ideu islámské revoluce za natolik úspěšnou, že nedokázali později pochopit, jak to, že žádna z muslimských zemí nenásledovala jejich příkladu. Pak přišla válka s Irákem, jenž ještě víc prohloubila jak špatné íránsko-arabské vztahy,¹⁸¹ tak íránsko-americké vztahy. V období 1980-1988 íránský lid postupně přešel z nadšení a náboženského zápalu, kdy se dobrovolně hlásil do prakticky sebevražedných bojů, až k naprostému rozčarování a ztrátě iluzí. A znovu se objevila kritika. Zajímavé je, že Chomejního autorita zůstala velmi pevná i přes obrovskou nespokojenost Íránců s vládou a celým vývojem země. Většina stále Chomejnímu bezmězně věřila. To se zdá být poněkud paradoxní, neboť právě Chomejní doopravdy ovládal celý stát. Byl to on, kdo mohl válku zastavit, když ještě ztráty nedosáhly tak závrtných čísel. A byl to on, kdo svojí zatvzeleností a tvrdohlavostí držel zemi ve zničující válce.

Válka vyčerpala Írán ekonomicky,¹⁸² boje v pohraničních oblastech za sebou zanechaly téměř 1,6 milionu obyvatel bez střechy nad hlavou. Zničeny byly také důležité rafinérie, továrny, celkově infrastruktura i zavodňovací systémy. Lidé byli vyčerpaní, unavení a ztrápení. Po válce se ti zdraví museli starat o velké množství raněných válečných veteránů, některých navždy poznamenaných chemickými zbraněmi, jichž Irák ve válce hojně využíval.¹⁸³

Zdá se, že Chomejní pochopil nutnost změn a režim začal pomalu polevovat a dávat lidem větší svobodu projevu a jiná drobné „práva“.¹⁸⁴ Chomejní také dal více prostoru pragmatistům a přestal být tak vehementně radikální. Pragmatická větev íránských politických vůdců toho využila a začala zlepšovat íránské zahraniční vztahy, zejména s Francií, Velkou Británií a Kuvajtem.

Atmosféra se najednou měnila. Národní noviny *Jomhurt Islam* ve svém editoriu psaly: „Budováním slušných vztahů se západními supervelmocemi nemáme co ztratit.“¹⁸⁵ Načež náměstek íránského ministra zahraničních věcí vydal prohlášení, že „pokud Američané změň svůj přístup k nám a začnou jednat slušně a nebudou zasahovat do našich vnitřních otázek, pak by vztahy se Spojenými státy mohly být stejné jako se státy jinými.“ V lednu 1989 se stává v USA prezidentem George Bush

179 a stejně tak i východního, Chomejní dal jasně najevo, že jejich země není „ani východní ani západní“, byla to nová „třetí“ cesta

180 zakázán alkohol, hazardní hry, noční kluby, prostituce, drogy, společné koupání mužů a žen, veřejné provozování hudby a tance a příjem cizích televizních stanic, také bylo ženám nakázáno chodit zahalené (v čádoru)

181 Protože Irák byl ve válce podporován nejenom Francií a USA dovozem zbraní a ekonomickou pomocí, také monarchie z Arabského zálivu financovali Irák nebo půjčovali. To se stalo mimo jiné osudné Kuvajtu. Nejprve jeho lodě ostřeloval Írán a později kvůli dluhům, které odmítli Iráku prominout, Saddám Husajn rozpoutal další válku.

Pollack, Kenneth: *The Persian Puzzle: The Conflict Between Iran and America*. USA, Random House, 2004. s. 228-229

182 Od roku 1978 poklesl příjem na jednoho obyvatele nejméně o 40 procent.

zdroj: Axworthy, Michael: *Dějiny Íránu*. Nakladatelství Lidové noviny, 2009. s. 203

183 Axworthy, Michael: *Dějiny Íránu*. Nakladatelství Lidové noviny, 2009. s. 203

184 například povolil i hraní šachů a přestal trestat dovážení některých žánrů západní hudby

185 Pollack, Kenneth: *The Persian Puzzle: The Conflict Between Iran and America*. USA, Random House, 2004. s. 239

starší. V jeho inaugurační řeči zazněla odpověď na tento závratný posun v íránské náladě. Prezident Bush poněkud nekonkrétně ujistil Íránce, že „ochota (spolupracovat) vyvolává ochotu.“¹⁸⁶ To v Íránu vyvolalo zejména mezi umírněnými politiky nadšení. Tehdejší íránský předseda parlamentu Ali Akbar Hashemi Rafsanjani ve svém interview pro íránská média zmínil, že snaha zvítězit ve válce s Irákem byla „příliš velké sousto“ a že íránská ústava byla napsána příliš rychle a je „nedokonalá“.¹⁸⁷

Pro Chomejního přišel čas jednat. *Satanské verše* mu musely připadat, dle mého soudu, záminkou vítanou jako „dar z nebe“.¹⁸⁸

I Vnitropolitická situace

Z postupujícího zlepšování vztahů s USA bylo Chomejnímu jasné, že musí zakročit. Události se začaly vymykat jeho kontrole. Zlepšování vztahů se západními zeměmi jako byla Francie a Británie ještě samo o sobě nebylo kritické, nicméně snaha „spřátelit se“ s Velkým Satanem byla pro něj naprosto nepředstavitelná. Stejně tak kritika Chomejního vlastní ústavy a války byla neakceptovatelná. Cítil potřebu tento vývoj zastavit. A *Satanské verše* ajatolláhu posloužily jako vhodný nástroj.

Protesty a demonstrace požadující zákaz *Satanských veršů* trvaly v Pákistánu a Indii již pět měsíců. Chomejní o aféře zřejmě věděl po celou dobu, ale zdálo se, že ji nepovažuje za hodnou své pozornosti. Až na svátek sv. Valentýna – snad schválně, snad shodou okolností – 14.2. 1989, Chomejní vydává svou '*fatwu*'. Tím si „objedná“ smrt Salmana Rushdieho, ale také vysílá jasné poselství všem, kteří by se snažili vyvést zemi z izolace a normalizovat vnitřní situaci v Íránu.¹⁸⁹

Pár dní na to vydává Chomejní i vláda mnoho oznámení, kde celou aféru označují za jasné „spiknutí Západu“. Tvrdí, že to byl dobře plánovaný „útok na islám a všechny muslimy světa“. Chomejní označil knihu za „dar Boží“, který měl všechny vyvést z jejich naivity. Jak je zřejmé z jeho řeči,¹⁹⁰ přenášel veškerou zodpovědnost za ekonomické a vojenské potíže, kterým Írán právě procházel, na západní „svět arogance“.

Rushdie byl oceňovaný západní autor a britská vláda nemohla ignorovat nespravedlivý trest smrti, který nad ním *ajatolláh* vyhlásil. Vztahy, které byly s Íránem teprve nedávno navázány, byly znovu narušeny. Mnoho evropských vlád v protestu odvolávalo své velvyslance z Teheránu a požadovalo dodržování základních práv a svobod. Osm dní po *fatwě* Chomejní vydal prohlášení, že „není nutné, abychom se snažili navázat dobré vztahy se Západem.“¹⁹¹ Byl pevně rozhodnutý zvrátit vývoj své země – a zřejmě si ani sám neuvědomil kolik dalších událostí tím rozpoutá.

---

186 „*Goodwill begets goodwill.*“ - také lze přeložit jako „Dobrá vůle vyvolá dobrou vůli.“

187 použité citáty v tomto odstavci jsou čerpány z: Pollack, Kenneth: *The Persian Puzzle: The Conflict Between Iran and America*. USA, Random House, 2004. s. 239

188 ostatně v citátu, který uvádím v minulé kapitole je nazývá „dar od Boha“ či „Boží dar“

189 Axworthy, Michael: *Dějiny Íránu*. Nakladatelství Lidové noviny, 2009. s. 200

190 viz výše v textu

191 Pollack, Kenneth: *The Persian Puzzle: The Conflict Between Iran and America*. USA, Random House, 2004. s. 240

Chomejní vydáním krutého rozsudku získal znovu na osobní prestiži. Po neúspěších posledních několika let se znovu projevil ve své funkci jako ochránce islámu a muslimů a získal tak mezi masami prostých lidí znovu tolik potřebnou podporu. Opět ho téměř všichni Íránci začali považovat za velkého *Ajatolláha*, pro kterého před deseti lety bojovali a v kterého bezmezně věřili. Když teď veškerou domácí i zahraniční pozornost obrátil jen na svou *fatwu*, jeho „prohra“¹⁹² s Írákem se zdála být téměř zapomenuta. Navíc, teprve po deseti letech od revoluce, byl jeho stávající režim opět porovnáván s šáhovským režimem a Chomejní znovu prokázal svou „pevnou vůli“ a „odhodlanost“ bránit se západním vlivům a držet se jediné pravé islámské víry. Znovu vystoupil jako pravý „Vůdce náboženské revoluce“¹⁹³ a znovu ho za to zbožně následovaly lidové masy, tentokrát nejen v Íránu.

Další problém Chomejního představoval *ajatolláh* Montazerí, který byl do té doby považován jako jeho jasný nástupce. Chomejní v roce 1989 trpěl rakovinou a měl vážné srdeční potíže, začal se tedy starat o předání své moci do správných rukou. Montazerí, jenž byl dříve věrným stoupencem Chomejního a zpočátku významně podporoval ideu *velaját-e faqíh*, ke konci 80. let zastával spíše kritický postoj. Otevřeně vystoupil proti masakru tisíců politických vězňů.¹⁹⁴ Začal veřejně požadovat větší svobodu tisku a chtěl prosadit celkově lepší zacházení s vězni. V otevřeném dopise Chomejnímu ho varoval, že „zločiny vašich tajných služeb a hříchy odehrávající se ve vašich věznicích jsou mnohem horší než ty, které páchal Šáh a jeho tajná policie SAVAK.“¹⁹⁵ Kritizoval i *fatwu*, neboť podle něj jen vrhala špatné světlo na Íránce.¹⁹⁶

Chomejní tak v březnu 1989, ani ne měsíc po vyhlášení *fatwy*, překvapil celou zemi, když prohlásil, že nepočítá s Montazerím jako svým nástupcem.¹⁹⁷ Ve stejnou chvíli propustil většinu členů pragmatické větve, zejména členy Ministerstva zahraničí, kteří se v posledních měsících nejvíce snažili o navázání dialogu s evropskými zeměmi a USA.

Místo Montazerího se nástupcem měl stát Chomejního důvěrník Alí Chamene'í, jež do té doby působil jako íránský prezident. Ten musel být narychlo povýšen z *hujjat al-islam*¹⁹⁸ na *ajatolláha*¹⁹⁹,

---

192 Teoreticky to prohra nebyla – válka byla ukončena přijetím rezoluce OSN a obě strany, jak Írák tak Írán, ji považují za své vítězství. Nicméně Írák se válkou velmi zadlužil a obě země si nesou důsledky války až dodnes. Zničené pohraniční oblasti a miliony mrtvých a zraněných se stěží dají označit jako výhra.

193 <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/316812/Ruhollah-Khomeini>

194 Dopis Chomejnímu, kde kritizoval Chomejního nečinnost vůči nespravedlivým procesům a vytýkal mu také, že to byly jeho vlastní rozkazy, které ovlivňovaly regulérnost soudů, nechal i veřejně publikovat.

195 Pollack, Kenneth: *The Persian Puzzle: The Conflict Between Iran and America*. USA, Random House, 2004. s. 240

196 již zmíněno v textu

197 Montazerímu byla také odebrána hodnost *ajatolláha*. Od roku 1989 pobýval v domácím vězení a stal se významným opozičním vůdcem. Sepsal několik kritik režimu, apeloval na změnu ústavy a omezení role duchovních a Nejvyššího duchovního vůdce. Hlásal nastolení pořádné demokratické vlády. I když se režim snažil jeho vliv zničit, Montazerí zůstal pro velkou řadu muslimů vzorem k následování a stále ho brali jako jejich nejdůležitějšího *marju/mardžu* (ještě důležitější než byl Chamene'í jako Nejvyšší vůdce). Montazerí umřel 19.12. 2009, v posledních letech byl většinou naprosto cenzurován, to mu ale nezabránilo se stavět proti zvolení prezidenta Ahmadínežáda. Jeho smrt vyvolala v Íránu mnohadenní protesty proti současné vládě.

zdroj: *Axworthy, Michael: Dějiny Íránu*. Nakladatelství Lidové noviny, 2009. s. 202

198 „islámská autorita“, titul pro nižší duchovenstvo; nižší než *marja/mardža*, tudíž ani nemá právo vydávat *fatwy*; většinou tento titul mají duchovní, kteří ještě plně nedokončili své studia

199 nejvyšší titul v ši'itské větvi islámských kněží

přestože to bylo proti *š'itským* pravidlům. Chamene'í si ještě nevysloužil reputaci tak významného titulu a mnoho zasloužilých *ajatolláhů* proti jeho jmenování protestovalo.²⁰⁰ A zatímco celý svět se zabýval Chomejního *fatwou* a reakcí muslimských radikálů a emigrantů, ajatolláh Chomejní 25.5. 1989 bez nežádoucí zahraniční pozornosti nechal přepsat Ústavu, aby Nejvyšší vůdce mohl být i nižší duchovní. Nová verze Ústavy zdůrazňovala, že veřejná podpora a znalost politických a společenských otázek je mnohem důležitější než náboženská hodnota. Zároveň dávala Nejvyššímu duchovnímu vůdci ještě větší pravomoci a zrušila funkci ministerského předsedy, jehož vliv a povinnosti převedla povětšinou na funkci prezidenta.²⁰¹

Z Chomejního činů lze pochopit jeho zjevné odhodlání stavět USA do role „Velkého satana“. Otázkou je – proč? Jedním z jasných důvodů byl šáchův předešlý režim, který byl americkou vládou podporován. Ale deset let po svržení Pahlávího by Íránu zlepšené vztahy jenom ekonomicky pomohly. Odpověď je třeba hledat ještě jinde.

Podle prof. Mozaffariho je charakteristickým znakem utkvělá potřeba nebo snad posedlost mít nepřátele, kteří bez ustání plánují nejrůznější spiknutí. Je to jediná možnost, jak ospravedlnit jejich jednání a rozhodnutí. Totalitní režimy neustále musí vytvářet atmosféru krize nebo nebezpečí. „Normálnost, usmiřování a klid jsou nejhoršími nepřáteli takových režimů. Vytváření umělých a nepotřebných krizí se proto stává způsobem vládnutí, jako v případě Íránu.“²⁰² Schválně vyprovokovanou krizí bylo již obsazení ambasády USA 4.11. 1979. Stejně tak i prodloužení války s Irákem před iráckou nabídkou k zastavení válčení roku 1982. A sem spadá také aféra Salmana Rushdieho, která prostě jen posloužila jako další záminka k překlenutí nebezpečné vnitropolitické situace.²⁰³

Chomejní proto prezentoval Západ jako největší světové zlo a celý západní svět pravidelně nazýval „světem arogance“. Snažil se lidem vnutit představu západních agentů nutících Rushdieho napsat hanlivou knihu a vinil všechny od Američanů, přes Brity až po Izraelce. Íránské zpravodajské služby *Satanské verše* rovnou označili za „mezinárodní spiknutí“. Ve skutečnosti jediní, kdo byli přímo do aféry nějak „zapleteni“, byli Britové, neboť Rushdie měl britské občanství a v UK také žil a vydával své knihy. Američany Chomejní nařkl z tajného intrikování jen kvůli tomu, že američtí vydavatelé plánovali nové vydání také v USA.²⁰⁴ Jak by za vydání a šíření knihy mohli mít jakoukoli zodpovědnost Izraelci zůstává záhadou.

200 Toto povýšení by se dalo přirovnat k „povýšení“ studenta magisterského studia na vysoké škole rovnou na řádného vysokoškolského profesora.

zdroj: Dabashi, Hamid: *Theology of discontent: the Ideological Foundation of the Islamic Revolution*. New Brunswick, New Jersey, 2005, Transaction Publishers, s. xxii

201 Pollack, Kenneth: *The Persian Puzzle: The Conflict Between Iran and America*. USA, Random House, 2004. s. 241

202 (esej) Mozaffari, Mehdi: *Iranian ideological foreign policy*, s. 11

203 Stejně důvody můžeme najít i v íránském dlouhodobém nepřátelském postoji k Izraeli (i když izraelské a íránské zájmy si nijak nepřekáží, navíc v okolí arabských států by bylo logičtější kdyby se země staly spojenci – arabské státy jak v perském, tak v židovském státě vidí jen nepřátele) nebo například v íránském odmítnutí vzdát se nukleárního programu.

204 To ale bylo plánováno ve stejné době už i v Itálii. Chomejní se o ní sice zmiňuje, ale nijak ji nehodlá trestat a v dalších proslovech se touto otázkou již nezaobírá.

II Zahraničně-politická situace

Smrtná *fatwa* nad Salmanem Rushdiem měla ale ještě jiné motivy než jen odpoutání pozornosti od předešlých neúspěchů a od změn, které Chomejní hodlal prosadit na íránské politické scéně. Jak již bylo řečeno, vztahy Íránu s arabskými státy byly velmi špatné. Důvod, proč to musely být USA, kdo se stal nesmiřitelným nepřítelem islamistického režimu tkví také v imperialistických záměrech Íránu. Ty byly zformovány Chomejním a politickými a náboženskými špičkami těsně po revoluci, ale přetrvaly v naprosto nezměněné a celkem naivní podobě až do dnešních dnů.

Írán jako země měl vždy velký potenciál. A dnes jsou jeho vyhlídky snad ještě lepší. Je výhodně geograficky posazen mezi Kavkazem a střední Asií, s přístupem k Perskému zálivu. Počet obyvatelstva se již roku 1990 pohyboval kolem 55 milionů lidí, z nichž většinu tvořili mladí lidé.²⁰⁵ Země má dnes druhé největší zásoby zemního plynu a třetí největší zásoby ropy na světě.²⁰⁶

Írán byl a je jednou z nejsilnějších a nejmocnějších zemí ve svém regionu a její představitelé si to vždy uvědomovali. Od počátku revoluce se proto snažili o ustanovení Íránu jako „nové islámské supervelmoci“.²⁰⁷

Tomu ale stojí v cestě několik překážek. Arabští muslimové se vůči Peršanům vždy stavěli odmítavě. Navíc, Írán je země se *ši'itskou* většinou, zatímco muslimové arabských zemí jsou ve zdrcující většině *sunnité*. Proto se Íránská islámská republika už od počátku snažila zbavit svých výhradně *ši'itských* charakteristik. Chomejní pravidelně ve svých projevech a sděleních oslovoval všechny muslimy a nerozlišoval mezi *ši'ity* a *sunnity*. To samé samozřejmě udělal také v případě smrtelné *fatwy*, kdy se snažil znovu se prezentovat jako vůdce všech muslimů na celém světě, nejenom jako vůdce íránské menšiny.

Do Rushdieho aféry ho většina *sunnitů* jako autoritu neuznávala, nicméně se *Satanskými verši* přišel zlom. Západním svět jeho nehumánním trestem sice opovrhoval, *ajatolláh* Chomejní začal v muslimských zemích představovat jakéhosi neochvějného strážce islámu, proroka Muhammada²⁰⁸ a všech muslimů.

Muslimský svět se po *fatwě* rozdělil na tři tábory: ten první tvořili muslimové, kteří naprosto opovrhovali Rushdiem za jeho „urážlivé dílo“ a kteří souhlasili s Chomejním, jeho *fatwou* a požadovali pro autora smrt. Druhým byla menšina, stavějící se za práva Rushdieho a za jeho nevinu. Těm bylo samotným později často vyhrožováno smrtí.²⁰⁹ Třetí tábor tvořili umírněnější. Odmítali

205 45% obyvatelstva v roce 1989 patřilo do věkové kategorie do 14 let, zdroj: businessinfo.cz

206 *The World Factbook CIA*, dostupné na: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ir.html>

207 Mozaffari, Mehdi: *Iranian ideological foreign policy*, s. 12

208 Daniel Pipes Chomejního čin označil za „obzvláště mazanou taktiku“, jak odpoutat pozornost od jeho příslušnosti k *ši'itské* větvi. *Sunnité* velmi často podezřívají *ši'ity*, že považují imámy Alího (4. chálífa) a Husajna za důležitější než byl Muhammad.

Pipes, Daniel: *The Rushdie Affair: The Novel, the Ayatollah, and the West*. 2. vydání, 2004, Transaction Publishers, New Brunswick, New Jersey, s. 133-134

209 A několikrát byly tyto hrozby dokonce i naplněny. Např. dva belgičtí umírnění muslimští vůdci, imám Abdullah Ahdal a Salmen Behir, kteří vyjádřili svůj odmítavý postoj k *fatwě*, byli zastřeleni 29.3. 1989, jen několik týdnů po vydání *fatwy*. Nenašli se žádní svědci, totožnost vrahů se nikdy nepodařilo zjistit.

zdroj: *The Glasgow Herald*, 30.3. 1989, dostupné na: <http://news.google.com/newspapers?>

knihu, ale trest smrti považovali za neplatný nebo za zbytečný.²¹⁰

Většina muslimských hlavních představitelů, vládců a politiků měla zájem aféru se smrtelnou *fatwou* spíše rychle překlenuť, zakázat knihu a dále už nic nekomentovat. Jediná Libye a plukovník Kaddáfí veřejně podpořili Chomejního rozkaz. Podobně ovšem reagovaly i radikální teroristické organizace jako Hizballáh či Lidová fronta pro osvobození Palestiny – Hlavní vedení (LFOP-HV²¹¹), později například al-Káida.

V některých muslimských zemích se objevila silná kritika od politických vůdců. Celkem pochopitelně v *sunnitském* Iráku. Zde značně protiislámská a sekulární vláda Saddáma Husajna *fatwu* odsoudila jako incident, který ještě zhorší postavení islámu v očích okolního světa. Odsouzení *fatwy* se ozývalo také z Turecka, které se nemohlo rozhodnout, jaký názor má zastávat. Nakonec *fatwu* odsoudilo, ale zároveň vydalo veřejné prohlášení, kde „zakázalo“ *Satanské verše*. Právně však kniha nikdy zakázána nebyla.²¹²

Mnoho vzdělaných muslimů se postavilo kriticky i proti zákazům vydávání knihy. Zejména nositel Nobelovy ceny Nigerijec Wole Soyinka a egyptský spisovatel Naguib Mahfouz.²¹³ Ten dokonce nazval *fatwu* „intelektuálním terorismem“. Většina *sunnitských* odborníků a *šititských* duchovních prohlásilo *fatwu* za neplatnou. Zada Badawi, předseda britského koncilu imámů, navíc otevřeně oznámil, že klidně Rushdiemu poskytne svůj dům jako útočiště.

Obyčejné muslimy však vesměs zachvátila posedlost *Satanskými verši*. Íránci byli nadšení a pyšní na svého vůdce.²¹⁴ Imámové zastávající se Salmana Rushdieho se stávali obětmi fyzických útoků. Výsledek *fatwy* nebylo zneškodnění Salmana Rushdieho, ale dočasně totální zneškodnění jakékoliv svobody myšlení v islámských zemích. Kritici byli donuceni k sebecenzuře ve snaze zachovat si holý život.

Ještě více zasáhla celá záležitost muslimské menšiny žijící v západních zemích. Obecně se muslimové v nemuslimské zemi nikdy necítili plně přijati. Útoky na přistěhovalce od 70. let sice již nebyly časté, přesto ale studená nevráživost existovala nadále. Navíc většina muslimů například ve Spojeném království už v sekulárních podmínkách vyrostla a k islámu nikdy příliš nepřilnula. Proč

<http://www.husainiyouths.com/nid=2507&dat=19890330&id=gi81AAAIAIAJ&sjid=laYLAIAIAIAJ&pg=2983,3154176>

210 Smutnou pravdou zůstává, že někteří odsoudili trest smrti z poněkud jiného důvodu, než bychom čekali. Následující text je překlad jednoho takového názoru, který jsem našla na internetovém šititském muslimském fóru www.husainiyouths.com: „Kdyby byl (Salman Rushdie) zabit, pak by se stal mučedníkem svobody slova. Jeho jméno by bylo zapsáno zlatými písmeny v knihách o novinářích a spisovatelích. Muzea a galerie by vyvěsila jeho fotku jako obraz člověka, který zemřel za principy svobody projevu. Dokonce i ti, kteří ho do té doby kritizovali, by s ním soucítili. Stovky další Satanských veršů by pak byly napsány a (dánské) karikatury by byly nakresleny ještě o deset let dříve, než nakonec nakresleny byly. Muslimové by se ocitli pod opravdovým útokem a to vše kvůli tomu, že jsme nedokázali snést kritiku a měli slabou víru.“

211 Hizballáh je finančně dotován šititskými komunitami z Libanonu, Sýrie a také Íránu (inspirace pro jeho vznik pochází od Chomejního Revolučních gard a s Íránem měl vždy těsné vztahy), LFOP-HV je podporována Íránem a Sýrií, není tedy divu, že íránský režim podpořil.

212 Hutchinson, Eric: *Rushdie's Satanic Verses and Khomeini's Reaction*, viz. výše, s. 8-9

213 Všem bylo později vyhrožováno smrtí, pokus o vraždu Naguiba Mahfouza skončil neúspěšně. Spisovatel byl však pobodán do krku, což poškodilo jeho nervový systém. zdroj: http://en.wikipedia.org/wiki/The_Satanic_Verses_controversy (čerpáno k 2.2. 2010)

214 „My, šitité, si zasloužíme veškeré ocenění a zásluhy, neboť to byl náš učenec, kdo jako první zasáhl vydáním soudního rozhodnutí v této odporné kauze, načež ho všechny ostatní sekty muslimského světa následovaly. To dokazuje, že my šitité jediná opravdově dbáme o islámskou víru a její základy.“ - z šititského muslimského fora www.husainiyouths.com

se tedy zvedla taková vlna hněvu po vydání *Satanských veršů*? Jak prohlásil Sher Azam: „Neustále jsme se snažili zjistit, kdo jsme a kam míříme. Teď to víme. Našli jsme zase sami sebe... (*Satanské verše*) nás přivedly zpátky dohromady.“²¹⁵ Salman Rushdie vytrhl britské muslimy z jejich depresivní letargie a dal jim důvod, pro který jim stálo bojovat. Většina z nich knihu nečetla a nevidalo jim to. Něco ve svém životě hledali. Pocit, že někam náleží, že se jich něco týká. *Satanské verše* je paradoxně přivedly zpět k víře. Stejně tendence lze vidět ve všech aférách týkajících se muslimských záležitostí. Jak píše Kenan Malik: „Od Rushdieho aféry až po volební vítězství Hamasu v Gaze, od celosvětových protestů kvůli dánským karikaturám až po požadavky o zavedení práva *šarí'y* i v sekulárních západních zemích – muslimové se zdají být čím dál víc přitahováni k extremistickým názorům.“²¹⁶ Je to jejich obrana proti pocitu „duševního tříštění“ v západním světě s jeho „nekonečnými“ svobodami a právy jednotlivce.

Aféra Salmana Rushdieho se stala klíčovým momentem pro všechny britské muslimy v jejich „sebeuvědomění“. Během 70. a 80. let byla celá komunita brána jako celkem nedůležitá skupina „britských Asiátů“. *Fatwa* se stala okamžikem, kdy muslimové začali být bráni vážně a jejich nově objevená víra jim dala nový politický vliv. Fotografie pálení *Satanských veršů* v Bradfordu obletěly celé Spojené království a dodnes v anketách vystupují jako obrazy nejdůležitějších okamžiků posledních 20 let. Vývoj událostí po aféře Salmana Rushdieho muslimové hodnotí velmi pozitivně. Dnes je v Dolní sněmovně poslanec muslimského vyznání a ve Sněmovně lordů jsou dokonce muslimové tři, z toho jedna žena.

Zpátky ale k Íránu. Další závažnou překážkou, se kterou se íránský režim potýkal ve své snaze být uznáván ostatními muslimskými státy, byla jeho „neprestížnost“ z islámského úhlu pohledu. Poměrně mladé hlavní město Íránu, Teherán, a stejně tak íránská náboženská centra jako Mashhad a Qum, Arabové v žádném případě neberou jako svatá místa, jež by mohla být srovnávána s Mekkou, Medinou, Bagdádem nebo snad Istanbulem.²¹⁷ Chomejní a později i jeho nástupci se snažili získat kontrolu nad některými „svatějšími“ městy, aby tak zajistili prestiž budoucí velmoci. Po založení íránské republiky se Chomejní orientoval zejména na destabilizaci saúdské královské rodiny a podporoval i teroristické akce na území samotné Saúdské Arábie.²¹⁸ Tím způsobil značné problémy, ale nedokázal zemi rozvrátit. Proto vytvořil „plán B“, kde se celkem nerealisticky upínal na získání Jeruzaléma.²¹⁹

---

215 Sher Azam – předseda Bradford Council of Mosques, naplánoval a sám zapálil knihu na demonstraci v Bradfordu, což rozpoutalo mediální zájem v celé Velké Británii a dalších evropských státech
zdroj: Malik, Kenan: *From Fatwa to Jihad*. London, Atlantis Books, 2009, s. 94

216 Malik, Kenan: *From Fatwa to Jihad*. London, Atlantis Books, 2009, s. 94

217 Mozaffari, Mehdi: *Iranian ideological foreign policy*, s. 13

218 Například podporoval radikální saúdské muslimy, kteří vojensky okupovali mešitu v Mekce 20. 11. 1979. Dalším závažným střetem byly krvavé střety s íránskými poutníky do Mekky při každoročním *hadždži* roku 1987.

219 Po smrti Chomejního se tento plán B stal jednoznačně primárním plánem. To vysvětluje íránské neustálé odmítání holokaustu nebo zpochybňování práva Izraele na vlastní stát. Osvobození Palestiny se stalo jedním z cílů porevolučního Íránu.

Mimochodem, dokonce i během íránsko-irácké války Chomejní označil válku jako „cestu k Jeruzalému skrze Karbalu (irácké svaté město)“.

Chomejní své *fatwy* a následné podpory prostých muslimů tedy znovu využil ve svém mocenském boji se Saúdskou Arábií. Prezentoval sám sebe jako jediného správného vůdce. Ostatní muslimské vládcy ve svých prohlášeních veřejně ponižoval pro jejich „neschopnost jednat“.

Pravdou nicméně je, že Saúdská Arábie vedla kampaň proti Rushdieho kníze už od počátku celé kauzy.²²⁰ V říjnu 1988 založila ve Spojeném království „*Action Committee on Islamic Affairs*“. Jejím prostřednictvím se pak snažila lobovat proti vydání *Satanských veršů*.²²¹ Ve skutečnosti, i kdyby chtěla, nemohla by se pokusit nějakým radikálnějších způsobem proti Velké Británii nebo Salmanu Rushdiemu zasáhnout. Měla totiž s USA a celým západním světem těsné ekonomické vztahy.

Na druhé straně Chomejní byl vůči Západu nepřátelský vždy a podržením tohoto postoje nevybočil ze svých plánů. Neměl tedy co ztratit. Chomejního plán vyšel. *Fatwa* zcela zmátla stoupence saúdského režimu a rozdělila je. Několik bojovníků, kteří se zúčastnili afghánského džihádu proti sovětské invazi a kteří pobývali v Saúdské Arábii, přísahalo věrnost Teheránu.²²²

III **Válka hodnot**

Chomejního *fatwa* byla opravdu „válkou“, i když podivnou. *Fatwa* proti sobě postavila dvě základní víry formující velkou část světa.

Nebyl to ovšem islám versus křesťanství. Za urážku islámské víry přišla urážka a snaha „zabít“ svobodu slova. Samuel Huntington ve svém dnes již proslulém díle²²³ označuje západní civilizaci za „křesťanskou“. Tato myšlenka již byla mnohokrát zpochybněna, více než křesťanů nalezneme v západních zemích nevěřících nebo nepraktikujících křesťanů, které bychom ale s muslimy nemohli co do „pevnosti“ víry vůbec srovnávat. Západní civilizaci necharakterizuje víra v Boha, ale víra v hodnoty, ač možná hodnoty utopické. Svoboda projevu a svoboda volby je základem všech pravých demokratických systémů. Vůdčí osobnosti západních zemí vždy daleko radikálněji reagují na porušení některé svobody než na kritizování křesťanského nebo jiného náboženství. Na druhé straně teď stál Írán, jenž se sám charakterizoval jako islámská „demokracie“. A obě strany se samozřejmě považovaly za oběť celé aféry.

Problém pro západní svět ale přichází už jen s definicí takové svobody projevu. Svoboda samotná neexistuje a je pouze utopickým pojmem. Stejně tak svoboda projevu je termín prakticky nedosažitelný. Samotné západní země omezují práva na svobodu projevu, ať už z hlediska xenofobních nářezek, nacistických a nenávistných projevů i jinak. Každá země si musí položit hranici, za kterou nepůjde. Žádný výrok, žádná kniha nikdy nebude vyhovovat všem. Pokud bychom zakazovali vše, co se někomu nelíbí a snažili se dostat pravidlu „svoboda člověka končí tam, kde

---

zdroj: Mozaffari, Mehdi: *Iranian ideological foreign policy*, s. 13

220 kniha zde byla zakázána již v listopadu 1988

221 Zapojilo také mnoho dalších dříve založených organizací, například *Jamaat-e-Islami, Union of Muslim Organizations*, atd. Celkově věnovala „bitvě“ proti *Satanským veršům* nemalé finanční prostředky.

Malik, Kenan: *From Fatwa to Jihad*. London, Atlantis Books, 2009, s. 123-124

222 Malik, Kenan: *From Fatwa to Jihad*. London, Atlantis Books, 2009, s. 18

223 Huntington, Samuel: *Střet civilizací*, viz. výše

začíná svoboda druhého“, pak bychom se jednoho dne mohli probudit do světa jako vystřiženého z románu 451 stupňů Fahrenheita, kde jsou zakázány všechny knihy a vláda vytrvale vymývá lidem mozky, aby nepřemýšleli už vůbec nad ničím.

Objevují se také názory, že reakce západního světa byla přehnaná. Že kniha doopravdy až příliš ponižovala islámské náboženství. Několik západních odborníků a islamistů ji odsoudilo a považovalo za vhodné ji zakázat.

Celá aféra opravdu působí dojmem, že z poměrně nedůležitého problému vyrostl problém mezinárodních rozměrů jenom kvůli zarputilosti a přílišné radikálnosti *obou* stran. Nicméně, žádný muslim nebyl odsouzen k trestu smrti za své radikální názory co se týče *fatwy*. Ačkoliv britští muslimové pořádali demonstrace v ulicích Londýna a horlivě mávali svými transparenty, na kterých jasně stálo „Smrt Rushdiemu“, žádná západní vláda nikoho z nich ani nezatkla, ani jinak nesoudila za „násilné vyhrožování“.

Stejně různá jako reakce západních odborníků byla i odpověď západních vlád. *Fatwu* samozřejmě odsoudily, stejně se ale mnoho vládních představitelů, počínaje Georgem Bushem starším a konče papežem, vyjádřilo vůči knize a autorovi velmi kriticky. Kniha byla dokonce zakázána i v Kanadě, kde muslimská menšina má ještě menší vliv než v Británii. Političtí lídři v západním i muslimském světě se rozhodli raději zůstat pragmatičtí a snažili se co nejrychleji celou aféru ukončit a pohřbít, aby nebyly narušeny ekonomické vztahy v celém světě.

Naproti tomu Írán 7.3. 1989 zrušil veškeré diplomatické styky s Velkou Británií²²⁴. To byl také důvod, proč 20.3. 1989 členové Evropského společenství, jež předtím dočasně odvolali své velvyslance z Teheránu jako výraz nesouhlasu s *fatwou*, znovu posílali ty samé velvyslance do Íránu zpět a snažili se získat stejné vztahy s Íránem, jaké měli před celým incidentem. Ekonomický záměr byl důležitější než boj za západní ideály, západní politici si zjevně ani neuvědomovali symbolickou hodnotu, kterou celý muslimský svět této záležitosti přičítá. Událost nicméně zakládala jakýsi precedens pro všechny další případy. Pokud by tito politici ustoupili, pak by muslimové požadovali další a další ústupky. Rozhodnutí evropských zemí znamená z íránského pohledu malé vítězství – bylo to potvrzení síly islámu a diplomatická kapitulace Evropy. Nebylo důležité, že Írán ničeho nedosáhl ve svém požadavku smrti rouhačského spisovatele.²²⁵

Také britští politici se v očích mnohých několikrát „ponížili“ svojí neschopností odsoudit Chomejního *fatwu* radikálně. Mnoho z nich odsoudilo knihu během veřejných vystoupení v BBC,²²⁶ například tehdejší ministr zahraničí Geoffrey Howe, William Waldegrave a dokonce i premiérka Margaret Thatcherová. Norman Tebbit, jeden ze zástupců Thatcherové, označil Rushdieho jako

---

224 neboť to podle Íránu byla právě britská vláda, kdo si přál a objednal hanlivý román, viz. články z íránských zpravodajství dříve v textu

225 esej (MA thesis) *Romanowska, Marzena: Religious Offence as a Political Tool*, 2007/2008, s. 40, dostupné na: <http://www.iehei.org/bibliotheque/memoires2008/ROMANOWSKA.pdf>

226 Během svých projevů neodsoudili jenom jeho urážení islámu, ale také kritiku Velké Británie. Ta se v Rushdieho dílech často objevuje – kritika už tedy přestává být v západních zemích tolerována?

„mimořádného zlosyna“, „člověka, jehož veřejný život je jen záznam opovržených činů podvedení jeho rodné země, jeho náboženství, přijatého domova a národnosti.“²²⁷ Podle Daniela Pipese to bylo neslýchané. „Spíše než získání dobrých vztahů s Teheránem vyvolala jejich neschopnost jen další požadavky muslimské komunity.“²²⁸

Taková tendence v západních zemí bohužel zůstala až dodnes. I dvacet let po *fatwě* západní politici raději poučují své autokratické protějšky o nutnosti svobody a demokracie, ale v praxi se bojí zastávat radikální postoje vůči zjevnému porušování těchto hodnot.²²⁹

Ve střetu hodnot se zdál být po *fatwě* na Salmana Rushdieho vítězem islámský svět. Západ obhájil právo autora žít, ale právo svobody tisku a projevu zachráněno nebylo. Objevuje se až podivně kritická cenzura a to dokonce i v krajích s nepatrnou a politicky neaktivní muslimskou menšinou. Kritika islámu je politicky naprosto nekorektní, je ihned spojována s xenofobií, se zpátečnickým křesťanským fanatismem a s netolerancí.²³⁰

Jistým vytržením z této tendence se staly teroristické útoky v posledních letech. Po roce 2001 dochází k „zliberalnění“ kritického přístupu k muslimům. Mezi mnoha radikálními výstupy, které si jistě nezaslouží jakoukoli chválu²³¹, se objevují také serióznější názory.

Nicméně *Satanské verše* odstartovaly novou „pozitivní“ tendenci. Média se začala více věnovat islámským otázkám. Případy o porušování základních lidských práv a svobod v našem pojetí se stále více a více dostávaly k lidem díky novinám a televizi.

Díky tomu 'liberalizace' teď probíhá i v muslimském prostředí. Ačkoliv právě kvůli aféře se *Satanskými verši* byl například v Pákistánu přijat zákon trestající rouhání, samotné soudy tak radikální nejsou. Ayub Masih, křesťan obviněný za nabádání svého souseda k přečtení *Satanských veršů*, byl pákistánským soudem odsouzen k smrti. Nakonec ale získal možnost odvolání a zopakování procesu, roku 2002 pak byl zproštěn viny.

V roce 1995 se naskytl případ velmi podobný aféře se Salmanem Rushdiem. Anwar Shaikh, původem z Pákistánu, se otevřeně zřekl islámské víry a velmi ji zkritizoval v anglicko-uruském čtvrtletníku *Liberty* a v sérii kritických knih. V Pákistánu nejméně čtrnáct duchovních vyhlásilo nad Ayubem Masihem smrtelnou *fatwu*. Na druhé straně pákistánská vláda celou záležitost nepovažovala ani za natolik důležitou, aby se k ní jakkoliv vyjadřovala.

Díky globalizaci a veřejným médiím jsou všechny světové vlády bedlivě sledovány. Z obavy, aby

---

227 Malik, Kenan: *From Fatwa to Jihad*. London, Atlantis Books, 2009, s.32-33

228 tamtéž, s. 35

229 Abychom byli zcela spravedliví je třeba uznat, že některé státy, např. Francie přijala na začátku roku 2010 zákon zakazující nosit muslimské šátky (formulace zní zahalení obličeje) a také odmítá přijmout muslimské přistěhovalce, které nutí své ženy tento šátek nosit; ve Švýcarsku byl v referendu odhlasován zákaz přistavování dalších minaretů.

230 Dr. Koenraad Elst: *Afterword: The Rushdie Affair's Legacy*, dostupné na:

<http://koenraadelt.bharatvani.org/articles/misc/rushdie.html>

231 například Geert Wilders, kritik islámu a nizozemský politik, jež požaduje zákaz Koránu v Nizozemsku a přirovnává jej k Hitlerovu Main Kampf

si neudělaly „špatné public relations“ se začíná situace v islámských zemích zlepšovat.²³² Islámské vlády se nechtějí zdiskreditovat a nechtějí ztratit důležité obchodní závazky s okolním světem.

IV Osobní urážka

Není jisté, zda Chomejní doopravdy *Satanské verše* četl nebo ne. Není ani jasné, nakolik byl jeho pobočník s dílem seznámen a nakolik ho pochopil. Salman Rushdie totiž Chomejního do svého románu umístil také a jeho popis je poněkud nelichotivý. V jedné části příběhu se *Džibríl* setkává s „Imámem“²³³ žijícím v exilu v Londýně, který se snaží rozdmýchat náboženskou revoluci. Imám prohlašuje, že chce revoluci, neboť západní kultura jeho zemi zničí. Ve snové scéně pak *Džibrila* přemůže a donutí ho, aby s ním letěl do jeho země.²³⁴

V jednom rozhovoru Rushdie prohlásil, že tato scéna představovala obecně totalitní islámské režimy a když ji psal, více přemýšlel nad islámskou vládou v Pákistánu. Přesto podobnosti této scény a Chomejního životního příběhu jsou až zarážející. Rushdie sice kritizoval jinou radikální náboženskou vládu, Chomejního iránská republika ale byla přesně stejného typu.²³⁵

Podle oficiálního stanoviska iránské vlády Rushdieho kniha osobně neurazila Írán ani žádného iránského představitele. Odsouzení autora bylo údajně pouze otázkou obhajoby víry a proroka a ne osobní zášti nebo sobectví. Daniel Pipes na to reagoval, že pokud se román nezdál Chomejnímu vůbec osobně urážlivý, „pak byl Chomejní daleko více tolerantní, než by si o něm člověk myslel.“²³⁶

---

232 Dr. Koenraad Elst: *Afterword: The Rushdie Affair's Legacy*, viz. výše

233 u ší'itů nejvyšší duchovní představený, není to synonymum k ajatolláhovi, je to jenom jiný titul; Chomejní se sám označoval za „imáma všech muslimů“

234 Imám *Džibrílovi* říká: „Pojď dolů. Ukážu ti Lásku.“ *Džibríl* pak vidí tisíce lidí hynout kvůli ideálům a víře u bran paláců. Imám pokračuje: „Tady vidíš, jak mne milují. Žádná tyranie světa nemůže odolat této pomalé, kráčeující lásce.“ *Džibríl* Imámovi odpovídá: „To není Láska. To je nenávisť. Vehnala ti je do náruče.“ - Celá scéna vypadá jako popis iránské revoluce 1979, kde tisíce lidí zahynuly v protestech a demonstracích proti nenáviděnému režimu šáha a kde se Chomejní stal jejich milovaným idolem

zdroj citací: Rushdie, S.: *Satanské verše*, 1. české vydání, neznámé nakladatelství, anonymní překladatel, s. 198

235 Hutchinson, Eric: *Rushdie's Satanic Verses and Khomeini's Reaction*, viz. výše, s. 8

236 Pipes, Daniel: *The Rushdie Affair: The Novel, the Ayatollah, and the West*. 2. vydání, 2004, Transaction Publishers, New Brunswick, New Jersey, s. 207

Závěr

Problematika islámského práva zjevně bude vždy těžko popsitelná. Celý systém práva je založen na tradicích a téměř absurdně nepovoluje nějaké zjednodušující nebo modernizující opravy a změny. Nicméně po studiu alespoň základů tohoto složitého systému je mi jasné, že *fatwa* nad Salmanem Rushdiem má mnoho právních chyb. Ty jsou zřetelné i člověku bez odborných znalostí islámského práva.

Ajatolláh Chomejní očividně neměl v úmyslu „hrát podle pravidel“. Rozhodl si prostě vytvořit pravidla vlastní. Jeho cílem nebylo odsouzení, jeho cílem bylo „vyhlášení války“ západnímu světu a jeho hodnotám. Náplň románu samotného pravděpodobně příliš roli nesehrála, je téměř jisté, že Chomejní ani román nečetl. Dílo jen posloužilo jako řešení otázek trápících iránského vůdce.

Bezmezná nadšení z Chomejního návratu a svržení šáhovy proamerické vlády v roce 1989 už dávno vyprchalo. Po zničující válce s Irákem lidé v zemi trpěli. Začaly se stále víc projevovat reformující prozápadní názory politických pragmatiků. Chomejní výborně využil situace. Nejenže získal nebývalou podporu v celém muslimském světě, neboť obyčejní muslimové jej začali považovat za jediného obránce jejich víry. Odvrátil také pohled kritiků od svého vlastního politického počínání, stihl změnit iránskou ústavu a zvolit svého nástupce ve funkci Nejvyššího vůdce. Vše během doby, kdy západní země nevěnovaly iránské vnitřní politice žádnou pozornost a snažily se jen vypořádat s demonstracemi a protesty vlastních muslimských komunit.

Celá aféra skončila pro Chomejního jasným vítězstvím. Nikdy nedosáhl vraždy Salmana Rushdieho. To však nikdy pravděpodobně ani jeho cílem nebylo. Vyhlášení trestu smrti byla jen záminka k rozpoutání jiných, méně zjevných, ale důležitějších událostí. Vyvolalo to také tendence v evropských zemích, které vidíme dodnes – evropské země měly sklon se podvolovat muslimským přistěhovalcům a jejich názorům. Raději cenzurovaly samy sebe, než by se musely vyrovnávat s radikálními protesty. A právě tento trend se začíná v Evropě zcela jistě měnit. Vše nasvědčuje tomu, že Evropa si začíná více cenit svého dědictví a svého charakteru. Nehodlá již přijímat imigranty, kteří se poté odmítnou s kulturou jejich nové země ztotožnit.

Důvodem k těmto změnám jsou právě hrozby západním autorům a demokratickým hodnotám. Trest smrti nad Salmanem Rushdiem nikdy nebyl odvolán a je stále platný. Dánské karikatury, které se zdály být již téměř zapomenuty, daly o sobě znovu vědět letos v lednu, kdy se islámský radikál ze Somálska pokusil zabít autora jedné z karikatur, čtyřiasedmdesátiletého Kurta Westergaarda. Na hrozby, z nichž mnohé zde potenciálně existují již dvacet let, tak teprve teď začínají evropské vlády reagovat.

Otázkou ovšem je, zda „protimuslimské“ tendence a zákony nedosáhnou druhého extrému a Evropa se nakonec neuchýlí ke své vlastní, stejně nespravedlivé, válce proti jakékoli „protizápadní“ době „Satanských veršů“.

Seznam použité literatury

- APPIGNANESI, LISA. MAITLAND, SARA. *The Rushdie File*. Syracuse University Press. Syracuse, New York, 1989. ISBN: 978-09-4779-584-9
- AXWORTHY, MICHAEL. *Dějiny Íránu*. Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN: 978-80-7106-994-2
- CAMPO, JUAN E. *Encyclopedia of Islam*. Facts On File Inc. United States, 2009. ISBN: 978-08-1605-454-1
- DABASHI, HAMID. *Theology of discontent: the Ideological Foundation of the Islamic Revolution*. New Brunswick, New Jersey, 2005, Transaction Publishers. ISBN: 978-14-1280-516-2
- DENY, FREDERIC M. *Islám a muslimská obec*. Praha: Prostor, 2003. ISBN: 80-7260-088-5
- DRGONEC, JÁN. *Právne kultúry Ázie a Afriky*. Veda, Bratislava: 1991. ISBN: 80-2240-227-3
- GOLDZIHHER, IGNAZ. *Introduction to Islamic Theology and Law*. Princeton University Press, Princeton: 1981. ISBN 978-06-9110-099-9
- GUILLAUME, ALFRED. *The Life of Muhammad – A Translation of Ishaq's Sirat Rasul Allah*. Oxford University Press. Karachi, 1995. ISBN: 01-9636-034-X
- HOVEYDA, FEREYDOUN. *The Shah and the Ayatollah: The Iranian mythology and Islamic Revolution*. USA, Praeger Publishers, 2003. ISBN: 978-02-7597-858-7
- HRBEK, IVAN. *Korán*. Z arabského originálu přeložil Ivan Hrbek. 2.vyd. Praha: Odeon, 1991. 799 s. ISBN: 80-207-0444-2 (v textu neuváděny čísla stran, ale čísla súr, jak je v případě citací z Koránu zvykem)
- HUNTINGTON, SAMUEL. *Střet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu*. Přeložil Ladislav Nagy. Praha: Rybka Publishers, 2001. ISBN: 80-8618-249-5
- KAMALI, MOHAMMED HASHIM. *Principles of Islamic Jurisprudence*. Islamic Text Society, Cambridge: 1991. ISBN: 978-09-4662-182-8
- KEDDIE, NIKKI R. MATTHEE, RUDOLPHS P. *Iran and the surrounding world: interactions in culture and cultural politics*. USA, 2002, University of Washington Press. ISBN: 978-02-9598-206-9
- KNAPP, VIKTOR. *Velké právní systémy. Úvod do srovnávací právní vědy*. C.H.Beck, Praha: 1996. ISBN: 80-7179-089-3
- KÓTZ, HEIN; ZWEIGERT, KONRAD. *An Introduction to Comparative Law*. Clarendon Press, Oxford: 2002. ISBN: 978-01-9826-859-8
- KROPÁČEK, LUBOŠ. *Duchovní cesty islámu*. 3. vyd. Praha: Vyšehrad, 2003. ISBN 80-7021-613-1
- KROPÁČEK, LUBOŠ. *Islám a západ: historická paměť a současná krize*. Praha, Vyšehrad 2002. ISBN: 80-7021-540-2
- KROPÁČEK, LUBOŠ. *Islámský fundamentalismus*. Vyšehrad, 1996 (1.vyd.), Praha. ISBN: 80-7021-

168-7

KŘÍKAVOVÁ, ADÉLA; MENDEL, MILOŠ; MÜLLER, ZDENĚK. *Islám: Ideál a skutečnost*. 2. rozšířené vydání, Praha: Baset, 2002. ISBN: 80-86223-71-X

MALIK, KENAN: *From Fatwa to Jihad*. London, Atlantic Books, 2009. ISBN: 978-18-4354-825-6

MALINA, JAROSLAV a kolektiv. *Slovník pro studenty antropologie I A-L*. Brno, 2007, Akademické nakladatelství CERM, ISBN: 978-80-7204-508-2

MALINA, JAROSLAV a kolektiv. *Slovník pro studenty antropologie II M-Z*. Brno, 2007, Akademické nakladatelství CERM, ISBN: 978-80-7204-508-2

MOZAFFARI, MEHDI. *Fatwa, Violence and Discourtesy*. Aarhus University Press, 1998. ISBN: 978-87-7288-776-0

MOZAFFARI, MEHDI. *Iranian ideological foreign policy*. Aarhus University Press, 2009. ISBN: 978-87-9254-000-3

NÁLEVKA, VLADIMÍR. *Světová politika ve 20. století. II*. Praha, nakl. Aleš Skřivan ml., 2000. ISBN: 80-9022-616-7

PAVLINCOVÁ, HELENA. *Slovník: Judaismus, křesťanství, islám*. 1. vyd. Praha:

MLADÁ FRONTA, 1994. 472 S. ISBN 80-204-0440-6

PELIKÁN, PETR. *Sunna. Pramen islámského práva*. 1.vyd. Praha: Vodnář, 1997. 162 s. ISBN 80-85889-13-7

PIPES, DANIEL: *The Rushdie Affair: The Novel, the Ayatollah, and the West*. 2. vydání, 2004, Transaction Publishers, New Brunswick, New Jersey. ISBN: 978-07-6580-996-4

POLLACK, KENNETH. *The Persian Puzzle: The Conflict Between Iran and America*. USA, Random House, 2004. ISBN: 978-08-1297-336-5

REINHARD, SCHULZE. *Dějiny islámského světa ve 20. století*. 1. vydání: Atlantis, Brno, 2007, ISBN 978-80-7108-284-2

RUSHDIE, SALMAN. *Satanské verše*. pravděpodobně Ottovo nakladatelství, 1991, anonymní překladatel. ISBN: 80-7243-020-3

SCHACHT, JOSEPH. *Introduction to Islamic Law*. Clarendon Press, Oxford, 1964. ISBN 978-01-9825-473-7

SCRUTON, ROGER. *Západ a ti druzí*. Brno, Barrister & Principal, 2007. ISBN: 978-80-7364-042-2

TAUER, FELIX. *Svět islámu*, Praha, Vyšehrad, 2006 (2. vydání). ISBN: 80-7021-828-2

WRIGHT, ROBIN.B. *The last great revolution: turmoil and transformation in Iran*. New York, 2000, A. A. Knopf. ISBN: 03-7540-639-5

(esej) ROMANOWSKA, MARZENA. *Religious Offence as a Political Tool*. MA, Institut Europeen des Hautes Etudes Internationales 2008.

(článek) HUDALLA, ANNEKE: *Malá noční můra*. Respekt, 10/2010. Respekt Publishing, a. s.

Seznam internetových zdrojů²³⁷

<http://www.blisty.cz/art/38149>
http://www.constitution.org/cons/medina/con_medina.htm
<http://www.fatwa-online.com/fataawa/miscellaneous/miscellaneous/0060615.htm>
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Korán>
<http://www.reflex.cz/Clanek23169.html>
<http://answering-islam.org/Books/Schacht/revaluation.htm>
<http://www.reflex.cz/Clanek15864.html>
<http://www.revuepolitika.cz/clanky/594/konfesionalismus-a-vliv-ajatollahu>
http://www.oxfordislamicstudies.com/article/opr/t125/e2280?_hi=2&_pos=2
<http://www.blisty.cz/art/38111.html>
<http://t.blisty.cz/art/38220.html>
<http://en.wikipedia.org/wiki/Maliki>
http://iuridictum.pecina.cz/w/Ratio_legis
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Maghreb>
http://en.wikipedia.org/wiki/The_Satanic_Verses_controversy
http://en.wikipedia.org/wiki/Salman_Rushdie
<http://www.husainiyouths.com>
<http://fundamentalismandthefuture.com/materials/Rushdie.pdf>
http://www.davidcronenberg.de/cr_rushd.htm
http://www.readingislam.com/servlet/Satellite?c=Article_C&cid=1153698300174&pagename=Zone-English-Discover_Islam/DIELayout
<http://pewforum.org/events/index.php?EventID=R120>
http://www.servat.unibe.ch/law/icl/ir00000_.html
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/316812/Ruhollah-Khomeini>
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ir.html>
<http://news.google.com/newspapers?nid=2507&dat=19890330&id=gi81AAAAIBAJ&sjid=IaYLA AAAIIBAJ&pg=2983,3154176>
<http://koenraadelst.bharatvani.org/articles/misc/rushdie.html>
<http://www.washington-report.org/backissues/0489/8904012.htm>
<http://www.iehei.org/bibliotheque/memoires2008/ROMANOWSKA.pdf>

---

²³⁷ kontrolována dostupnost k 13.3. 2010

Seznam příloh

1. Časová linka
2. Slovníček pojmů
3. Salman Rushdie a jeho Satanské verše
4. Ajatolláh Chomejní
5. Pálení knihy v Bradfordu 1989
6. Demonstrace (1989, photo by: Bob Gennon)
7. Demonstrace v Thajsku před britskou ambasádou v Bangkoku

Přílohy

1. Časová linka

1989-1990

26. září 1988	Satanské verše vydány v UK nakladatelstvím Viking Penguin
5. října 1988	kniha zakázána v <u>Indii</u> (vyprovokováno kritikou a později i peticí poslance Syeda Shahabuddina)
říjen 1988	Salmanu Rushdie mu je několikrát vyhrožováno smrtí, je donucen zrušit několik svých cest a občas si s sebou brát bodyguarda. Viking Press dostává desítky tisíc výhružných dopisů odrazujících od vydání knihy v USA. Saudská Arábie vede rozsáhlou, přesto poměrně tichou kampaň, aby byla kniha zakázána i ve Spojeném království.
1. listopadu 1988	kniha zakázána v <u>Jihoafričké republice</u>
listopad - prosinec 1988	kniha postupně zakázána v <u>Saúdské Arábii</u> , <u>Egyptě</u> , <u>Somálsku</u> , <u>Súdánu</u> , <u>Malajsii</u> , <u>Indonésii</u> , <u>Kataru</u> a na <u>Srí Lance</u>
2. prosince 1988	první pálení knihy v Anglii v Boltonu, v médiích téměř nezaznamenáno, 7000 muslimů
leden 1989	kniha zakázána v <u>Pákistánu</u> a <u>Bangladéši</u>
14. ledna 1989	pálení knihy v Bradfordu, média tentokrát věnují akci velkou pozornost, událost vyvolala rozsáhlou debatu o rouhačských zákonech ve Spojeném království a o svobodě slova
27. ledna 1989	demonstrace v Hyde Parku, muslimové v petici adresované vydavatelství Penguin požadují, aby se vydavatelství veřejně omluvilo, stáhlo román z prodeje, zničilo všechny přebytečné výtisky a nikdy <i>Satanské verše</i> už netisklo
12. února 1989	5 lidí zabito během demonstrace v Islamabadu (Pákistán)
13. února 1989	1 člověk zabit, více než 100 demonstrantů zraněno v Kašmíru (Indie)
13. - 14. února 1989	ajatolláh Chomejní vydává 13.2. svou fatwu, která je ráno 14.2. vyhlášena
15. února 1989	demonstrace před ambasádou UK v Teheránu (Írán), zřejmě akce naplánovaná a zaplacená vládou
	všechny knihy z nakladatelství Viking Pressed zakázány v Íránu
	Íránské revoluční gardy oznámily, že jsou připraveny vykonat Chomejního příkaz. Íránský duchovní Hassan Sanei (prezident 15-Khordad Foundation ²³⁸) nabídl 1 milion dolarů jakémukoliv cizinci a 3 miliony jakémukoliv Íránci „který by potrestal tohoto kolonialistického žoldáka za jeho ohavný čin“.
16. února 1989	Salman Rushdie a jeho žena se uchylují pod ochranu Scotland Yardu a začínají se skrývat
17. února 1989	tehdejší íránský prezident, ajatolláh Chamenei (dnes Nejvyšší duchovní vůdce Íránu) naznačuje, že pokud se Rushdie veřejně za své dílo omluví, celá fatwa by mohla být odvolána

238 založena íránskou vládou, aby se postarala o příbuzné demonstrantů zabitých během protiamerického protestu roku 1963; dnes řídí a spravuje supermarkety a jiné obchodní projekty po celém Íránu

	kniha zakázána v Kanadě, ²³⁹ několik řetězců knihkupectví v Severní Americe se rozhodlo stáhnout knihu z prodeje
18. února 1989	Rushdie se omlouvá
	IRNA (oficiální íránská zpravodajská služba) ohodnotila Rushdieho omluvu jako „obecně dostačující k tomu, aby byl omilostněn“ ²⁴⁰
19. února 1989	ajatolláh Chomejní zavrhuje Rushdieho omluvu a potvrzuje, že trest smrti je stále platný
20. února 1989	všechny země Evropského společenství odvolávají své velvyslance z Teheránu
22. února 1989	kniha oficiálně vydána v USA
24. února 1989	12 mrtvých a 40 zraněných, demonstrace v Bombaji, protest se vymkl kontrole, muslimové začali ničit okolní objekty a policie zahájila palbu do demonstrantů
	íránský podnikatel nabízí 3 miliony dolarů jako odměnu za vraždu Salmana Rushdieho
25. února 1989	„Hizbaláh udělá vše, co bude v jeho možnostech, aby splnil tento vznešený příkaz.“ ²⁴¹
26. února 1989	demonstrace v New Yorku, účastní se tisíce amerických muslimů
28. února 1989	bombový útok na dvě knihkupectví v Berkeley, v Kalifornii
březen 1989	kniha zakázána v <u>Kenyi</u> , <u>Thajsku</u> , <u>Tanzánii</u> a <u>Singapuru</u>
7. března 1989	Írán přerušuje své diplomatické styky se Spojeným královstvím
16. března 1989	Organizace islámské konference sice odmítá knihu a v arabských zemích požaduje tresty i jenom za vlastnictví knihy, ²⁴² odmítá ale podporovat íránskou smrtelnou fatwu.
29. března 1989	dva umírnění muslimovští duchovní zabiti v Bruselu, poté co se kriticky vyjádřili proti fatwě
27. května 1989	15 000 – 20 000 ²⁴³ muslimů demonstrovalo proti knize v centru Londýna
červen 1989	kniha zakázána ve <u>Venezuele</u>
3. června 1989	Chomejní umírá, fatwa proti Salmanu Rushdiemu zůstává v platnosti
17. srpna 1989	Rushdie je stále pod ochranou Scotland Yardu, často mění místa pobytu
	k tomuto datu bylo prodáno již více než 1,1 milionů výtisků <i>Satanských veršů</i>

od 1990 dodnes

1990	Rushdie publikuje svou esej nazvanou „ <i>V dobré víře</i> “ (<i>In Good Faith</i>). Adresoval ji umírněným muslimům. Snažil se v ní vysvětlit své postoje a znovu se omluvil všem věřícím za bolest, kterou jim svou knihou způsobil.
------	--

239 Kanada je jediná západní demokratická země, která zakázala *Satanské verše*. Zajímavé je, že zákaz byl uveden v platnost během oslav „*Freedom to Read Week*“ (Týden svobody čtení).

240 zdroj: *Iranians in confusion after Rushdie apologizes; Rushdie controversy.* “*The Sunday Times (London, England)*. 19.2. 1989

241 *Washing Post, Words to Remember; The Salman Rushdie Affair*, dostupné na: <http://www.washington-report.org/backissues/0489/8904012.htm>

242 V Zanzibaru je trest za pouhé vlastnictví knihy až tři roky vězení a pokuta \$2 500, v Malajsií tři roky vězení a pokuta \$7 400, v Indonésii jeden měsíc vězení a přesněji neurčená pokuta, atd.

Jediná země se členstvím v OIC, která vlastníky *Satanských veršů* netrestá, je Turecko.

243 pouze odhad, některé zdroje uvádí až 50 000

1990	Ve Spojeném království je podniknuto pět bombových útoků na různá knihkupectví po celé zemi. Útoky vedly k tomu, že málokterý obchod otevřeně prodával <i>Satanské verše</i> . V USA byl román oficiálně nedostupný až v 1/3 všech knihkupectví, většina ostatních prodávala dílo „pod pultem“.
24. prosince 1990	Rushdie podepisuje prohlášení o jeho přestupu na islám. Sám žádá nakladatelství Viking Penguin, aby knihu již znovu nevydávalo a aby nedovolilo další překlady. Později vše odvolal, během těchto chvil trpěl těžkými depresemi. Kvůli neustálému skrývání a nemožnosti svobodnému pohybu byl schopen udělat cokoli, co by situaci mohlo zlepšit.
3. července 1991	Ettore Capriolo, italský překladatel, byl vážně pobodán v Miláně.
11. července 1991	Hitoshi Igarashi, japonský překladatel <i>Satanských veršů</i> , byl ubodán k smrti v budově univerzity v Cukubě (Tokyo).
2. července 1993	37 mrtvých: Během literárního festivalu Pir Sultan Abdal umírají lidé v hotelu v Sivas v Turecku. Skupina islámských radikálních věřících požadovala vydání Azize Nesina, tureckého překladatele <i>Satanských veršů</i> . Když se tak nestalo, podpálili celý hotel. Aziz Nezin se zachránil skokem z okna hořící budovy.
1993	Egyptský laureát Nobelovy ceny za literaturu Naguib Mahfouz, Maročan Tahar Ben Jellouri a dalších asi sto spisovatelů a intelektuálů z mnoha muslimských zemí se postavilo za Rushdieho ve sbírce nazvané <i>For Rushdie</i> (Pro Rushdieho). Všem bylo později vyhrožováno smrtí, pokus o vraždu Naguiba Mahfouza skončil neúspěšně. Spisovatel byl pobodán do krku, což poškodilo jeho nervový systém natolik, že už nikdy v životě nemohl psát.
11. října 1993	William Nygaard, norský vydavatel, byl postřelen poblíž svého domu v Oslu.
1993	Mluvčí iránského parlamentu Nateq Nouri prohlásil, že Írán nemá a nikdy neměl v úmyslu Rushdieho usmrtit. To ale neznamená, že každý správný muslim by se o to neměl pokusit, pokud by dostal šanci.
1995	Írán od roku 1995 zmírňuje svůj postoj k fatwě. To je důsledkem strachu ze sankcí ze strany Evropské unie a USA.
1996	Pákistánský křesťan, Ayub Masih, byl obviněn za nabádání svého souseda, aby si přečetl <i>Satanské verše</i> . Masih byl odsouzen k trestu smrti 28.4. 1998. Když ale soud odmítl provést okamžitou popravu, byl napaden muslimy přímo v soudní síni.
1998	Jako podmínka pro znovuoobnovení diplomatických vztahů mezi UK a Íránem je i zlepšení v otázce fatwy nad Salmanem Rushdiem. Íránská vláda veřejně prohlásila, že „nebude podporovat ani bránit pokusům o atentát na Rushdieho.“ Podle iránských duchovních fatwa je stále platná a nemůže být zrušena. Jediným člověkem, který ji mohl zrušit, byl totiž ajatolláh Chomejní.
4. února 1999	Indie vydává Rushdiemu vízum a Salman Rushdie dostává konečně možnost vrátit se do své rodné země.
14. února 1999	Při příležitosti 10. výročí fatwy více než polovina iránských poslanců podepsala prohlášení: „Rouhač Rushdie jest odsouzen k věčné smrti a nekonečným útrapám v plamenech pekelných.“ ²⁴⁴
14. února 2000	Ajatolláh Hassan Saneii vydává prohlášení, že jeho odměna za vraždu Rushdieho

244 zdroj: http://en.wikipedia.org/wiki/The_Satanic_Verses_controversy, původně z: SCIOLINO, *Persian Mirrors* 2000, 2005 s. 182-183

	je stále platná. Většina Íránců ale jeho sdělení nebere vážně – nadace, ze které by odměna měla být vyplacena, je všeobecně považovaná za zbankrotovanou.
leden 2002	Jihoafrická republika zrušila svůj zákaz knihy <i>Satanské verše</i> .
16. února 2003	Hassan Saneii znovu opakuje své prohlášení o platnosti odměny za Rushdieho smrt.
2005	Nejvyšší duchovní vůdce Íránu, ajatolláh Alí Chameneí, potvrdil, že fatwa je stále platná během svého proslovu k muslimům putujícím do Mekky.
14. února 2006	Oficiální íránská zpravodajská služba znovu zopakovala, že odměna je stále platná.
15. června 2007	Rushdie získává rytířský titul za svoji literární tvorbu. Mnoho muslimských zemí reagovalo protesty. Hromadné demonstrace proběhly v Pákistánu a v Malajsii, několik duchovních znovu otevřeně žádalo trest smrti. Mluvčí al-Kajdy, Ayman al-Zawahiri, prohlásil, že povýšení Rushdieho do šlechtického řádu bylo „urážkou islámu“. Také uvedl, že al-Kajda chystá „velmi ostrou odpověď“.
29. června 2007	Britská policie zneškodnila bombu, která byla ukryta v zaparkovaném autě v centru Londýna. Kvůli jiným podezřelým vozidlům byl vyklizen Hyde Park a další rušné ulice. Později téhož dne byla nalezena druhá bomba. Akce byla původně spojována s jmenování nového ministerského předsedy, Gordona Browna. Podle odborníků mohla být akce dosud nejničivějším teroristickým útokem v UK. Podle specialistů šlo zřejmě o akci al-Kajdy. Je možné, že byla odpovědí na pasování Salmana Rushdieho do rytířského stavu.

2. Slovníček pojmů²⁴⁵

arabsky	český překlad	arabsky v angl.
Ahl as-Sunnah أهل السنة původně: <i>ahl as-sunna wa l-džamá'a</i>	sunnité = nejpočetnější větev muslimů, uznávající volení chalífů; původně: lid tradice a společenství	sunnis
ája آية	přesně: „znamení“ verš v Koránu, každá súra je rozdělena na <i>áje</i>	ayat
ajatolláh/ajatolláh آيت الله	přesně: „znamení Alláhovo“ nejvyšší hodnost mudžtáhida v ší'itské větvi islámu titul se stal rozšířeným ve 20. století	ayatollah
fakih (pl. fukahá/fuqahá nebo také nesprávně fákihové) فقيه	znalec islámského práva (odborník na <i>fiqh</i>) dalo by se přirovnat k našemu obecnému „právník“	faqih
Fátiha الفاطحة	Otevíratelka; první súra, „islámský otčenáš“	Al-Fatiha
fatwa/fetva/fatva فتوى	<u>přesně</u> : „rozhodnutí“ nábožensko-právní prohlášení isl. duchovních, právní dobrozdání,	fataawa

²⁴⁵ ve slovníčku bylo čerpáno z: wikipedia.cz; wikipedia.com; Encyclopedia of Islam; Pavlincová H.: Islám, judaismus a křesťanství, Slovník pro studenty antropologie I. a II.

	má ale doporučující charakter (není vymahatelná) vydávána <i>muftím</i> (sunnité) nebo <i>mudžtahidem</i> (ší'ité) nebo islámskými právníky (<i>fakíh</i>) správná fatwa se skládá z otázky nějaké instituce nebo osoby a odpovědi od právního znalce	
fikh/fiqh فقه	<u>přesně</u> : „poznání/pochopení/znalost“ islámská právní věda, která se zabývá výkladem šari'y	fiqh
hadís/hadíth الحديث	jednotlivé vyprávění o činech nebo rozmluvách Proroka nebo jeho Druhů, soubory <i>hadísů</i> se nazývají <i>sunny</i>	hadith
hidžra هجرة	<u>původně</u> : „přerušení kmenových a rodových svazků a vztahů a navázání nových“ nebo také „přestěhování/emigrace“ nazývá se tak odchod Muhammada z Mekky do Mediny roku 16.7. 622 n.l. (počátek islámského letopočtu)	hijra
chalíf/kalíf/chalífa خليفة původně: <i>chalífat rasúl Alláh</i>	„náměstek posla Božího“, titul (i náb.) vůdce říše a nástupce proroka Muhammada	caliph
idžmá' إجماع	<u>původně zřejmě</u> : „konsensus <i>ummy</i> “ v dnešním slova smyslu: souhlas, shoda právnických autorit	ijma
idžtihád/idžtihád اجتهاد	„osobní názor“ právní metoda = interpretace podle vlastního rozumu a úsudku	ijtihad
imám إمام	<u>původně</u> : titul vůdce <i>ummy</i> (islámské obce) <u>u sunnitů</u> : čestný titul zakladatele náboženské nebo právníkové školy; významný učitel koránu <u>u ší'itů</u> : buď jeden z dvanácti imámů (kteří byli potomky Muhammada) nebo vyšší duchovní v moderní době	imam
mazhab/madhab مذهب	<u>přesně</u> : „názor/doktrína/směr“ právní škola či směr v islámu, první mazhaby vznikaly v 8. - 9. stol. (křes. letopočtu)	madh'hab
muftí مفتي	znalec právní vědy, vydává rozhodnutí k právním otázkám (<i>fatwy</i> , právní dobrozdání), považován za nejvyššího duchovní vůdce dané islámské země <u>u sunnitů</u> : vykladač šari'y <u>u ší'itů</u> : neexistuje dnes <i>muftí</i> , přírovnatelnou funkci má v této větvi <i>mudžtahid</i>	mufti
mudžtahid	islámský učenec, který mohl podle vlastního rozumu a úsudku vykládat právo, používá tedy <i>idžtihád</i> <u>u sunnitů</u> : poslední při zakládání právních škol (<i>mazhabů</i>), od té doby <i>mudžtahidové</i> zakázáni <u>u ší'itů</u> : vyšší duchovní představitelé, nejvýznamější z nich jsou <i>ajatolláhové</i>	mujtahid
nasch نسخ	„teorie rušení veršů“ pravidlo, které zavedl už sám Muhammad; pozdější verše vždy mají větší platnost než verše dřívější (verše řečené předtím tedy nemohou být brány jako základ právních norem)	naskh
qádí/kádí قاضي	soudce v islámském právu	qadi/qazi kazi/kadi

qijás/kijás قياس	analogie právní metoda, hledání podobného případu a použití stejného pravidla	qiyas
Qu'rán قرآن	Korán, původně: „určeno ke čtení/recitování“	Qu'ran
sunna سنة	<u>přesně</u> : „cesta/zvyk/tradice“, právnícky: soubor <i>hadísů</i> (vyprávění o životě Proroka a jeho Druhů)	sunnah
súra سورة	označení pro kapitolu Koránu	sura surah
šarí'a شريعة	<u>přesně</u> : „právo/zákon“ soubor právních a kultovních příkazů a ustanovení náboženského zákona, chápaný jako zjevený a věčný Božský řád	sharia
Ší'a شيعة původně: ší'at Alí	ší'ité = menšinová větev muslimů, uznávající pouze potomky Muhammada jako vůdce	Shi'ah
umma أمة	islámská obec, přesně: „komunita/národ“	ummah
'urf العرف	právní metoda = rozhodování se na základě zvyku	urf

1. Salman Rushdie a jeho Satanské verše

zdroj: http://portraitsofhumanity.org/images/salman_rushdie_sat_vers.jpg

2. ajatolláh Chomejní

zdroj: http://news.bbc.co.uk/media/images/40731000/jpg/_40731104_khomeini_ap238.jpg

3. Pálení knihy v Bradfordu 1989

zdroj: http://www.timesonline.co.uk/multimedia/archive/00667/Salman_Rushdie_s_Sa_667481a.jpg

4. Demonstrace (1989, photo by: Bob Gannon)

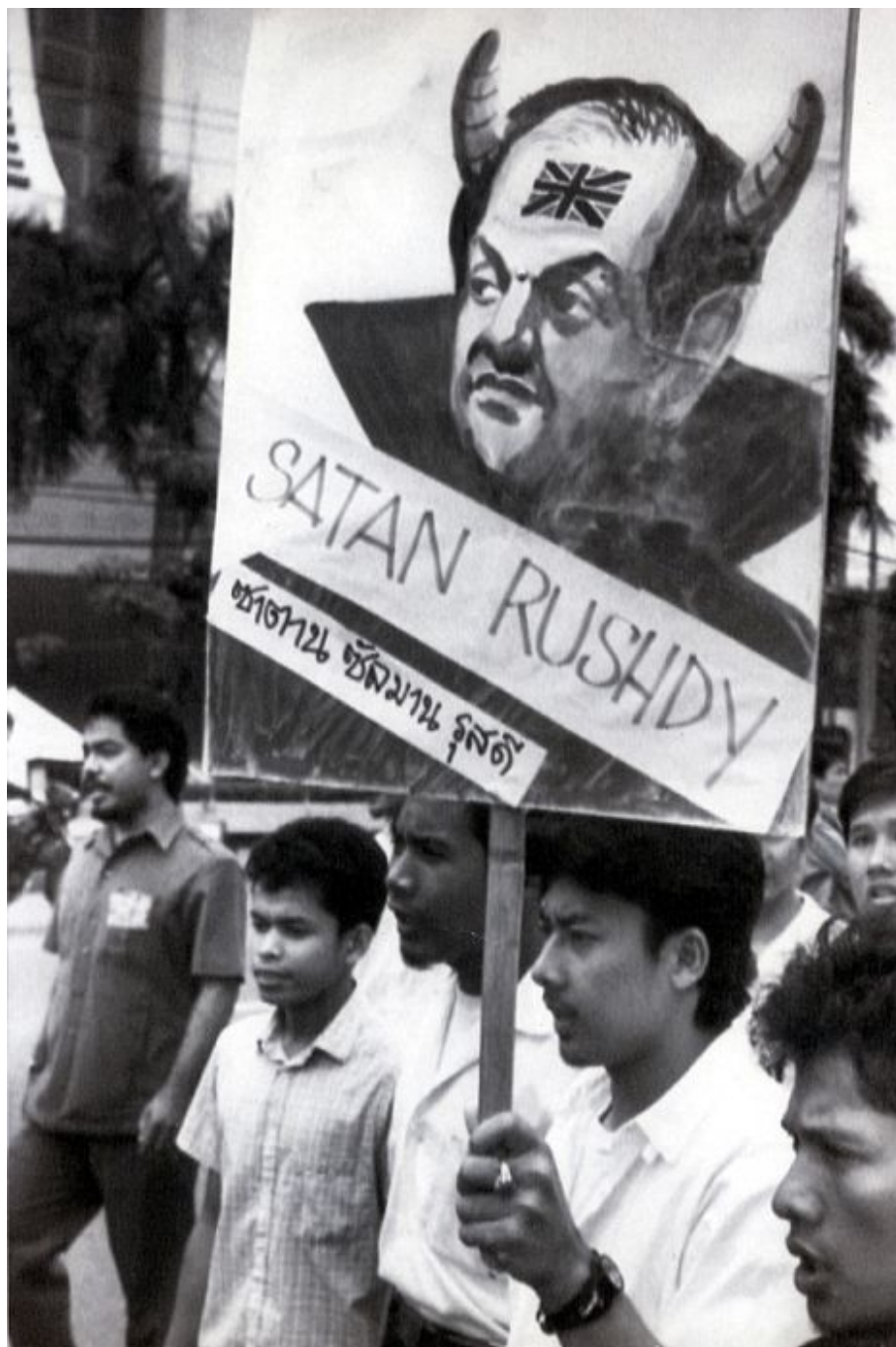

zdroj:

http://www.wishtank.org/magazine/commons/sir_salman_rushdie_literary_knight_of_expression

5. Demonstrace v Thajsku před britskou ambasádou v Bangkoku

zdroj: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-1039995/Why-prize-pomposity-titanic-conceit-turgid-novels-Salman-Rushdie-year.html>